

GONAGASLAŠ
BARGO- JA SEARVADAHTTINDEPARTEMEANTA

St.dieđ. nr. 43

(2008–2009)

Sámedikki 2008 doaimma birra

GONAGASLAŠ
BARGO- JA SEARVADAHTTINDEPARTEMEANTA

St.dieđ. nr. 43

(2008–2009)

Sámedikki 2008 doaimma birra

Sisdoallu

1	Álggahus	5	2.11.1	Odđa teknihkka kulturmuitosuođjalusas – laserskánnen girđiin.....	16
2	Sámedikki 2008 jahkedieđáhus	6	2.11.2	Kulturmuittuid registreren sierranas stuorat areálaplánaid oktavuođas	16
2.1	Álggahus	6	2.11.3	Eará kulturmuitosuođjalusáššit ja proševttat.....	17
2.2	Iešmearrideapmi.....	6	2.12	Kultuvra.....	18
2.3	Sámeálbmotfoanda.....	6	2.12.1	Kultuvrralaš ovdanbuktimat	18
2.4	Odđa válgaortnet ja ráhkkaneapmi vággi 2009	7	2.12.2	Festiválat	18
2.5	Dásseárvu	7	2.12.3	Dáiddáršiehtadus	18
2.6	Sámi statistihkka	8	2.12.4	Sámi ásahusat / Sámedikki ásahuspolitihkka.....	19
2.6.1	Sámiguoskevaš statistihka buvttadeapmi	8	2.12.5	Odđavisttiid ruhtadeapmi	19
2.6.2	Fágalaš analysajoavku	8	2.12.6	Kulturviesut	19
2.7	Sámi ovttasbargu	8	2.12.7	Museat.....	20
2.7.1	Sámi parlamentáralaš ráđđi (SPR) .	8	2.12.8	Valáštallan	20
2.7.2	Sámi parlamentarihkárkonferánsa 2008:s	8	2.12.9	Ráđjalovssat.....	20
2.7.3	Jahkásaš čoahkkin sámeministariid ja sámedikkiid presideantaid gaskka	9	2.12.10	Media.....	21
2.7.4	Interreg IV A Davvi ja oasseprográmma Interreg IV A Sápmi	9	2.12.11	Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi – SUPU	21
2.8	Guovlopolitihkka	9	2.13	Giella	21
2.8.1	Ovttasbargošiehtadusat	9	2.13.1	Giellaiskkadeapmi	21
2.8.2	Gieldaekonomiija	10	2.13.2	Sámegiela hálddašanguovlu	21
2.8.3	Hálddašanođastus.....	10	2.13.3	Giellaprográmma	22
2.9	Riikkaidgaskasaš politihkka	10	2.13.4	Doarjagat sámi giellaguovddážiidda	22
2.9.1	Davviguovllut	10	2.13.5	Terminologiija ja báikenamat	22
2.9.2	Árktalaš ovttasbargu	11	2.13.6	Sámedikki giellastivra	23
2.9.3	Ovttastuvvan našuvnnat (ON).....	11	2.13.7	Sámi giellaovttasbargu.....	23
2.9.4	ILO konvenšuvdna nr. 169 – raporteren ILO áššedovdilávdegodđái	12	2.14	Mánáidgárddit	23
2.9.5	Sámedikki riikkaidgaskasaš bargu.	12	2.14.1	Doarjagat.....	23
2.10	Areála- ja biraspolitihkka	12	2.14.2	Gelbbolašvuodálokten	23
2.10.1	Areálahálddašeapmi.....	12	2.15	Oahpahuš	24
2.10.2	Luonddušládjiivuodáláhka.....	13	2.15.1	Oahpponeavvut.....	24
2.10.3	Mineralaláhka	13	2.15.2	Oahppoplánat ja diibmojuohkin ...	25
2.10.4	Suodjalanplánat.....	14	2.15.3	Stáhta sámi joatkkaskuvllaid hálddašeapmi	25
2.10.5	Nationála plána mariidna suodjaluvvon guovlluide	14	2.15.4	Gelbbolašvuodálokten	26
2.10.6	Luossahálddašeapmi Deanus	14	2.15.5	Eará	26
2.10.7	Dálkkádatrivedamat.....	14	2.16	Árbediehtu	26
2.10.8	Boraspirehálddašeapmi	15	2.17	Ealáhusat.....	26
2.10.9	Energiija ja bieggafápmu	16	2.17.1	Ealáhusovddideapmi sámi guovlluin	26
2.11	Kulturmuitosuođjalus.....	16	2.17.2	Juohkelágan ealáhuseallin.....	27
			2.17.3	Duodji	27
			2.17.4	Eanandoallu	27
			2.17.5	Guolástusat	28
			2.17.6	Boazodoallu.....	28

2.17.7	Lotnolasealáhhusaid árvoháhkkanprográmma ja sámii mátkealáhhusat	28	3.7.2	Davviguovllut	36
2.18	Dearvvašvuoda ja sosiálapolitiikka	29	3.7.3	Árktalaš ovttasbargu	37
2.18.1	Sámii mánaid vuoigatvuodát	29	3.8	Areála- ja biraspolitiikka	37
2.18.2	Sámii pasieanttaid vuoigatvuodaid ja dárbbuid goziheapmi	29	3.8.1	Luonddušláddjivuodáláhka	37
2.18.3	Barggahandokumeanttat guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagaide	30	3.8.2	Odđa minerálaláhka	38
2.18.4	Sámiedikki evttohasat guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagaide stivrraide	30	3.8.3	Boraspirehálddašeapmi	39
2.18.5	Sámiedikki bargu sámii geavaheddjiid dárbbuid ja vuoigatvuodaid ektui NAV:s	30	3.8.4	Čázádat ja energiijaáššit, bieggafápmu	40
2.18.6	Dearvvašvuodta ja eallineavttut árktalaš birasperspektiivvas	30	3.9	Kulturmuutosuodjalus	40
2.18.7	Heahtediedihánbálvalus	31	3.10	Kultuvra	40
2.18.8	Prošeaktaruodát	31	3.10.1	Sámii kultuvra	40
3	Ráddehusa bargu sámepolitiikkalaš gažaldagaiguin ja Sámiedikki jahkediedáhusa čuovvoleapmi	32	3.10.2	Sámii lávdedáidda	41
3.1	Sámiediggi	32	3.10.3	Sámii festiválat – Riddu Ridđu Festivála	41
3.1.1	Bušehttaprosedyrat gaskal Sámiedikki ja ráddehusa	32	3.10.4	Kulturvistit	41
3.1.2	Sámiedikki rievttálaš sajádat	32	3.10.5	Mediat	41
3.1.3	Diedut makkár rádđádallamat leat leamašan Sámiedikkiin jagi 2008's	32	3.10.6	Dávvirvuorkkát	42
3.2	Odđa válgaortnet ja ráhkkaneapmi 2009 válgii	34	3.11	Sámii gielat	42
3.3	Dásseárvu ja vealahanvuostálastin	34	3.11.1	Sámii gielat	42
3.4	Sámii statistiikka	34	3.11.2	Sámegiela doaibmaplána	43
3.5	Sámii ovttasbargu	35	3.11.3	Sámelága giellanjuolggadusat	43
3.6	Guovlopolitiikka	35	3.12	Mánaidgárddit	44
3.6.1	Odđa diedáhus bire- ja guovlopolitiikka birra	35	3.13	Vuodđooahpahuš	44
3.6.2	Sámepolitiikka suohkaniin	35	3.14	Árbediehtu	44
3.6.3	Hálddašanodastus	36	3.15	Ealáhhusat	45
3.7	Riikkaidgaskasaš politiikka	36	3.15.1	Guolásteapmi	45
3.7.1	Ráddehusa raporta ILO-konvenšuvna nr. 169 álgoálbmogiid ja olmmoščearddaid birra	36	3.15.2	Boazodoallu	45
			3.15.3	2007 Boazodoalloláhka	45
			3.15.4	Areálagadžaldagat ja areálasuodjaleapmi	45
			3.15.5	Norgga-ruota boazoguohtunkonvenšuvna	46
			3.15.6	Rádđádallamiid oktavuodas Sámiedikkiin	46
			3.15.7	Árvoháhkkanprográmma buohtalasealáhusaide ja mátkealáhusaide	46
			3.16	Mánaidsuodjalus	46
			3.17	Bargo- ja čálgoossodat	46
			Mielddus		
			1	Rehketdoallu 2008	48
			2	Ašši 26/08 Sámiedikki raporta ILO:i áigodagas gitta 2008 miessemánu rádjai	68

GONAGASLAŠ
BARGO- JA SEARVADAHTTINDEPARTEMEANTA

St.dieđ. nr. 43

(2008–2009)

Sámedikki 2008 doaimma birra

*Ráva Bargo- ja searvadahttindepartemeanttas 2009 geassemánu 12.beaivvi,
dohkkehuvvon stáhtarádis seamma beaivvi.
(Ráđdehus Stoltenberg II)*

1 Álggahus

Sámediggi lea ovddidan jahkedieđáhusas Sámedikki 2008 barggus birra departementii. Jahkedieđáhus čilge Sámedikki politihkalaš bargguid, doaimmaid máid Sámediggi hálddaša, ja ekonomalaš ja hálddahušlaš hástalusaid.

Sámelága mielde galgá Sámedikki jahkedieđáhus sáddejuvvot Ráđdehussii mii dan jahkásaččat ovddida Stuoradiggái, vrd. evttohus Justiisalávdegoddái sámelága mearrideami oktavuođas (Evttoh. O. nr. 79 (1986–87)). Dát dieđáhus ollásuhtá daid eavttuid.

Dáinna stuoradiggiedieđáhusain Ráđdehus dieđiha áššiid máid Sámediggi lea namuhan 2008 jahkedieđáhusastis. Dat fátmasta maiddái dieđuid das movt áššit mat dieđáhusas namuhuvvojit galget čuovvoluvvot. Sámedikki jahkedieđáhus lea váldon dán dieđáhusa 2. kápihttaliin.

Sámedikki 2008 rehketoallu čuovvu dán dieđáhusa sierra mielddusin.

Ráđdehus čujuha muđui St.dieđáhussii nr. 28 (2007–2008) Sámepolitihka birra mii ovddiduvvui Stuorradiggái 2008 miessemánu 30. beaivvi.

2 Sámedikki 2008 jahkedieđáhus

2.1 Álggahus

Sámedikki jahkedieđáhusas ja Sámedikki 2008 rehketdoalus giedahallojuvvojit Sámedikki jagi 2008 politihkalaš ja hálddahaslaš doaimmat.

Sámedikki sierra doarjjaortnegiid hálddašeami birra válddahalloyvvo muhtun muddui kapihttaliin gos guoskevaš fágasuorggit válddahalloyvvojit, ja muhtun muddui rehketdoalu mearkkašumiid vuolde.

Jagis 2009 áigu Sámediggi ođasmahttit jahkedieđáhusa vai šaddá lávgadet oktavuoha Sámedikki bušehtti.

2.2 Iešmearrideapmi

Sámedikki bargu iešmearridemiin lea leamaš maiddái 2008:s guovddázis, mañimusat Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid gaskasaš parlamentarihkarkonferánsas golggotmánus Roavvenjárggas Suoma bealde. Konferánsa loahpavuovui loahppadokumeanttain, mas daddjojvvo čuovvovaš iešmearrideami birra:

«Sámiin álbmogin lea ON 1966 konvenšuvnna vuosttaš artihkkala mielde mii guoská iešmearridanvuoigatvuhtii riekti mearridit sin politihkalaš dili, ovdánahttit sin ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami ja ráđđet sin iežaset luondduriggodagaid ja gávdnosiid, ja eai man ge dihte galgga vuoigatvuodát resurssaide mat leat dárbbaslaččat sin birgenláhkái váldot sis eret.»

Sámediggi oaivvilda ahte ON konvenšuvnna vuosttaš artihkkala dulkon dat bidjá rievttálaš vuolggasaji ja rámmaid iešmearridanvuoigatvuoda ávnnaslaš sisdollui, nie movt dat maiddái lea hábmejuvvon álgoálbmotjulggaštusas ja davviriikkalaš sámekonvenšuvdnaevttohusas. Iešmearridanvuoigatvuoda ávnnaslaš sisdoallu ferte geavadis hábmejuvvot dan vuodul movt dát álbmotrievttálaš instrumeanttat dadistaga ja dynámalaččat dulkojuvvojit riikkaidgaskasaččat. Dan geažil go davviriikkalaš stáhtat leat dovddahan ahte sámiin lea iešmearridanvuoigatvuoha, de leat čielga vuordámušat dasa ahte dát vuoigatvuoha árvvoštallojuvvo ja konkretiserejuvvo nationála

láhkaproseassain, maid oktavuodas lea dárbu konsultašuvnnaide ja siehtadallamiidda.

Čujuhit stuorradiggedieđáhusii nr. 28 (2007–2008) Sámeapolitihka birra, kapihtal 7.9 strategiijat ja doaibmabijut.

Sámedikki jahkedieđáhus lea erenoamáš deatalaš Sámediggái, danne go dat sáddejuvvo Stuorradiggái mii maid meannuda dan. Dán bokte beassá Norgga Stuorradiggi oahpásmuvvat Sámedikki politihkkii ja vuoruhemiide.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ovddidii čakčat 2008 notáhta ođđa bušehtemeannudanvuoigatvuodas ja Sámedikki gaskka ja dasto evttohi movt ođđa bušehtemeannudanvuoigatvuodas ja Sámedikki gaskka galggašedje doaibmat. Dat ii leat lahkage nu movt departemeanta ja Sámedikki gaskasaš oktasaš bargojoavku evttohi raporttastis 24.04.07.

Sámediggi lea vuos dan dilis ahte lea sorjjavaš ovttaskas departemeantaid vuoruhemiin bušehta oktavuodas. Sámediggi dáhttu stuorát einnostahttivuoda ja dáhttu áinnas duohta bušehttašiehtadallamiid Ráđđehusain/Finánsa-departemeanttain. Sámedikkis lea juo konsultašuvdnašiehtadus Ráđđehusain ja áigu njuolga bušehttašiehtadallamiin čujuhit ahte Ráđđehus oalle guhkás ollašuttá vuodđolága § 110a jos dat vuhtii váldá Sámedikki gáibádusaid duohta bušehttašiehtadallamiid ektui.

2.3 Sámeálbmotfoanda

Sámediggi mearridii 2007:s geavahišgoahtit Sámeálbmotfoandda reanttuid ođajagi 1. b. 2008 rájes. Foandda ulbmilin lea addit doarjaga dahje veahki doaibmabijuide mat nannejit ja leat mielde ealáskuhttimin sámi giela ja kultuvrra.

Jagi 2008 bušehtas lea várrejuvvon 10 miljon ru váikkuhangaskaomiide Sámeálbmotfoandda buhtadusas. Dán váikkuhangaskaopmepostii bohte ohcamat oktiibuot 21 miljon ru ovddas.

Sámeálbmotfoandda foandastivra lea Sámedikki dievasčoahkkin, mii mearrida sierra mearrádusas vuoruhemiid ja ángiruššansurggiid foandda geavaheapmái juohke válgaáigodaga álggus. Mearrádus gusto válgaáigodahkii jos Sámediggi ieš ii

mearrideš eará. Sámediggi mearrida jahkásaš bušeahhtamearrádusain movt foandda jahkásaš buvttadus galgá geavahuvvot dan mearrádusa vuodul mas vuoruheamit ja ángirusšansuorggit válgaáigodahkii leat mearriduvvon.

Sámediggi lea dán válgaáigodagas mearridan čuovvovaš vuoruhemiid ja ángirusšansurggiid:

1. Giellaprográmmat

Ulbmilin lea oázžut eanet aktiivvalaš giellageavaheddjiid. Giellaáŋgiruššan ja gielladikšun galgá čađahuvvot sihke dakkár guovlluin gos sámegiella lea fuones dilis, ja doppe gos gielladilli lea nannoset. Bargu guoská sihke mánáide ja rávesolbmuid.

2. Árbediehtu

Ulbmilin lea ahte árbediehtu galgá eallit sámiid gaskkas. Prošeavttat mat gusket sámi árbedieđuid duodašteapmái vuoruhuvvojit. Prošeavttat sáhttet guoskat dieđuide mat siskkildit servodaga organiserema, ealáhusaid, resursaávkkestallama ja luondduáddejumi, biras- ja luonddudiliid, historjjálaš máidnasiid ja mitalusaid, luđiid ja musihkkaárbevieruid ja duoji.

3. Girjjálašvuohta

Ulbmilin lea oázžut eanet sámegielat girjjálašvuođa. Dán áigodagas vuoruhuvvo gárvves mánusiid almmuheapmi.

Prošeavttat válldahallojuvvojit fágakapihttaliin maŋjelebbos jahkedieđáhusas.

2.4 Odđa válgaortnet ja ráhkkanepmi válgii 2009

Sámediggi mearridii 2007:s odđa válgaortnega Sámediggeválgga várás. Sámeláhka odasmahttojuvvui dan ektui 2008:s, ja Sámediggeválgaláhkaásahusa ektui Sámedikki 2009 válgga birra. Láhkaásahusbargu lea Sámedikki, Bargo- ja searvadahttindepartemeantta (BSD) ja Gelda- ja guovlodepartemeantta (GGD) gaskasaš ovttagbargu. Dán barggus lea biddjojuvvon mearrideaddji deaddu Sámedikki láhka- ja láhkaásahusárvalussii.

Odđa válgaortnet mielddisbukta earret eará dan ahte 13 válgabiire sadjái bohtet 7 válgabiire, ja 43 áirasa sadjái bohtet 39 áirasa. Nuppástuhttima ulbmilin lea vuosttažettiin buoridit gorálašvuođa addojuvvon jienastagaid ja Sámediggái válljejuvvon

áirasiid gaskka, ja dasto sihkkarastit johtileappo válgaloahpparehkenastima.

Deatalaš lea ahte sihke nissonolbmot ja almáiolbmot ožžot seammalágan vejolašvuođa searvat politihkalaš doibmii. Sámediggi lea, nugo 2005 válgga oktavuodasge, mearridan gáibidit ahte listtain mat biddjojuvvojit sámediggeválgga várás, galgá leat dohkálaš sohkaebelovddastus. Dat mearkkaša dan ahte listaevttohusas maid galgá sáhttit dohkkehit 2009 sámediggeválgga várás, ferte leat unnimusat 40 proseantta ovddastus goappáge sohkabealis.

Sámediggi lea nammadan Sámedikki válgalávdegotti jagi 2009 válgga várás. Válgalávdegottis lea ovddasvástádus ráhkkanahhtit ja čađahit sámediggeválgga, ja das leat vihtta lahtu várrelahtuiguin.

2.5 Dásseárvu

Ovttadássásašvuohta ja dásseárvu leat vuodđun Sámedikki doibmii. Danne áigu Sámediggi ovddidit ovttadássásašvuođa ja dásseárvvu beroškeahhtá sohkabealis, čearddalašvuođas ja seksuála sojus. Ovttadássásašvuohta guoská buot servodatsurggiide ja galgá leat oassin Sámedikki barggus.

Sámediggi mearridii 2008:s dásseárvodoaibmaplána jagiide 2009–2013. Doaibmaplánas deattuhuvvojit golbma ángirusšansuorggi; dásseárvu sohkaбелиid gaskka, gierdavašvuohta sieralágan seksuála sojuide ja veahkaválddi eastadeapmi lagaš oktavuodain. Ángirusšansurggiid siskobealde leat mearriduvvon ulbmilat, strategijat ja doaibmabijut. Eanemusat deattuhuvvo sohkaebelodásseárvu. Muhtun doaibmabijut gáibidit oktilaš ja guhkes áiggi miellaguottuid duddjonbarggu. Muhtun surggiin sáhtta Sámediggi ieš váldit ovddasvástádusa čađaheamis, go fas eará suorggit gáibidit ángirusšamiid eará ovddasvástideaddji eiseválddiid beales.

Dásseárvobarggu oktavuodas ferte leat alla dihtomielalašvuohta fáttá ektui. Danne lea Sámediggi 2008:s álggahan oahpahit barggiid movt heivehit sohkaebelperspektiivva áššemeannudeamis.

Sámediggeráđdi lea Sámedikki bušehtas juohkán ruđaid dásseárvodoaibmabijuid doarjjaortnegis. Sámediggeráđdi válljii vuoruhit seksuála sojuid rasttideaddji dásseárvobarggu giddden dihte fuomášumi miellaguottuide mat olbmui leat eará sojuide go heterofiili sámi servodagas. Sámediggi lea bures gulahallan sámi homofiillaid ja lesbaid fierpmádagain dan barggu ektui makkár prošeavttaide sii leat ožžon doarjaga. Somá lea leamaš oaidnit go sii leat leamaš oidnosis sámi fes-

tiválain ja leat ožžon posiitiiva mediafuomášumi maŋŋá.

Sámediggi mearridii ahte okta strategiijain lea ahte dásseárvo- ja vealahanbargu ferte čadnojuvvot institušuvnnalaččat sámi gealbobirrasii. Sámediggi áigu bargat orgána ášahemiin mii diehtujuohkin- ja duodaštanbarggu bokte ovddidivččii dásseárvvu ja barggašii vealaheami vuostá sámi servodagas. Sámediggi oaihvilda ahte dán orgánas galggašii maiddái leat ovddasvástádus bearráigeahččat ja reporteret dásseárvo- ja vealahanáššiid birra sámi servodagas. Sámediggi ávžžuha ahte Gáldui biddjošii dát bargosuorgi.

2.6 Sámi statistihkka

2.6.1 Sámiguoskevaš statistihka buvttadeapmi

Sámi guoskevaš statistihka buvttadeapmi lea leamaš prošeaktan jagi 2003 rájes ja das lea leamaš ovttasbargu Sámi allaskuvllain. Statistihkalaš guovddášdoaimmahagas leamaš ovddasvástádus statistihka buvttadeamis. Prošeavtta leat ruhtadan Sámediggi ja Bargo- ja searvadahttindepartementa. Prošeavttas lea almmuhuvvon sámi statistihka jahkegirji 2006:s ja 2008:s. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat lea almmuhan sierra fáddásiiddu sámiguoskevaš statistihka birra (www.ssb.no/samer).

Prošeakta loahpahuvvui 2008:s, ja Sámediggi lea dál očcodeamen sámiguoskevaš statistihka buvttadeami institušuvdnan ja bissovaš doaimman. Bargo- ja searvadahttindepartementa lea dovddahan ahte addojuvvojit ruđat boahpte sámi statistihka jahkegirji buvttadeapmái, maid leat áigumin almmuhit guovvamánus 2010. Sámediggái lea deatalaš ahte sámiguoskevaš statistihka buvttadeapmi šaddá bissovaš ortnegin, ja ahte dat dahkkojuvvo ovttasbargguin guoskevaš sámi fágabirrasii- guin.

2.6.2 Fágalaš analysajoavku

Fágalaš analysajoavku ovdánandovdomearkkaid ektui sámi servodagas galgá jahkásaččat ovddidit raportta mas lea sámi servodaga dil ja ovdánandovdomearkkaid visogovva ja analysa. Joavku lea ovddidan iežas vuosttaš raportta 13.11.08. Analysajoavkku bargu sáhtta leat ávkin bušeahttaproseassaide, konsultašuvnnaide ja sierralágan doaimbajuid ovddideapmái. Analysajoavku sáhtta jahkásaš raportta lassin čujuhit gokko váilu gáldo- ja máhtolašvuodavuodđu ja leago dárbu ovddidit statistihka.

Joavkku bealis deattuhuvvo ahte raporta lea vuosttaš lávki stuorát ovddidanbarggus. Sámedikki bealis lea dárbu resurssaide analysajoavkku rávvagiid čuovvleapmái.

2.7 Sámi ovttasbargu

2.7.1 Sámi parlamentáralaš ráđdi (SPR)

Sámi parlamentáralaš ráđdi lea Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid gaskasaš parlamentáralaš ovttasbargoorgána. Ruošša beale sámit leat bissovaš oassálastit ráđis. Sámi parlamentáralaš ráđdi galgá gozihit sámiid beroštumiid riikkarájaid rastá, ja dat lea sámiid riikkaidgaskasaš jietnaguoddi. Sápmi oasseprográmma bajimus ulbmilin lea » Delprogrammet Sápms övergripande mål är att, med användning av det samiska samhällets alla resurser, utveckla samiskt kultur- och näringsliv utifrån ett ekologiskt och långsiktigt resursutnyttjande»

Norgga beale Sámediggi lea jodihan SPR jagi 2007 njukčamánu rájes gitta 2008 golggotmánu rádjai. Okta dievasčoahkkin lea lágiduvvon Roavenjárggas golggotmánus 2008. 29.10.08 rájes galgá Sámediggi Ruota bealde jodihit SPR 16 mánosaš áigodaga. 2008:s lea SPR vuoruhan earret eará barggu davviriikkalaš sámekonvenšuvnnain ja sámi giellabarggu odđa organiserema sámedikkiid ovddasvástádussuorggi siskkobearde. Dán áigodagas vuoruha SPR earret eará sámegeiela, oahpahausa/oahpu, nuoraidáššiid, sámi universitehta, davviriikkalaš sámekonvenšuvnna, resursaávkástallama ja birrasa, riikkaidgaskasaš ángiruššamiid ja dásseárvvu.

2.7.2 Sámi parlamentarihkárkonferánssa 2008:s

Sámi parlamentáralaš ráđdi doallá juohke goalmát jagi parlamentarihkárkonferánssa Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid áirasiidda, masa sámit Ruošša bealde ge servet. Golggotmánus lágiduvvui nubbi parlamentarihkárkonferánssa Roavenjárggas. Parlamentarihkárkonferánssa čájeha máilbmái ahte sámi álbmogis lea oktasaš kultuvra ja historjá, ja sis lea oktavuoha riikkarájiid rastá. Konferánssa lea deatalaš arena gos sámi politihkárát deaivvadit guorahallat oktasaš hástalusaid.

Parlamentarihkárkonferánssa váldofáddán ledje árbediehtu, sámi giella ja mánat ja nuorat. Oktasaš dáidda fáttáide lea iešmearrideapmi. Stáhtat galget ovddalgihtii gulahallat sámiiguin miehtama ektui buot doaimbajuid oktavuodas mat gusket sámi álbmogii. Dan lassin lea deatalaš oazžut ortnegiid

mat sihkkarastet sámedikkiid rolla barggus bušeahtain ja sámi ulbmiliid ruhtademiin. Dasa gullet maid rámmat sámedikkiid iežaset vuoruhemiid duohtan dahkamis.

Daviriikkalaš sámekonvenšuvnnas lea stuorra mearkašupmi sámi servodatovddideapmái. Konferánssas dovddahuvvui ballu go manjumuš áiggis lea šaddan eahpesihkarvuohta das movt viidáset bargu konvenšuvnnain galgá čuovvoluvvot. Konferánssa oasseváldit ávžžuhedje nátionála stáhtaid ja sámedikkiid garrasit rahčat dainna ahte oazžut proseassa fas rivttes bálgáid ala.

Jagi 2005 parlamentarihkárkonferánssas mearriduvvui Johkamohke-julggaštus oktasaš sámi vuoigatvuođaid ja áigumušaid hárrái. Dán jagi konferánssa loahpahuvvui maiddái loahppadokumeantain man vuodđun lei Johkamohke-julggaštus.

2.7.3 Jahkásaš čoahkkin sámeministariid ja sámedikkiid presideanttaid gaska

Ministarat geain lea ovddasvástáduš sámi áššiin, ja sámedikkiid presideanttat dolle jahkásaš čoahkkima skábmamánus Helssegis. Čoahkkimis meannuduvvojedje deatalaš ja guovddáš fáttát nugo daviriikkalaš sámekonvenšuvdna, daviriikkalaš-sámi mánáidáittardeaddji ovttasbargu ja rájiid rastásaš ovttasbargu. Dán čoahkkima oktavuodas geigejuvvui maiddái daviriikkalaš sámi giellabálkkašupmi, Gollegiella. Bálkkašumi dán jagi ožžo Henrik Barruk ja searvi Sámi Siida rs.

2.7.4 Interreg IV A Davvi ja oasseprográmma Interreg IV A Sápmi

Odđa Interreg-prográmmas prográmmaáigodahkii 2007–2013 lea Sámediggi árvalan joatkit sámi prográmmaoassálastima. Árvoštallojuvvo daid vásihusaid vuodul maid ovdal leat ožžon, ahte Interreg lea deatalaš oassi norgalaš guovlopolitihkas, erenomážit rájiid rastásaš ovttasbarggus Sámis. Interreg IV A Sápmi galgá guoskat olles sámi ássanguvlui sierra oasseprográmmain Interreg IV A Davvi siskkobalde. Sámi oasseprográmma várás lea ása-huvvon sierra mearridanjoavku (stivrenlávdegoddi) mas leat lahtut Suomas, Ruotas ja Norggas, guđege riikkas guokte. Mearridanjoavkku bargun lea addit cealkámušaid proševttaide, searvat prográmma čadaheapmái ja čuovvoleapmái.

Sámedikkis leat maid guokte ovddasteaddji oktiibuot 30 lahtu gaskkas bearráigeahččanlávdegottis mii lea olles Interreg IV A Nord prográmma várás, maid gaskkas 10 lahtu välljejuvvojit guđege ovddabealde namuhuvvon riikkain. Bearráigeahččanlávdegottis lea bajimuš ovddasvástáduš

gozihit dan ahte prográmma čadaheapmi dávista addojuvvon rámmaide ja ulbmiliidda prográmma sierra doaimbaidjoguovlluid ektui.

Romssa fylkkasuohkan galgá ovttas Davvi-Trøndelága fylkkasuohkaniin fuolahit Interreg IV A Sápmi čállingoddedoaimmad Norgga bealde. Fylkkasuohkanat hálldašit Norgga stáhtaruđaid mat leat várrejuvvon sámi prográmmii. Sámi prográmma válđočállingoddi lea Sámedikkis Gironis. Sámedikkis galgá leat ráđdeaddi doaimma fylkkasuohkaniid ektui go guoská daid proševtaohtcamiid daid maid sámi mearridanjoavku meannuda.

2.8 Guovlopolitihkka

2.8.1 Ovttasbargošiehtadusat

Sámediggi lea dahkan ovttasbargošiehtadusaid Finnmárkku fylkkagielddain ja Romssa, Nordlándda, Davvi-Trøndelága, Máttá-Trøndelága ja Hedmárkku fylkkasuohkaniiguin. Ovttasbargošiehtadusaid ulbmilin lea nannet ja oidnosii buktit sámi kultuvrra, giela ja servodateallima, ja sihkkarastit daidda dássedis ja einnostuvvi rámmaeavttuid. Sihke fylkkagielddat ja Sámediggi leat geatnegahttojuvvon čuovvolit šiehtadusaid. Fylkkagielddaide ja Sámediggái diedihuvvo jahkásaččat doaimma ja ovdáneami birra. Vuodđu raporttaid ráhkadeapmái biddjojuvvo jahkásaš čoahkkimiin politihkalaš dásis guoskevaš fylkkagielddaiguin. Raporttat leat biddjojuvvon mielde jahkediđáhussii.

Ovttasbargošiehtadusat ođasmahttojuvvojit ja áigáduvvojit jeavddalaččat. Ođasmahttojuvvon ovttasbargošiehtadus Sámedikki ja Finnmárkku fylkkagieldda gaska lea mearriduvvon 2008:s. Ođasmahttojuvvon šiehtadus jođiha viidáseappot dan viiddis ángiruššama sámi kultuvrra siskkobalalde, man oktavuodas maiddái sámi kulturguovddážiidda addojuvvojit odđa ovdánavjolašvuodát. Šiehtadus lea viiddiduvvon odđa arti-hkkaliiguin nana ceavzilis ovdáneami ektui, Finnmárkkuopmodaga ektui ja arealahálddašemi ja álbmotdearvvašvuoda ektui.

Ovttasbargošiehtadus Finnmárkku fylkkagieldda ja Sámedikki gaska eaktuda ahte ráhkaduvvo oktasaš plána fylkka kulturmuituid ja kulturbirrassa suodjaleapmái ja hálldašeamái. Dán plánabarggu ektui lea ovttaoavilvuohta das mak-kár plánahápmi ja rámmat galget leat.

Sámediggi lea viidásetovddideamen ovttasbargošiehtadusaid sisdoalu, ja viiddida geográfalaš doaimmaguovllu. Danne lea Sámediggi 2008:s álg-gahan ságastallat dán lágan ovttasbarggu birra Oslo giielddain. Sámediggi lea maiddái váldán okta-

vuoda Opplánda fylkkagiieldain dan ektui ahte dahkat ovttasbargošiehtadusa kulturmuitosuodja-leami ektui.

Čujuhuvvo muđui kapihttali 15.5 Romssa fylkkasuohkana ja Sámedikki gaskasaš ovttasbargošiehtadusa joatkima birra.

Sámediggi ja Innovašuvdan Norga leaba 2008:s ráhkadan ovttasbargošiehtadusa gaskaneaskka. Dán siehtadusa ulbmil lea ahte guovlluovddidanvuogádat maid Innovašuvdna Norga ja Sámediggi ovddasteaba, galgá ovttasbargat riikka sámi guovlluid ealáhusovddidemiin. Siehtadus vuolláičállojuvvo guovvamánus 2009.

2.8.2 Gieldeaekonomiija

Sámediggi lea addán bajit dási ja oppalaš ceal-kámuša Sørheim-lávdegotti bargui gielddaid dienasvuogádaga hárrái.

Dan oktavuodas go ráddehus árvvoštallá sieralágan ortnegiid gielddaid dienasvuogádaga várás, lea erenoamáš deatalaš ahte adnojuvvo deasta sámi gielas, kultuvrras ja servodatovddideais. Dat lea nátionála dási ovddasvástádus, ja danne oaivvilda Sámediggi ahte ášši viidáset čuovvoleami oktavuodas ferte departemeanta erenoamážit váldit vuhtii sámi beliid. Sámediggi čujuha dasa ahte dienasvuogádagas ii leat makkárge mihttoreaidu mainna dát bealit gozihuvvošedje. Go geahččat lávdegotti barggu, de oaidnit das ahte dát bealli ii leat dál ge árvvoštallojuvvon dahje vuhtii váldojuvvon. Sámediggi lea váillahan dán lágan árvvoštallama ja deattuha ahte dat ferte dahkkojuvvo ovdalge ođđa ortnegat váldojuvvojit atnui.

2.8.3 Hálddašanodastus

Sámedikkis leat 2008:s leamaš konsultašuvnnat Ráddehusain Odeldikki prp. nr. 10 (2008–2009) (Om lov om endringer i forvaltningslovgivningen mv.) hálddašanlága rievdadusaid jna birra (hálddašanodastusa čađaheapmi). Sámediggái lea leamaš erenoamáš deatalaš dat ahte doaibmasirdimat eai fuonidivččii dan váikkuhanfámu mii Sámedikkis lea sierra áššesurggiide. Sámediggi lea bidjan vuodđun dan ahte konsultašuvdnageatnegasvuohhta galgá biddjojuvvo láhkii jos váldi áššiin main lea stuorra mearkkašupmi sámi beroštumiide, sirdojuvvo guovlulaš ja/dahje fylkkagiielddalaš dássái. Konsultašuvdnaproseassas eai šaddan bealit ovttaoavilii dán hárrái. Dattetge oidno teavsttas Odeldikki proposišuvnnas kapihttalís 2.8 nr. 10:

«Det kan virke klargjørende å regelfeste et generelt prinsipp om en konsultasjonsplikt for offentlige myndigheter. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil behandle arbeidsgrup-pens forslag om lovfesting av konsultasjonsplikten i sammenheng med Samerettsutvalgets forslag om en ny lov om saksbehandling og konsultasjoner. Spørsmålet om en eventuell lovfesting av konsultasjonsplikten både for statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter vil da bli vurdert i sammenheng.

Det vil også bli arbeidet med midlertidige modeller for konsultasjoner mellom fylkeskommunene og Sametinget i påvente av eventuell lovregulering. Både Sametinget og representanter for fylkeskommunene vil være naturlige samarbeidspartnere i dette arbeidet.»

Dan lassin mii čuožžu bajábealde lea konsulte-rejuvvon čuovvovaš konkreta surggiin: 1) mariid-nasuorgi; Sámediggi lea deattuhan ahte loahpalaš mearrádus válddi sirdimis go guoská gonagasre-appáid hálddašeapmái ja akvakultuvrii, sáhtá addojuvvo dušše dalle go boahá proposišuvdna-evttohus Riddoguoástanlávdegotti čielggadusa vuodul mii guoská olles mearrasámi guvlui. 2) oah-pahus: Sámediggi sáhtá nammadit guoktása dan njealji olggobeale stivralahtuin Sámi allaskuvlii, Sámedikki mielas dat lea buorre. Dasto lea Sámed-ikki mielas buorre dat go Ráddehus lea evttohan ásahtit guovlulaš dutkanfoandda. Sámediggi oaiv-vilda ahte ferte ásahtuvvo maiddái sámi dutkanfo-anda, sihkkarastin dihte Sámediggái duohta váikk-uhanfámu ja mearridanvuoigatvuoda dan dutkamis mii lea deatalaš sámi servodaga ovddideapmái. Bealit leat šaddan ovttaoavilii das. 3) go guoská Innovašuvdna Norgii, de lea Sámediggi evttohan ahte Sámediggi juogo šattašii oasseaiggádin Inn-ovašuvdna Norgga ektui dahje ahte lága bokte mearriduovvo ahte Sámedikkis lea vuoigatvuohhta nammadit stivralahtuid. Sámedikki oaidnu ii leat vuhtii váldojuvvon.

Sámediggi lea mearrádusastis čujuhan ahte konsultašuvnnat hálddašanodastusa birra álgga-huvvojedje mañjit, mainna mii leat eahpe-duhtavaččat sihke proseassa ektui ja dan ektui man duohta konsultašuvnnat sáhttet šaddat.

2.9 Riikkaidgaskasaš politihkka

2.9.1 Davviguovllut

Álgoálbmogiin davvin galgá leat nana posišuvdna ja rolla iežas dili ovddideamis. Danne lea deatalaš ahte Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid gaskka lea

jeavddalaš oktavuoha ja gulahallan davveguovloássiid birra.

Davviguovlluin leat ollu luondduriggodagat ja dan oktavuodas lea nana ceavzilis ovdáneapmi deatalaš Sámediggái. Okta dain stuorámuš hástalusain álgoálbmogiidda davveguovlluin lea suodjalit árbevirolaš ealáhusvugiid ja kultuvrra, seammás go viidát ávkkástallojuvvo luondduriggodagaiguin.

Árktalaš guovlluid hálddašeami ja geavaheami birra ságastallojuvvo alla politihkalaš dásis. Sámediggi oaivvilda ahte eamiálbmogat leat lundolaš aktevrrat riikkaidgaskasaš ságastallamis Árktisa birra. Danne berre sihkkarastit doarvái resurssaid Sámediggái, eará sámi aktevrraide ja eará eamiálbmogiidda Árktisas vai sii sáhttet leat duohta aktevrrat riikkaidgaskasaš arenas go ságastallojuvvo Árktisa birra.

Sámedikki presideanta oassálasttii ovttas earret eará Norgga olgoriikaministariin Jonas Gahr Støre, dalle go Barentsguovllu álgoálbmogiid ovddasteaddjit deaivvadedje Girkonjárdgas geassemánus ságastallat oktasaš hástalusaid birra ja viidáset ovttasbarggu birra rájiid rastá. Dás lei ovttaoavilvuoha das ahte várra stuorámuš hástalusson guovllu álgoálbmogiidda lea resursávkástallan.

Eamiálbmogiin lea oktasaš ovddasteaddji guovlulaš dásis – Barents guovllurádis. Eamiálbmotovddasteaddji lea leamaš dan riikkas mii ain jodiha guovllurádi. Eamiálbmogiin ii leat makkárga formálalaš ovddastus dahje posišuvdna nati-onála dásis – Barentsrádis. Dát ii leat dohkálaš, mii lea dovddahuvvon mángii. Sámediggi Norggas ja Sámi parlamentáralaš ráđđi leat gáibidan eamitálbmotovddastusa Barentsráđđái seamma dásis go ovddastus lea Árktalaš Rádis.

Lujávrra álgoálbmotkantuvra lea hui deatalaš veahkkinn ovttasbarggu buorideamis, ja álgoálbmogiidda Ruošša bealde ja Barentsovttasbarggu viidáset ovddideapmái. Danne juolludii Sámediggi, áidna oassálastin, jahkásaš doarjaga álgoálbmotkantuvrra doibmii.

Olgoriikaministarčoahkkimis Roavvenjárdgas skábmamánus 2007 mearriduvvui ahte ásašuvvo riikkaidgaskasaš Barentsčállingoddi Girkonjárdgii. Čállingoddi ásašuvvui ođđajagimánus 2008 ja oázžu stáhtusa riikkaidgaskasaš organisašuvdnan. Gida beallái 2009 galgá virgáduvvot álgoálbmotráđdeaddi čállingoddi, gean bargun galgá earret eará leat riikkaidgaskasaš álgoálbmotdimenšuvvna oktiordnen ovttasbarggus. Sámediggi ruhtada oasi dán virggis.

Guoládaga sámesearvvit leat guhká háliidan ásaš sierra sámedikki. Guovlulaš ruošša eiseválddit heaittihedje čakčat 2008 ovttasbargoorgána mii

lei ásašuvvon cuoŋománus 2006 nannet gulahal-lama eiseválddiid ja sápmelaččaid gaskka. Guovlulaš eiseválddiid dohkkehemiin ja vehkiin mearriduvvui ahte lágíduvvo kongreassa čuoŋovovaš fáttáiguin: Boahhteáiggi ovttasbarggu organiseren sámi orgánaid ja almmolaš eiseválddiid gaskka. Kongreassa lágíduvvui juovlamánus 2008. Dohko ledje bohtán 75 delegáhta maid sámi organisašuvvnnat ja absjinat ledje válljen. Davviriikkaid sámedikkít ledje mielde bovdjuvvon guossin.

2.9.2 Árktalaš ovttasbargu

Árktalaš ráđđi lea áidna ovttasbargoforum davvin mii fáttmasta buot gávccii árktalaš riikka, ja álgoálbmogiin lea bissovaš oassálasti stáhtus. Rájiid rastá hástalusat nugo dálkkádat, biras ja ceavzilis ovdáneapmi leat vuodđun dán ovttasbargui. Sámediggi lea čuvvon norgalaš ovdagotti Árktalaš rádis go lea leamaš Norgga sáttagottiid mielde virgeolbmuiddási čoahkkimiin. 2008:s leat leamaš Senior Arctic Officials (SAO) čoahkkimat Svolværas ja Guovdageainnus.

Árktalaš ovttasbargui gullá maiddá ovttasbargu parlamentariihkkáriid čoahkkimiid gaskka árktalaš stáhtain. Sámi parlamentáralaš ráđđi lei mielde gávccát parlamentariihkkárkonferánssas árktalaš ovttasbarggu ektui Fairbanksas USA:s borgemánus 2008. Doppe lei sáhka áššečuolmmain nugo heiveheapmi dálkkádatrievdamiidda, nannáma energiijaresurssaid ovddideapmi ja árktalaš dearvvašvuodapolitihkka. Sámi parlamentáralaš ráđđi lea maiddá čuvvon barggu árktalaš parlamentáralaš lávdegottis (SCPAR).

2.9.3 Ovtastuvvan našuvvnat (ON)

ON bísticaš álgoálbmotforum doalai čihččet sešuvvna miessemánus New Yorkas. Dán jagi ere-noamáš fáddán ledje dálkkádatrievdamat, biokultuvrralaš šláddjiivuohta ja eallinvuogit, lassin foruma bísticaš áššelistui; ekonomalaš ja sosiálalaš ovddideapmi, biras, dearvvašvuoha, oahpahuš, kultuvra ja olmmošvuogitvuodát. Presideanta Egil Olli doalai sáhkavuoru Sámi parlamentáralaš rádi ovddas, mas dovddahii balu das movt dálkkádatrievdamat váikkuhit birrasa ja rievdatit álgoálbmogiid eallineavttuid davvin dan bokte go eavttut árbevirolaš eallinvugiide ja kultuvrii rivdet. Deattuhuvvui ahte lea nana dárbu ahte álgoálbmogat servet daid šiehtadallamiidda birasgeatnegasvuodaid birra

Kyotoprotokolla vuolde mii galgá mearriduvvot dálkkádatnjunuščoahkkimis Københámmis 2009:s.

Deattuhuvvui maiddá ahte lea deatalaš aktiivvalaččat čuovvolit ONa álgoálbmotvuoigatvuođajulggastusa.

Sámediggi lei Sámi parlamentáralaš ráđi (SPR) bokte mielde ovddideamen professora James Anayasa evttohassan ONa erenoamášdieđiheadjijn álgoálbmogiid vuoigatvuođaid ja vuodđo friijavuodaid ektui. SPR ovddidii maiddá John Bernhard Henriksena evttohassan ONa olmmošvuoigatvuođaráđi álgoálbmotvuoigatvuođaid áššedovdimekanismin lahttun. Áššedovdimekanismin vuosttaš čoahkkimis golggotmánus 2008 válljejuvvui John B. Henriksen dán orgána vuosttaš jodiheadjijn. Sámediggi lea bidjan merkii makkár doarjaga Olgoriikadepartemeanta lea addán, erenoamážit delegašuvnna bokte Genève, dáid proseassaid oktavuodas.

Sámediggi lea searvan norgga delegašuvnna mielde ovccát oasálaščoahkkimii biologalaš sláddjiivuoda konvenšuvnna vuolde miessemánus 2008 Bonnas, Duiskaeanamis. Sámediggi vuoruhii erenoamážit fáttá genaresurssaid birra. Šattai ovttaoavilvuolta das mii proseassas goziha álgoálbmotperspektiivva, ja mii lea vuodđun boahhtevaš siehtadallamiidda boahhte oasálaščoahkkima ektui 2010:s. Álgoálbmotsearvan proseassas lea dohkkehuvvon, ja áigumuš lea viidát siehtadallat álgoálbmogiid árbedieđuid hárrái mat čatnasit genehtalaš resurssaide.

2.9.4 ILO konvenšuvdna nr. 169 – raporteran ILO áššedovdilávdegoddái

Sámediggi lea meannudan miessemánus raportta ILO:i. 1994:s dieđihuvvui ILO:i siehtadusa birra Sámedikki ja Norgga ráđdehusa gaskka, mii dagahii dan ahte sihke Sámediggi ja Ráđdehus geigiiga sierra raporttaid, mii čuvгии oavilerohusaid go guoská ILO-konvenšuvnna nr. 169 geavaheapmái Norggas.

Ovddit raporta Sámedikkis 2003:s lei ollislaččat Ráđdehusa finnmárkkuláhkaevttohusa birra. Manjá ovddit stáhtaraporterema ledje ILO áššedovdilávdegottis soames mearkkašumi dan ovddit ráđdehusa álgo finnmárkkuláhkaevttohusii. Danne lea Sámediggi dán raporttas oanehaččat čilgen deataleamos rievdadusaid birra mat dahkojuvvojedje láhkaevttohusas ovdal go dat mearriduvvui. Sámediggi lea maiddá bidjan muhtun mearkkašumiid daid eavttuide ja vuordámušaide maid Sámediggi bijai mearrádusas 2005:s go doarjjui ođastuvvon finnmárkkuláhkaevttohusa, ja man muddui dát leat čuovvoluvvon Norgga eiseválddiid beales dán rádjai.

Ollu sajiin dulkojit Norgga eiseválddit ja Sámediggi sierraláhkai ILO konvenšuvnna nr. 169 mearrádusaid sihke mii guoská viidodahkii ja ávnnaslaš sisdollui. Danne lea Sámediggi fokuseren mearrádusaid eanavuoigatvuodakapihttalis erenoamážit artihkkaliid 13–15. Loahpas lea Sámediggi bidjan soames mearkkašumi ILO konvenšuvnna nr. 169 inkorporerema ektui Norggas.

Raporta lea ollislaččat mielddusin dán jahkedieđáhusas.

026/08 Sámedikki raporta ILO:i áigodagas gitta 2008 miessemánu rádjai.

Sámediggi deattuha čuovvovačča:

Sámediggi oaidná ahte minerálaláhka lea heittot danne go dat ii leat árvoštallojuvvon álbmotrievtti ektui. Dán geažil oavvilda Sámediggi ahte láhkaevttohus rihkku stáhta geatnegasvuođaid ILO-konvenšuvnna nr. 169 ektui, go lágas ii doarvái vuhtii váldojuvvo sámi báikegottiid árbevirolaš geavaheapmi ja báikkálaš doaimmat.

2.9.5 Sámedikki riikkaidgaskasaš bargu

Sámedikki searvan riikkaidgaskasaš bargui go guoská álgoálbmogiidda sierra oktavuodain nugo ON, EU, Árktalaš ráđi ja Baretnsovttasbarggu ektui, vuoruhuvvojit čavgadit vátna resurssaid geažil. Seammás bohtet iešguđetge dáfus dađistaga vuordámušat, maiddá stáhta beales, Sámedikki searvama ja barggu hárrái riikkaidgaskasaš arenain.

Sámediggi lea 2008:s ožžon 650 000 ru Olgoriikadepartemeanttas prošeaktadoarjjan Sámedikki riikkaidgaskasaš bargui. Ohccojuvvon lei 3 miljon ruvunno. Sámediggi ferte jahkasaččat ohcat ruđaid Olgoriikadepartemeanttas iežas riikkaidgaskasaš barggu várás. Dán geažil lea váttis plánet ja dat ii leat dohkálaš ruhtajuohkinortnet. Sámediggi lea ollu jagiid geahččalan oazžut jahkasaš juolludusa stáhtabušehta poasttas 50, seamma vuogi mielde go eará departemeanttat lávejit juolludit.

2.10 Areála- ja biraspolitihkka

2.10.1 Areálahálddašeapmi

Árbevirolaš sámi ealáhusat gáibidit beassat geavahit stuorra areálaid. Biras- ja resursalágat stivrejit buori muddui areálageavaheami. Dan vuodul lea Sámediggi duhtavaš go lea ožžon doarjaga sihkkarastit sámi beroštusaid ođđa plána- ja huksenlága plánaoasis. Okta lága ulbmiliin lea sihkkarastit sámi kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima luondduvuođosa. Ođđa plána- ja huksenláhka addá Sámediggái vuosteákkastanvuoigatvuođa dakkár

áššiin, main lea hui stuorra mearkkašupmi sámi kultuvrii ja ealáhusbargui. Vuosteákkastanvuoigatvuohta gusto olles sámi ássanguvlui. Dat njuolggadusat maid Sámediggi ráhkadii finnmárkkulága 4. paragrafii, sáhtášedje gustot vuosteákkasteami oktavuodas plánaide Fimmárkkus. Sáhtá leat heivvolaš ráhkadat stáhtalaš njuolggadusaid sihkkarastin dihtii sámi kultuvrra vuđđosa. Sámediggi lea ráhkadan njuolggadusevttohusa, ja dát geavahuvjit vuodđun konsultašuvnnaide departemeantain.

Sámedikki ođđa ovddasvástádusa duohtan dahkama areálahálldašeamis sorjá das ahte áššemeannudanresurssat nannejuvvojit.

2.10.2 Luonddušládđjivuodáláhka

Sámediggi lea miehtan ođđa luonddušládđjivuodáláhkii.

Sámediggi lea ožžon doarjaga mánga deatalaš áššái ođđa lágas. Lea ovttamielalašvuohta das ahte ulbmilmearrádusain čalmmustahttit sámi kultuvrra ja ásaht deattuhanmearrádusa mii luonddušládđjivuodálágas čadnojuvvo sámi kultuvrra luondduvuodasii. Leat maiddá bohtán ođđa áibbas ođđan njuolggadusat genehtalaš ávdnasiid birra, dás maiddá njuolggadusat dakkár ávdnasiid ovdduid juogadeami birra. Dain surggiin main Sámediggi ii leat ožžon dohkkehuvvot mearrádusaid maid dat vuosttažettiin lea sávvan, doppe leat váldojuvvon mielde buorit mearkkašumit láhkamearrádusaide. Doppe gos ii leat ollašuttuvvon dievas ovttamielalašvuohta, doppe bohtet Sámedikki oainnut ovdan lánkaevttohusas. Dát guoská lánkamearrádusaide álbmotrievtti, konsultašuvdnamearrádusa ja suodjaluvvon guovlluid hálldašanválddi birra. Ovttamielalašvuohta lea das ahte Ráđdehusa ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvdnašiehtadus gusto daidda mearrádusaide mat leat dahkkojuvvon dan lága olis mii guoská sámi beroštusaide njuolggá. Sierramearkkašumis hálldašanválddi mearrádussii bohtá ovdan ahte sáhttet nammaduvvot hálldašanorgánat suodjalanguovlluide main sámi beroštusat leat ovddastuvon.

Sámediggi deattuha ahte lea leamaš buorre konsultašuvdnaproseassa Birasgáhttendepartemeanttain. Departemeanta lea čájehan návcca ja dáhtu addit lobi Sámediggái dievaslaččat geahčadit lánkamearrádusevttohusaid ja mearkkašumiid konsultašuvdnaproseassas.

2.10.3 Minerálahka

Sámedikki dievasčoahkkin ii miehtan ođđa minerálahkii. Dat mearkkaša ahte Sámediggi ii ge sáhte miehtat daidda doaimmaide maid lánkaevttohus geahččala muddet.

Sámediggi gávnaha ahte lánkaevttohus ii ollašute stáhta álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid sápmelaččaid ektui. Lánka lánčá dili dasa ahte meannudit sámi vuoigatvuodaid earaláhkai Fimmárkku olggobealde go Fimmárkkus gulskuddama oktavuodas, sámi deasttaid deattuheami oktavuodas ja sápmelaččaid vuoigatvuodaid oktavuodas oážžut oasi vejolaš ávkkástallanárvvus. Ii ge lánka fuolat sápmelaččaid vuoigatvuoda konsultašuvnnaide daid mearrádusaid oktavuodas mat gusket daid minerálahka iskanvuoigatvuhtii, geahččaladdanbohkamii ja ávkkástallanvuoigatvuhtii maid stáhta čuoččuha eaigáduššánvuoigatvuoda. Sámediggi deattuha ahte bargu minerálahkain lea bistán badje guovtti logijagi, ja ahte sámi vuoigatvuodát ja beroštusat leat čielggaduvvon ja čovdosat evttohuuvon sihke NÁČ:s 1996:11 Minerálahkaevttus ja NÁČ:s 1997:4 Sámi kultuvrra luondduvuodas. Ot.proposišuvnna nr. 35 (1998–99) minerálahka, mii gessojuvui ruovttoluotta Ot.diedáhusas nr. 1 (1999–2000), lei maid ovddiduvvon lánkaevttohus oktan mieldistuvvon lánkaásahusevttohusain mii geahččalii fuolahit deastta sámi kultuvrii olles árbevirolaš sámi guovllus. Viidáseappot lea departemeanttas leamaš buorre áigi ja dievaslaš vejolašvuohta oktiordnet NÁČ 2007:13 Ođđa sámeriekti dainna lánkabargguin mii bohtá ovdan Justiisadepartemeantta gulaskuddanreivves dán čielggadeami várás. Go váldá vuhtii dan áiggi mii gollan ođđa minerálahkabargui, de lea uhccán jáhkehahti ahte ii sáhte fuolahit olles árbevirolaš sámi guovllu sápmelaččaid vuoigatvuodaid ja beroštusaid minerálahkaevttohusas.

Konsultašuvnna Biebmo- ja gávpedepartemeanttain leat leamaš hui gáibideaddjit. Departemeanta ii leat buktán makkárge politihkalaš ja fágalaš ákkaid dasa manne sii eai leat dohkkehan Sámedikki árvoštallamiid ja evttohusaid. Ovdal konsultašuvnnaid Sámedikkiin, dovddahii Ráđdehus ahte dat lei dahkan oaivila das mo sámi vuoigatvuodát ja beroštusat galge meannuduvvot lágas. Dát váddásmahtii konsultašuvnnaid.

Ášši mearrádusas bivddii Sámediggi Ráđdehusas fas rahpat konsultašuvnnaid ja geahččalit sohpat čovdosiid ovttasráđiid Sámedikkiin.

2.10.4 Suodjalanplánat

Suodjalanbarggus háliida Sámediggi leat mielde bidjamin eavttuid suodjalanbargui, ja sihkkarastit sámi oassálastima proseassaide. Dán oktavuodas lea Sámediggi čadahán máŋga konsultašuvnna Birasgáhttentdepartemeanttain, Luonddu- hálddašandirektoráhtain ja fylkkamánniiguin daid njuolggadusaid vuodul mat leat ráhkaduvvon luonddugáhttenlága vuodul suodjalanplánabarguid várás sámi guovlluin.

Sámediggi lea várrehusain miehtan Birasgáhttentdepartemeanta Syllan eanadatsuodjalanguovllu suodjalanpláni ja Sankkjølen luonddumeahccái Máttá-Trøndelágas. Sámediggi ja Birasgáhttentdepartemeanta soabaiga suodjalanláhkaásahusa sisdoalu 12 meahceguovllu eaktodáhtolaš suodjalusii. Dáin luonddumehcin leat guokte sámi guovlluin, Strengivatnet Brønnøyas Nordlándas ja Murudalen Bjugnas Máttá-Trøndelágas. Sámediggi lea miehtan Skardsfjella jag Hyllingsdalen eanadatsuodjalusa suodjalanpláni ja dasa gulli njealli luonddumeahccái Rørosa ja Tyldala suohkaniin Máttá-Trøndelágas. Sámediggi lea duhtavaš dainna doarjagiin maid lea ožžon sihke suodjalanulbmiliid ja eare mearrádusaid ektui dain suodjalanláhkaásahusain maid oktavuodas leat leamaš konsultašuvnnat.

Manimus jagiid stuorra suodjalanbarggut sámi guovlluin lea bohciidahtán balu ja duhtameahttuvuoda ollu sámi báikegottiin. Sámediggi oaiivvilda ahte suodjalandarbu ferde árvvoštallojuvvot juohke dilis guovdilis suodjalanárvvuid ektui ja vejolašvuodaid ektui ahte joatkit árbevirolaš sámi meahceávkástallama ja ealáhusdoaimbama. Viidáseappot ferde suodjalanguovlluid hálddašánváldi biddjojuvvot sierra hálddašánstivraide main lea nana sámi oassálastin. Suodjaleami árvvoštallama ja vejolaš suodjalanmearrádusa oktavuodas lea hui deatalaš gaskkustit ja duodaštit dan sámi historjja ja geavaheami mii das lea leamaš. Sámediggi lea merkon ahte Ráđdehus lea juolludan 30 milj. ruvno viđa jagi badjel oktasaš ovddidanfondii Trillemarka luonddumeahci ásaheami várás. Sámediggi oaidná lunddolažžan ahte dálkkár ovddidanruđat maiddá várrejuvvojit suodajleami oktavuodas sámi guovlluin.

2.10.5 Nasionála plána mariidna suodjaluvvon guovlluide

Sámediggi ja Birasgáhttentdepartemeanta leat čadahán konsultašuvdnačoahkkimiid mariidna suodjaluvvon guovlluid nasionála plána birra. Earret Divttasvuona mariidna suodjalanplána dohkke-

hii Sámediggi ahte diedihuvvo suodjalanplána-barggu álggaheapmi jus bargolávdegoddi ása-husso. Divttasvuonas dattetge ferde mariidna suodjalanevttohus meannuduvvot Divttasvuona-Oarjevuona álbmomeahccevttohusa oktavuodas. Birasgáhttentdepartemeanta lea ovdal diedihan Sámediggái ahte sii vurdet Sámi vuoigatvuodálávdegotti ovdalگو árvoštallet Divttasvuona-Oarjevuona geavahan- ja suodjalanbarggu joatkima.

2.10.6 Luossahálddašeapmi Deanus

Sámediggi ja Birasgáhttentdepartemeanta leat konsutašuvnnaid bokte soahpan dan Deanulávdegotti mandáhta ja čoahkádusa, mii galgá čielggadit vejolašvuoda hálddašit Deanučázadaga báikkálaččat.

Ođđa goalástanhálddašeapmi galgá lea báikkálaš ja vuodduuvvon vuoigatvuodaide. Dát ere-noamáš vuoigatvuodat bohtet muhtumasii ovdan lágas, earret eará deanulágas, ja čuvvot muhtumasii dološ áiggi rájes geavaheamis ja boares báikkálaš vieruin.

Lávdegoddi lea čuovvoleamen finnmárkkulága 4. Kapihttala mii lea Deanučázadaga birra. Lávdegoddi galgá evttohit mo ođđa hálddašanorgána galgá organiserejuvvot, evttohit rievdadusaid dálá lágaide ja njuolggadusaide ja evttohit vejolaš rievdadusaid soahpamuššii Suomain.

Sámediggi lea nammadan áirasa Sámedikki hálldahusas Deanulávdegoddi. Lávdegottis leat muđui ovddasteaddjit Birasgáhttentdepartemeanta, Deanu- ja Kárásjoga gielddaid, Luossareive-searvi, Deanučázadaga bivdodearvi ja Norges jeger og fiskeforbund bealis.

2.10.7 Dálkkádatrivevdamat

Sámediggi lea 2008:s oassálastán iešguđet foraide riikkalaš ja riikkaidgaskasaš dásis, mat digaštallet dálkkádatrivevdamiid. Áigumuššan lea leamaš bearraigeahččat ahte álgoálbmotoaidnu váldojuvvot mielde dievaslaččat, ja sihkkarastit duohta váikkuhanfámu dán suorggi politihkkahábmemis.

Šállošahti lea go Sámediggi ii lean bovdejuvvon searvat Norgga delegašuvnna mielde dálkkádatkonferánsii Poznánis čakčat 2008. Sámediggi vuordá ahte beassá searvat proseassaide bohtteáiggis.

Sámediggi lea earret eará lahttu fáddájoavkkus 5 heivehandoaimbajuid ja váidudeaddji doaimbajuid várás NorACIA:s, norgga čuovvolan-programma mii lea ásaheamis Ártkalaš Ráđi váikkusčielggadusraportta vuodul dálkkádaga birra, Arctic Climate Impact Assessment (ACIA). Joavku

galgá veahkehit ovddidit, buohtastahttit ja gaskustit máhtu dálkkádatrivdamiid, váikkuhusaid ja heivehemiid birra Norgga bealde Árkktis. Vál-dofáddán čoahkkimiin ledje dálkkádatrivdamat ja dárbbášlaš heivehanstrategiijat oppamáilmmáš liegganeami oktavuodas. Sámediggi lea leamaš dárkojeaddjin áššedovdičoahkkimis Suomas mii gieđahalai biologalaš sláddjiivuoda konvenšuvnna dálkkádatrivdamiid, álgoálbmogiid ja árbedieđu birra Árkktis.

Ráđđehus lea nammadan almmolaš lávdegotti mii galgá čielggadit servodaga raššivuoda ja dárbbu heivehemiide dálkkádatrivdamiid váikkuhusaide. Sámediggi ja Birasgáhttendepartemeanta soabaiga konsultašuvnnaid bokte lávdegotti mandáhta ja čoahkádusa, mas maiddái mearkkašupmi sámi kultuvrii ja ealáhuseallimii galgá čielggaduvot. Sámi allaskuvlla rektor Steinar Pedersen lea nammaduvvon lávdegoddelahuttun.

2.10.8 Boraspirehálddašeapmi

Guovvamánus 2008 lágidii Sámediggi seminára boraspiriid birra masa oassálaste buot vihtta boraspireregionna mas leat sámi ealáhusberoštusat. Áigumuššan dákkár semináraiguin lea gulahallan hálddašeaddjiid ja politihkkaoassálastiid gaskkas, ja ahte čalmmustahttit daid hástalusaid mat čuožžilit go eallit mat guhtot ja ráfáidahttojuvvon boraspiret leat ovtas dakkár guovlluin gos lea sámi eanadoallu ja bozodoallu. Sámedikki áigumuš lea lágídit dákkár semináraid jahkásaččat ja oivvilda deatalažžan ahte guoskevaš departemeanttat veahkehit ja oassálastet dán arenas.

Sámediggi nammada ovttá dan viđa áirasis mat lea daid regionála boraspirenammagottiin mat hálddašit boraspiriid guovlluin main leat sámi ealáhusberoštusat, ja mii háliidit buori sámi ovddastusa nammagottiide. Sámedikki lahtut galget nammaduvvot Sámedikki bistevas áirasiid gaskkas. Spiehkastahkan dat sáhttet nammaduvvot Sámedikki várreáirasiid gaskkas. Sámediggi moáitá dan go oažžu nannadit dušše ovttá lahtu viđa lahtus. Sámediggi dovda maiddái dan ahte dat gáibádusat mat biddjojuvvojit vuodđun min nammademiide, leat menddo gáržžidit, erenoamážit dasa ahte sáhtta sihkkarastit báikkálaš čatnaseami ja sohkaealdásedeattu nammagottiin. Eat leat ožžon áddejumi dasa Birasgáhttendepartemeanttas.

Jahkásaš boraspirevahágit váikkuhit bozodoalu buvttadeami. Bozodoalu ollislaš rehketdoallu 2007:s čájeha ahte lea stuorra erohus almmuhuvvon ja buhtaduvvon vahágiid gaskkas. Jagiid 2007/2008 almmuhuvvon vahágit ledje 75 proseantta

ollislaš vahágiin, ja dušše 21 % das buhtaduvvui. Buhtadusat daid sávzzaid ovddas maid ráfáidahttojuvvon boraspiret goddet, lea stuorat eanadoalus ja sivvan lea earret eará ahte duodaštuvvon oassi lea veaháš stuorat eanadoalus. Sámediggi lea váttis dohkkehit dakkár boraspirehálddašeami, mii dohkkeha stuorra boraspirevahágiid sámi vuoddoealáhusain. Sámediggi lea ovdal čouččuhan ahte Ráđđehus lea čadnojuvvon nationála ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide sápmelaččaid ektui álgoálbmogin. Dát guoská Vuodđolága § 110a:ii ja ONa siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid konvenšuvnna 27. artihkkalii. Sámedikki cealkámuš guoske eanadollui sámi guovlluin ja sámi boazodollui, mat goappašagat leat sámi kultuvrra ávnnaslaš vuodut.

Sámediggi oivvilda ahte ferte guorahallat gustovaš Sturradiggedieđáhusa boraspiriid biira dainna ulbmiliin ahte rievadit dan. Čavga duodaštangáibádusaid geažil eai oaččo bozodoallit ja eanadoallit buhtaduvvot duohta vahágiid ovddas maid boraspiret dagahit. Dát guoská erenoamážit goaskimiid dagahan vahágiidda, muhto maiddái eará boraspirevahágiidda. Sámediggi čujuha danne ahte livččii deatalaš rievdadit dáláš boraspirehálddašeami. Sámedikki mihttomearri lea oažžut duohta váikkuhanfámu nationála boraspirepolitihkkii. Dán mihttomeari ii sáhte ollašuhttit nu guhká go Sámediggi lea nu funet ovddastuvvn regionála boraspirenammagottiin. Dan lassin lea nammagottiid váldi ráddjejuvvon nationála politihka hálddašeapmái. Regionála boraspirenammagottit leat almmolaš hálddašanorgánat mat dahket mearrádusaid mat gusket sámi beroštusaide njuolgga, danne dat leat vuodđun daidda gáibádusaide álgoálbmogiid vuoigatvuoda birra mielmearrádeapmái mii boahá ovdan ILO-konvenšuvnna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain.

Sámediggi áigu viidáseappot bargat dainna ulbmiliin ahte nationála boraspirepolitihkka ođastuvvo nu ahte boraspiriid mihttolohkku boahá dakkár dássa ahte vuoddoealáhusaid buvttadanovdáneapmi ii fuono. Bozodoalu ja eanadoalu stuorra vahágit mearkkašit ahte eiseválddit fertet árvoštallat geahpedit iešgudet náliid máddodatmihtuid.

Viidáseappot fertet oažžut nu duohta logu juohke šlaja čivggain go lea vejolaš vuodđun dasa man ollu boraspiriid sáhtta goddit. Buot boraspirebivdu ja –goddin galgá dahkkojuvvo náliid almmuhuvvon máddodatmihtuid rámmaid siskkoabealde, ja maid Sturradiggi lea mearridan. Sámediggi oivvilda ahte lea deatalaš árvoštallat geahpedit juohk náli čivggaid máddodatmihtu, muht lea seamma

deatalaš gozohit máddodagaid nu ahte sáhtttá oazžut sihkkaris logu das galle čivgga dat leat. Jus bidjá menddo uhccin čivgaloguid, de lea goddimis uhccán eastadeaddji ávki boraspirevahágiidda.

2.10.9 Energiija ja bieggafápmu

Sámediggi ja Norgga čázadat- ja energijadirektoráhta (NVE) leat šiehtadan čadahit konsultašuvnnaid energijaaššiid birra. Sihke Sámediggi ja NVE lea sávvan dákkár šiehtadusa. Šiehtadus lea erenoamážit energijaaššiid oktavuodas daid bajimus prosedyraid konkretiseren ja ávkkálaš aiddostahttin, mat gustojit Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskasaš konsultašuvnnaide. Šiehtadus ii man ge láhkai geahnohuhtte bajimus konsultašuvnnaprosedyraid sisdoalu. Šiehtadus dahkkojuvvo hálddahušlaš dásis. Sivvan lea go Sámediggi politihkalaš orgánan ii daga dákkár šiehtadusaid direktoráhtain. Sámediggi sávva ahte dát šiehtadus dagaha ahte sámi beroštusat ja hástalusat buorebut bohtet oidnosii go stáhta eiseválddit meannudit energijaaššiid.

Sámediggi ja NVE leat konsultašuvnnaiguin soahpan váikkuhusčielggadanprográmma plánejuvvon fápmolinnjai gaskal Báhcavuona Romssas ja Hámmárfeastta Finnmárkkus. Váikkuhusčielggadusas fertejit sámi beroštusaid ja vuoigatvuodaid váldojuvvot dohkálaččat vuhtii. Váikkuhusat boazodollui, eará sámi meahcceealáhusaide ja sámi kulturmuittuide galget čielggaduvvot. Konsultašuvnna vuodul gáržžiduvvojedje gáibádusat ja čadahavuogit nu ahte váikkuhusat sámi beroštusaide bohte čielgaseappot ovdan čielggadanprográmmas. Čielggadussii váldojuvvui maid mielde dat gáibádus ahte doaibmabiju ovddut ja hehttehusat galget árvoštallojuvvot ja maid dat mearkkaša regiovdnii. Go iešguđet váikkuhusat leat čielggaduvvon, de dat galget leat vuodđun odđa konsultašuvnnaide váikkuhusčielggadusaid dohkkeheami ja konsešuvdnagažaldaga oktavuodas, dm. galgá go addojuvvot huksenlohpi vai ii.

2.11 Kulturमितосуодјalus

Sámediggái lea fápmuduvvon váldi kulturmitolága vuodul hálddašit sámi kulturmuittuid. Sámedikkis lea ovddasvástádus dakkár geográfalaš guovllus mas leat 6 fylkkagieldda ja guovllut Opplánddas ja Møre ja Romsdålas. Sámediggi lea meannudan ollu plánaáššiid main oktavuohhta gielddaguin, doaibmabidjočadaheddjiiguin ja kulturmitohálddašeami eará beliiguin lea guovddázis.

Dán váldečadaheami oktavuodas čadaha Sámediggi ollu stuorát ja smávit báikediđoštallamiid. Árijjalaš bargguin kulturmituiguin ja kulturbirrašiguin duodašta Sámediggi sámi historjja sápmelaččaid iežaset eavttuid vuodul. Sámedikki doarjaortnega bokte kulturmitosuodjalussii lea eaiggádat ja eará berošteaddjit ožžon vejolašvuoda dikšut, láhčit ja duodaštit sámi kulturmuittuid.

2.11.1 Odđa teknihkka kulturमितосуодјalusas – laserskánnen girdiin

Sámediggi lea ovttasbarggus Finnmárkku fylkkagielddain oassálastán geahččalanprosektii mas odđa teknihkka kulturमितосуодјalusas lea geahččaluvvon. Riikkaantikvára lea bivdán Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) váldit ovddasvástádusa proševttas. Bargovuohkin lea geavahit girdi ja sierrareaidduid ráhkadit kártamálliid mat čájehit guovllu topografijja.

Bargovuohki sáhtášii leat ávkin kulturमितосуодјalusas. Go de oahppá dulkot iešguđet kártamálliid, de lea vejolaš plánet buorebut gokko eanadagas ferte čadahit geahčademiid ja gokko ii dárbbas geavahit nu ollu resurssaid. Dát vuohki lea danne lasseveahkki gieddegeahčademiide.

2.11.2 Kulturmuittuid registreren sierranas stuorát areálaplánaid oktavuodas

Sámediggi lea 2008:s registreren sámi kulturmuittuid mánga stuorra areálaplána oktavuodas sámi guovlluin. Dát guoská bieggamilloplánaide Finnmárkkus, Nordlánddas ja Máttá-Trøndelågas ja maidđai Setermoen báhčinsiljus, Ráissa álbmotmeahcis ja Nord-Kvaløya ja Rebbenesøy eanadatsuodjalusguovllus.

Hamnefjell bieggamilluid muddenplána oktavuodas Báhcavuona gielddas Finnmárkkus registrerejuvvojedje 147 eaŋkilmuittu 82 kulturmitobáikkis. Báikediđoštallan lea dan áiggis mii vel lei hálddus almmustahttán kulturmuittuid mat čájehit guhkes áiggi sámi ealáhusheivehemiid Finnmárkku rittus, ja mas lea stuorra árvo dan eanadaga muosáheamis, mas dát lea dáhpáhuvvan. Go dáid kulturmuittuid vel sáhtttá čatnat boares sámi oskui ja árbevieruide, de šaddá guovlu erenoamáš miellagiddevažžan čájehit riev dama goddebivoservodagas boazodoalloservodahkan. Plánaevttohusa oasis šaddet vuostálagaid mánga registrerejuvvon kulturmituiguin, sihke njuolggas ja eahpenjuolggas. Mánga dain kulturmuittuin čatnasit sámi oktavuhtii ja daid ferte atnit automáhtalažžat ráfáidduhttojuvvon. Bieggamillut

vuolidit guovllu kulturhistorijálaš árvvuid. Dán vuodul vuosttaldii Sámediggi plánaevttohusa areálahálddašemiide ja lea bivdán ahte osiid plána-guovllus ferte váldit eret muddenplánas.

Orjevuonas Divttasvuona suohkanis Nordlánddas lea Nordkraft Vind AS prošehteremin bieggamillorusttega mas leat gaskal 32–35 bieggamillu. Sámediggi lea bálkáhan Árran Julevsámi guovddáža čadahit kulturmuhtoiskkademiid doaimbidjoguovllus. Bohtosat dán rádjai čájehit golbmalogináre registrerejuvvon automáhtalaččat ráfáiduhthtojuvvon sámi kulturmuittu, mas leat mánga mat guoskkahuvvot njuolgga plánejuvvon bieggamillopárkkas. Sámediggi áigu čuoovolit dán prošeavtta 2009:s.

Fosenhalvøyas Roana ja Áfjorda suohkaniin leat čadahuvvon kulturmuhtoregistreremat Roan ja Bláheia bieggafápmorusttegiid oktavuodas Roan suohkanis ja Storheias Bjugna ja Áfjorda suohkaniin. Storheias eai leat registrerejuvvon sámi kulturmuittut. Roanis registrerejuvvui sámi eamihávdí. Bláheias registrerejuvvojedje ja merkejuvvojedje kártii boares bivdorusttetbázahasat. Báikkit ledje oahppásat ovddežis, muhto eai lean merkejuvvon kártii albma láhkai. Eamihávdí lea erenoamáš go eai leat oahppásat eaige registrerejuvvon nu ollu dákkáraš sámi hávddit ná guhkin máddin ja danne lea deatlaš dan suodjalit bohteáigái. Dát kulturmuittut eai lean dattetge doarvái vuodđun vuosttaldit plánaid. Sámediggi lea bivdán ahte kulturmuhtobáikkit galget muddejuvvot erenoamášguovlun kulturmuittuid suodjalepmái plánain.

Sámediggi lea čadahán guokte stuorra báikediđošanprošeavtta Setermoen báhčinsiljus Beardu suohkanis ja Ráissa álbmotmeahcis Ráissa suohkanis. Goappašat prošeavtta álggahuvvojedje gieddeáigodagas 2007 ja jotkojuvvojedje 2008:s. Registrerenbarggu Setermoenis lei Forsvarsbygg addán báhčinsilju viiddideami oktavuodas. Das registrerejuvvojedje 25 árrana. Ráisa-prošeakta lea registrerenbarggu Romssa fylkkamánni ovddas Ráissa álbmotmeahci ja Ráisduottar-háldi eanadatsuojusguovllu hálddašanplána ráhkadeami oktavuodas. Registrerenbarggu lea čadahuvvon ovtasbarggus boazodoaluin. Sullii 140 kulturmuittu registrerejuvvojedje. Dáin ledje mánga cehkkojuvvon bartta ja goadi bázahasa, lagabui 100 árrana, ja bivdorokkit, čilat, borramušvuorkkát, hávddit ja bálvvosbáikkit. Dan lassin gávdnojedje geađgeáigásaš duktásajit ja ođđaset kvena kulturmuittut nugo 9 bihkkahávdí. Gávdnosat duodašit Ráisvuomi guovlluid guhkesáiggi ja árrjáláš geavahusa.

Nord-Kvaløy ja Rebbenøy eanadatsuođjalusguovllu registreremat leat dahkkojuvvon Romssa hálddašanplánema oktavuodas, muhto fylkkasuohkanis dat lea leamaš prošeaktajodiheapmi ja bargu. Sámediggi lea dattetge registreren guovllu kulturmuittuid. Dán jagi registrerejuvvui Nord-Kvaløya riddoguvlu. Doppe gávdnojedje goahteduktásadji, gaskaáigásaš duktásajit mat sáhttet lea sámi, ja maiddá bálvvosgeađgi.

2.11.3 Eará kulturmuhtosuodjalusáššit ja prošeavttat

Hadselis, Narvikas ja Sortlandas lea Sámediggi 2008:s álggahan sámi kulturmuittuid registreremiid duottarguovlluin. Kulturmuittut gullet boarráset sámi goddebivdui. Registrerenbarggu jotkojuvvo 2009:s, ja viiddiduvvo eará báikkiide maid birra Sámediggi lea ožžon báikkálaš dieđuid.

Vistesuođjalusa oktavuodas lea Sámediggi joatkán Sirpmá- prošeavtta Deanu gielddas. Dán jagi leat guokte vistti ovddeštuvvon. Konkrehta suodjalusbarggu lassin lea prošeavtta ulbmilin ovddidit vistesuođjalusbarggu.

Duodašteapmi, ovddešteapmi ja báikkálaš duoáriid oahpaheapmi lea čadahuvvon. Deanu gieldda, gilisearvi ja skuvla leat maid leamaš mielde barggus. Riikkaantikvára lea dorjon barggu.

Sámediggi lea 2008:s bargan nátionála prošeavttain välljejuvvon kultureanadat eanadoalus. Prošeavtta áigumuš lea välljet ovttá dahje eanet ovddasteaddji eanadoalloeanađaga juohke fylkkas, mat ožžot ruđa stáhtas hálddašan- ja dikšundoaimbijuide. Sámediggi lea bargan ovtas golmma davvinorgga fylkka Fylkkamánniguin ja fylkkagielddaguin ohcanproseassa oktavuodas. Juohke fylkkas lea välljejuvvon eanadat, buohkain lea dahje leamaš sámi ássan. Sámediggi lea dán barggu oktavuodas Nordlánddas, Romssas ja Finnmarkkus čadahán báikediđoštallamiid ja jearahallamiid dán jagi.

Sámediggi lea 2008:s bargan Njávđama opmodat oamastemiin. Dát lea vuosttaš lávki láhčimisdaid bázahasaid ruovttoluottabuktima, mat 1915:s roggojuvvojedje Njávđama ortodoksa hávdeeatnamis ja dolvojuvvojedje Oslo universitehtii. Sámediggi áigu 2009:s bargagohtit ođđa hálddašanplánain Skoltebyen várás, gaikut muhtun visttiid gohttensajis, ja iskkadit guovllu ovdal ođđasiidhávdádemiid.

Sámediggi lea oččodan Ceavccageađggi guovlun UNESCO máilmmiárbelistui. Dát ášši lea ovdal ovddiduvvon Birasgáhttendepartementii ja divaštallojuvvon Sámedikki dievasčoahkkimis. Sámediggi lea čoahkkimis ja čálašeamis

Riikkaantikvárain ákkastan mo Ceavccageađgi ollašuhtta daid eavttuid ahte das lea erenoamáš buorre oppamáilmmálaš árvu, gč. Operational guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, ja ovddidan buohtastahti analysa eará dálá ja vejolaš máilmmiárbebaikkiid ektui. Sámediggi lea vuordimin Riikkaantikvára vástadusa dása.

2.12 Kultuvra

2.12.1 Kultuvrralaš ovdanbuktimat

Kultureallin lea dehálaš fápmu nanusmahttit identitehta, seammás go dat addá ealli báikkálaš servodaga go olbmot háliidit orrut. Nana sámi kultuvra addá oadjebasvuoda ja dehálaš lassiváikkuhusaid nugo čálgu ja eallinkvalitehta. Kultuvra lea maid dat arenat ja deaivvadanbáikkid gos dáidda ja kultuvra gaskkustuvvot, ja go viidáset geahččá, de dasa gullet maid valástallan, museat, girjerádjosat ja media.

2008:s lei várrejuvvon 1 900 000 ruvno doarjagiidda musihkkaalmmuhemiide. Dan lassin lea Sámediggi ovttas Finnmárkku fylkkagiieldain ja Norgga kulturráđiin juolludan doarjaga Sápmi Music prošehtii (SAMU), mii lea sierra ovttatad Musikk i Finnmark vuolde ja man váldobargun lea geavahit musihka seailuhit sámi kulturárbbi ja kulturgelbbolašvuoda.

Sámediggi doarju plánaid ásahtit riikkaidgaskasaš filbmaguovddáža Guovdageidnui.

Dat buktá ođđa vejolašvuodaid ovdánahttit sámi filmbabuvttadeami, ja ovttasbargu riikkarájaid rastá addá ođđa vejolašvuodaid dasa mii guoská filmaovddideapmái álgoálbmotperspektiivvas.

Sámediggi lasihii 2008:is várrejumiid doarjagiidda sámi čáppagirjjálašvuoda buvttademiide. Earret eará manne oasis Sámeálbmot foandda dietnasis dása, juoga mii veahkehii dasa ahte lohku čáppagirjjálašvuoda giehtačállosiin mat leat dohkkehuvvon almmuheapmái, lea njiedjan. Lea maid dárbbaslaš láhčit dili nu ahte rámmaeavttut sámi fágagirjjálašvuoda olggosaddimii šaddet buorebut. Dá lea juoga maid Sámediggi áigu vuoruhit. Seammás lea dárbbaslaš nanusmahttit doaimmaid ja gelbbolašvuoda sámi lágádusain. Dán dahká Sámediggi go nanusmahtta sámi lágádusdoarjjaortnega.

Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnat Kultur- ja girkodepartemeanttain doaimmaid birra mat leat St.dieđáhusas nr. 32 (2007–2008) Teáhtherhearvvaidda duogábealde, lávdedáidaga birra Norggas. Álgoálggus ii lean sámi lávdedáidda namuhuv-

von Stuuradiggedieđáhusas. Sámediggi lea danin duhtavaš go dieđáhusas aiddostahttojuvvo stáhta bajimus ovddasvástádus sámi kultuvrii ja ahte sámi kultuvra lea dehálaš oassi nátionála kulturpolitihkas. Sámediggi áigu danin deattuhit man dehálaš lea ahte sámi teáhteriin leat seamma rámmaeavttut go eará teáhterat Norggas.

Beaivváš Sámi teáhter lea sámi nášuvnnalaš teáhter. Sámediggi bargá dan nala ahte rámmat Beaivváš Sámi Teáhteris nanusmuvvet lasi juolludemiid bokte ja sierra teáhtervisttiin. Áarjelsaemien Teatre oazžu bivevaš doaimbadoarjaga Sámedikki bušeahtas. Doaimbadoarjja teáhterii lassánii beliin 2008 bušeahtas. Sámediggi lea oččodan searveruhtadeami Áarjelsaemien Teatre doaimmaheapmái bealálaččaiguin lullisámi guovllu ovttasbargošiehtadusas.

2.12.2 Festiválat

Sámediggi lea álggahan doarjjaortnega ásašuvvon sámi festiválat vearás. Dása lei 2008:s juolluduvvon 1,8 milj. ruvno. Sámi festiválat leat dehálaččat gaskkusteapmái sámi musihkas, seammás go dat leat deaivvadanbáikkid buot ahkásaš olbmuid. Festiválain lea danin stuora mearkkašupmi sámi identitehtii ja sámi giela ovdáneapmái.

2008:s oaččui viimmat Riddu Riđu stahtusa guovddášfestiválan, ja dakko bokte sihkkareabbo ekonomalaš vuoda. Doarjja Sámedikkis bisuhuvvo ja boahatá stádbušeahta stáhta doarjaga ja regi- onála doarjaga lassin. Festivála oktavuodas lea Riddu Riđu Davviguovllu álbmot- guovddáš ásašuvvon 2008:is. Sámediggi lea juolludan doarjaga dán guovddáža álggaheapmái. Jurdda lea ahte Davviguovllu álbmot guovddáš gaskkusta davviguovllu olbmuid dáidaga ja kultuvrra iežaset eavttuid vuodul ja mii ovddida gelbbolašvuoda, kvalitehta ja mánggabealátvuoda.

2.12.3 Dáiddáršiehtadus

Dáiddáršiehtadus maid Sámediggi álggahii 2004:s, lea ovttasbargošiehtadus Sámi Dáiddarráđiin (SDRin). 2008 šiehtadusa šiehtadallamat botkejuvvojedje, ja šiehtadus mearriduvvui dasto Sámedikki 2008 bušeahta badjel. Doaimbi rámma poasttaide mat gullet dáiddáršiehtadusa vuollái, lea 2008:s 4 350 000 ruvno. Válđošiehtadusa mielde mearriduvvon 19. 08. 04 lea Sámediggi ja Sámi dáiddarráđđi šiehtadallan 2009 šiehtadusa, mii doaimmá áigodagas 01.01.–31.12.09. Sámedikki dievasčoahkkima bušeahttašiehtadallamiin 26.11.2008 dohkkehuvvui ja mearriduvvui šiehtadus. 2009 rámma lea 5 150 000 ruvno.

Bargojoavku mas leat dáiddárorganisašuvnain ja Sámedikki láhtut, leat ožžon völddi árvvoštallat sisaoastinortnega mii buorida almmuhuvvon sámi čáppagirjjálašvuoda ja musihka/luođi háhkanvejolašvuoda.

Seammalágan šiehtadus ii gávdno vel Ruota ja Suoma Sámedikkiin. Ruota Sámedikki kultursemináras skábmanánu 2008:is dajai Sámi teahter searvvi jodiheaddji ahte lea ilus go dáiddašiehtadus doaibmá bures, muhto sávvá seammalágan ortnegiid Suoma ja Ruota beallai. Sámediggi norggas lea dávjá mielde ruhtadeame iešguđetlágan ortnegiid mat sáhttet leat ávkin Suoma- ja Ruotabeale dáiddáriidda

2.12.4 Sámi ášahusat / Sámedikki ášahuspolitiikka

Sámedikki dievasčoahkkin meannudii skábmanánu dieđáhusa sámi ášahusovddideami birra Sámi ášahusat ja siviila sámi servodat.

Dieđáhus árvvoštallá hástalusaid ja evttoha doaimmaid sámi ášahusovddideapmái guhtha iešguđege suorggis. Hástalusaid árvvoštallamat leat čadnon dáidda surggiide:

- Sámi ášahusaid iehčanasvuoha ja čanastagat sámi almmolašvuhtii.
- Ášahusaid stivren- ja organiseremálla.
- Gievrras ja mánggabealat ášahusaid ovddideapmi.
- Ášahusaid gaskasaš ovttasdoaibman ja ovttasbargu.
- Ođđavisttiid ruhtadeapmi.
- Sámedikki duohta vejolašvuoha váikkuhit sámi ášahusovddideami eavttuide bušeahttaráđđadallamiid bokte stáhta eiseválddiiguin.

Ášahusdieđáhusa čuovvolanbargu álggahuvvo 2009:s mearriduvvon plána mielde. Ášahusain leat iešguđetlágan vuolggašajit eaige leat olle seamma guhkás iežaset proseassaiguin. Danne dárbbášuvvojit iešguđetlágan lahknanvuogit, maiddá go guoská áigeperspektiivii. Dieđáhusa doaimmat čuovvoluvvojit lagas gulahallamiin guoskevaš ášahusaiguin.

2.12.5 Ođđavisttiid ruhtadeapmi

Sámi ášahusaid dovdomearka lea dávjá ahte dat leat vuolggašuvvon sámi báikkálaš servodagas dahje guovddáš sámediggihekkálaš bealis, eai ge báikkálaš dahje regionála eiseválddiin. Dát mieldisbuktá ahte dávjá lea váttis oazžut báikkálaš ja regionála ruhtadeami sámi ášahusaid visttiide.

Ráđdehus lea Stuoradiggedieđáhusas nr. 28 (2007–2008) «Sámediggihekkálaš» evttohan viessoláigguiguin ruhtadit ođđa sámi kulturviesuid. Sámediggi lea álgovuolggašat mielas dákkár ruhtadeapmái, ja vuordá konsultašuvnain dán birra fargga.

Sámedikki sámi ášahusvisttiid vuoruheapmi áigodahkii 2009–2014 lea čuovvovaš:

1. Sámi dáiddamusea: Prošekteren 2008–2009, huksenálggaheapmi 2010.
2. Várdobáikki sámi guovddáš: Prošekteren 2011–2012, huksenálggaheapmi 2013.
3. Beivváš Sámi Teahter: Prošekteren 2013–2014.

2.12.6 Kulturviesut

Sámediggi lea hástalan Sijti Jarnges, Nordlándda fylkkasuohkana ja Aarborte suohkana nammadit bargujoavkku dainna ulbmilin ahte ovddidit Sijti Jarnges nanu sámi ášahussan mii earret eará galgá bargat čuovvovaččat:

- nanusmahttit ja ovddidit guovddáša regionála oktavuohkan.
- nanusmahttit lullisámi giela, kultuvrra ja árbevieruid, dása gullet maid girjerádjobálvalusat.
- leat guovddáš oassálastin ja eaktudeaddjin ovddidit lullisámi giela, kultuvrra ja ealahusaid.
- ovddidit jurdagiid, fáladagaid ja gelbolašvuoda mat bohtet olles guovllu lullisámi álbmogii ávkin, ja veahkehit nannet oktavuođaid ja fágalaš birrasa.

Sámi Dáiddaguovddáš lea guhká sávvan beassat fárret eret dálá visttis vuohkkaset ja guovdilet lanjaide Kárášjogas. RICA eiendom:s leat vuogas lanjat, muhto dáhttu doaibmasihkarvuoda almmolaš doarjagiin gielddas, fylkkagielddas ja Sámedikkis ovdalگو álget hukset ja heivehit lanjaid dáiddaguovddáša doaimmaide. Sámediggi lea 2008 bušeahtas juolludan lassidoarjaga dán doibmii. Doarjjaaddit leat maid addán lohpadusaid juolludit eanet ruđaid 2009 várás, juoga mii dagaha fárrema vejolažžan.

Stivrenjoavku lea buktán ávžžuhusa Ája sámi guovddáša boahhtevaš organisereme birra. Ášahusdieđáhusas ávžžuha Sámediggi ahte Ája sámi guovddáš, Riddu Riddu, Gáivuona sámi giellaguovddáš ja Lásságámmi ovttahttojuvvojit oktasaš ovtadahkan. Álgoálggus ávžžuhuvvo ahte guovddáš organiserjuvvo vuodđudussan maid Sámediggi, Romssa fylkkasuohkan, Gáivuona suohkan ja Omasvuona suohkan ášahit, ja mañjel organiserjuvvo oasusearvin mas dat seamma instánsat šaddet eaiggadat.

2.12.7 Museat

Sámediggi lea máŋgii váldán ovdan sámi museaid ekonomalaš dili sihke kultuvra- ja girkodepartementtain (KGD) ja ABM-ovddidemiin. Sámediggi bargá ain dan nala ahte museaodastusa áigumušat čuovvovuođit stáhta eiseválddiid bealis, maiddá sámi museaide.

Oassin museaodastusas álggahuvvui sámi museafierpmádat lohpageahčen 2007. Fierpmádat lea čanasbáiki museaid gaskkas main lea sámi historjá ja árbevirolaš máhttu oassin iežaset doaimmas. Riddu Duottar Museain lea ovddasvástáduš koordineret fierpmádaga. Fierpmádaga vuosttaš proševttat leat čohkkehálldašeami birra, ja ovddidit oktasaš web-uskkádaga museaide oktan sámi čoakkáldagaiguin. Sámediggi lea juolludan ruđa seminárii dáid fáttáid birra.

Deanu ja Várjaga museasiida eaiggádat leat mearridan nannensiehtadusaid, ja leat ožžon dárbbaslaš juolludemiid iežaset nannemii. Museasiida áhahuvvui odđajagimánus 2009.

Romssa ja Davit Nordlándda sámi museadoaimma oasseguorahallama čuovvroleapmi lea dál lohpašuvvomin. Dán guovllu museaovdáneami golbma ovddasvástádušmusea, Árran, Ája ja Várdobáiki, leat ožžon ruđaid plánat ja álggahit museadoaimmaid museaodastusa vuodul.

Leat leamaš máŋga čoahkkima gaskkal Sámediggeráđi ja museasearvvi, gos guovddáš vátisvuodát sámi museain leat guorahallojuvvon. Vuosttažettiin leat museaid ekonomalaš hástalusat geahčaduvvon.

Sámediggi ja ABM-ovddideapmi leat soabadan ahte nammaduvvo bargujoavku mii bargá dan nala ahte dávvirdiehtovuoddu Primusa sámegeielat veršuvdna duohtandahkkjuvvo. Eanet ja eanet museat váldet atnui diehtovuoddu, maiddá Ruota bealde.

Sámi dáidaga seailudeami ja gaskkusteami dilli lea ain vátis. Vai bargu realiseret Sámi dáiddamusea doaimmahuvvošii johtileabbo, lea Sámediggi juolludan oktiibuot 850 000 ruvno musea prošekteremii. Sámedikkis ja RiddoDuottarMuseas lea buorre gulahallan Statsbyggain prošekterema birra.

2.12.8 Valáštallan

2008:s juolluduvvui sámi valáštallamii 600 000 ruvno speallanruđain. Sámediggi hálldaša dán oasi, ja mihttomearrin lea heivehit sámi valáštallama erenoamážit mánáide ja nuoraide. Sámediggi lea juolludan ruđaid maid Sámiid valáštallanlihttu – Norga (SVL- N) hálldaša, guhte organisere riikk-

arájiidrasttildeaddji valáštallandoaimmaid sámi álbmogii. SVL-N ja Sámi spábbačiekčanlihttu (SSL) leat SVL vuollásaš lihtut, ja mat organiserejit doaimmaid Norggas. SVL organisere sámi meaštirgilvuid ja sámi riikajoavkkuid.

Sámediggi álggahii 2007:s ortnega mas juohká valáštallanbálkkašumi nuorra sámi valáštalliide. 2008:s juhkkjuvvojedje guokte bálkkašumi, goabáge 25 000 ruvno, čuoigái Finn Hågen Krogh Álttás eret ja judo-gilvaleaddjái Odd Isak Kappfjell Snoasas eret.

Guovvamánu 2008:s lei sámi valáštallan guovddázis Romssas gos lágiduvvo čuoigan/ njoarostangilvvut, valáštallangálla ja NM heargevuodjimis. Sámediggi juolludii 200 000 ruvno lágideami čadaheapmái.

Njukčamánu 2008 oassálaste sámi valáštallanjoavku ja kulturdoaimmaheaddjit Arctic Winter Games (AWG) Yellowknife:s Canadas. AWG lágiduvvo juohke nuppi jagi, ja lei goalmmát gearddi go Sápmi oassálastii dán valáštallan- ja kulturlágidemiin nuoraide árttalaš guovlluin. Sámediggi juolludii dása 800 000 ruvno.

Sámi spábbačiekčanlihttu (SSL) lágidii suoidnemánu 2008 nuppi VIVA World cup, máilmmimeaštirgilvuid spábbačiekčamis daid guovlluid ja našuvnnaid várás mat eai oáččo miellahttovuoda FIFA:s. Gilvvut lágiduvvojit Váhčiris Ruotas, ja čohkkeje vihtta dievdojoavkku ja guokte nissonjoavkku. Sápmi vuittii nissonjoavkkus ja Sámi dievdojoavku bođii goalmmádin dán gilvuuin. Lassin njuolgggo doarjagii mii lei 313 000 ruvno, juolludii Sámediggi vel 100 000 ruvno nissonluohká lágideapmái.

Sámediggi lea guovtti dievasčoahkkinnmearrédusas dorjon Romssa plánaid lágideat OG dálvegilvuid Romssa gávpogis, ja šálloša go Norgga valáštallanlihttu mearridii geassit ohcama dán vuorus. Sámediggi áigu goitge dán barggu ja daid proseassaid vuodul mat leat čadahuvvon barggus oččodemiin dálve-OG Romsii, rabasvuodain searvat sullásaš proseassaide boahhteáiggis, jus dákkarat bohtet.

2.12.9 Rádjaloavssat

2006 stádabušeahas juolluduvvui ruhta Sámedikki bušeaha badjel áhahit dutkan- ja duođaštandoaimma Divttasvuona ja čatnat doaimma Árran Julevsámi guovddázii. Sámediggi dagai 2007:s siehtadusa Árran Julevsámi guovddáziin áhahit golmmajagáš dutkan- ja duođaštandoaimma rádjelovssajohtolaga birra 2. máilmmisoađi áiggi. Árran Julevsámi guovddáš lea bargováldi ja barggus lea 3 milj. ruvno ekonomalaš rámma.

2.12.10 Media

Geassemánu 2008 šiehtadeigga Kultuvra- ja Girko-departemeanta ja Sámediggi manjil konsultašuvn- naid lánkaásahusa doarjagiid birra sámi aviissaide. Sámediggi lea veahkehan dasa ahte lánkaásahusas čielgasit definere sámi aviissa dakkár aviisan mas lea sámi álbmot váldomihttojoavkun. Dát mearkkaša ahte aviisa gokčá ođas- ja áigegeuvdilis áššiid mat leat beroštahtti olles sámi álbmogii. Regionála- ja báikkálaš áviissat danin eai sáhte for- málalaš mearrádusrievdadeami bokte gohčodit iežaset sámi aviisan ja dan bokte sáhttit gáibidit oasi preassadoarjagis. Sámediggi lea viidáseappot váikkuhan dasa ahte lánkaásahusas dál lea čielga ulbmilmearrádus mas čuožžu: «Doarjja sámi aviis- saide ja sámegeielat aviisasiidduide galgá lánčit demokrátalaš digaštallamii, oavilásaheapmái ja giellaovddideapmái sámi servodagas».

2.12.11 Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lánvegoddi – SUPU

Nuoraidpolitihkka veahkeha rekrutteret boah- teáiggi álgoálbmotpolitihkkáriid. Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lánvegoddi lea oassálastán čoaikkimii Barents regiovnalaš nuoraidrádis (BRYC). Halvard Rundberg válljejuvvui BRYC ođđa stivrii álgoálbmotáirrasin. Gaskkamuttus skábmamánu lágidii BRYC workshop'a Yeah Right- Human Rights for Youth in the Barents. Oasit konferánsa fáttáin ledje álgoálbmotvuoigat- vuodát ja ON mánáidkonvenšuvdna. SUPU lei ovddastuvvon Workshop'as.

SUPU oassálasttii Sámedikki jahkásaš čoaikkim- is mánáidáittardeddiin Kárášjogas. Fáttát čoaikkim- is ledje earret eará sámiid áirras Mánáidáittar- deaddji nuoraidrádis ja Barents-áittardeaddji prošeakta «Sámi mánáid ja nuoraid servvoštallan- vuoigatvuohta». Dan lassin ávžžuhii SUPU mánáidáittardeaddji čalmustahttit lulli- ja julev- sámi mánáid ja nuoraid vuoigatvuođa giellaoahpa- hussii.

Viidáseappot lea SUPU čuoovolan gulahallama Mánáidáittardeddiin, buktán mearkkašumiid mat gullet earret eará Oslo sámi mánáidgárdái, sámi oahpponeavvuid dillái ja lágabokte vuoigatvuhtii ožžut sámi oahpponeavvuid, oahpaheaddjeoah- pusa evalueremii, dárbut gelbbolašvuhtii sámi kul- turras ja gielas psykalaš dearvvašvuodasuodja- lusas nuoraid várás. Lánvegoddi álggahii maid barggu 2008:s eanedit daid nuoraid logu, geat leat logahallojuvvon Sámedikki jienastuslohku, ja daid nuoraid logu, geat jienastit Sámediggeválggas.

SUPU lei mielde pláneme ja lágideame Sámi parlamentáralaš rádi nuoraidkonferánsa Livššus. Doppe álggahuvvui ovttasbargu Ruota sámedikki nuoraidrádiin. Konferánsii serve 80 nuora Norg- gas, Suomas, Ruotas ja Ruoššas. Fáttát ledje earret eará sámiid deaivvadanbáikkít, davviriikkaid mánáidáittardeddiid oktasaš raporta ja sámi álb- motdearvvašvuoda iešguđetlágan bealit. Kon- feránsa mearridii resolušuvnna mii earret eará deattuha dehálašvuoda das ahte Sámediggi bargá gažaldagaiguin psykalaš dearvvašvuoda birra sámiid gaskkas. Nuoraidorganisašuvnna ásahe- apmi buot sámiid várás ja interneahhtavuođot deaiv- vadanbáikkít nuoraide ledje resolušuvnna eará dehálaš čuoggát. SUPU ja Ruota Sámedikki nuorai- dráddi ovdanbukte konferánsabohtosiid parlamen- tarihkkárkonferánsas Roavvenjárggas.

Sámediggerádis leat juohke jahkebeali čoaikkim- imat Sámedikki nuoraidlávdegottiin.

2.13 Giella

2.13.1 Giellaiskkadeapmi

2008:s čadahii Sámediggi giellaiskkadeami, ja ul- mil lei oaidnit man ollu sámegeiella geavahuvvo ovdalgihtii válljejuvvon ásašusain ja etáhtain sáme- giela hálddašanguovllus, ja moatti eará suohkanis olggobealde hálddašanguovllu. Sámediggi lea maiddá iskan beroštumi válljet sámegeiela skuv- llain ja mánáidgárdiin norggas.

Dakkár iskkadeapmi čadahuvvo juohke njealját jagi. Iskkadeapmi deattuha iešguđet ásašusa okta- vuoda sámegeielgeavaheapmái. Iskkadeapmi árvoštallojuvvu gárvánit 2009 álggus ja almmu- huvvo raportan.

2.13.2 Sámegeiela hálddašanguovlu

Ođđajagamánu 1. beavvi rájes 2008 lea Snáasa suo- hkan váldon mielde sámegeiela hálddašanguovlui. Dat mearkkaša ahte maiddá Davvi-Trøndelága fylkkasuohkan lea mielde seamma dáhtona rájes. Sámediggi oavvilda ahte sámegeielbargu sáme- giela hálddašanguovllu suohkaniin ja fylkkasuoh- kaniin lea hui dehálaš sámegeielgeavaheami nanne- mis ja ovddideamis. Seammás leat stuora hástalu- sat go galgá meannudit geavaheddiid guovtti gillii. Dat lea ge maid čájehuvvon go Sámedikkis leat leamaš čoaikkimat guovttegielalašvuodasuohka- niiguin ja fylkkasuohkaniiguin 2008:s. Hálddašangu- ovllu suohkanat ja fylkkasuohkanat ožžot jahkásaččat doarjaga Sámedikki bušehta bokte.

Sámediggi lea álggahan guovttegiel- alašvuodadoarjaga evaluerema. Evalueren

gárvvistuvvo 2009 álggus, ja Sámedikkis lea ulbmil ahte dat galgá leat vuodđun prosessii mii galggašii mielddisbuktit ahte Sámedikki guovttegiel-alašvuodadoarjaga juolludaneavttut rievdaduvvojit bušeahhtajagi 2010 rájes.

Mánnga suohkana mat árvvoštallet searvat sámegeiela hálddašanguvlui, leat váldán oktavuoda Sámedikkiin. Sámedikkis lea mihttomearri ahte galggašedje eanet suohkanat searvat hálddašanguvlui, ja danne lea deattuhan juohkit dieđuid suohkaniidda makkár vejolašvuodaid, geatnegasvuodaid ja vuoigatvuodaid searvan mielddisbukta. Loabát suohkan lea 2008:s sádden ohcama Kultur- ja girkodepartementii beassat searvat sámegeiela hálddašanguvlui. Dan ohcama doarju Sámediggi, ja vuordá ahte ohcan dohkkehuvvo 2009:s.

2.13.3 Giellaprográmma

Sámediggi juolludii 2008:s ruđa sámeálbmotfoanddas Sámi allaskuvlii ráhkadit sámi giellaprográmma. Sámi allaskuvllas ja Sámedikkis galgá leat lagas ovttasbargu dainna, ja dat vurdojuvvo gárvvistuvvot vuosttaš jahkebealis 2009:s. Stuorámus hástalusaid searvvis sámi servodagas lea ealáskahtit ja nannet sámegeiela. Mihttomearri lea giellaprográmma bokte vuoruhit doaimmaid mat sáhttet mielddisbuktit eanet aktiiva sámegeielgeavaheddjiid. Okta dakkár doaibma lea álggahit sámegeiela oahpahusfálaldaga rávisolbmuide. Sámediggi lea bivdán Sámi allaskuvlla álggahit rávisolbmuid oahpahusprográmma mii galgá bistit 5 jagi, ja man olahusjoavkun leat rávisolbmot geat eai máhte sámegeiela. Dat doaibma galgá čadahuvvot lagas ovttasbargguin báikkálaš giellaguovddážiiguin ja giellabirrasiguin.

2.13.4 Doarjagat sámi giellaguovddážiidda

Sámediggi juolluda doarjaga oktiibuot ovcci sámi giellaguovddážiid lulli-, julev- ja davvisámi giellaguovllus. Sámediggi lea duhtavaš sámi giellaguovddážiid bargguiguin, ja oaidná dan dehálaš vuodđun sámegeiela gáhttemii ja ovddideapmái. Giellaguovddážiid bargit deaivvadit oktii jagis ja dollet oktasaš seminára. Ulbmil dainna lea lonohallat vásáhusaid ja jurdagiid. Sámedikki mielas lea buorre go áshuvvojit eanet sámi giellaguovddážit.

Ovddidan dihte sámegeiela geavaheami lea Sámediggi juolludan ruđa giellaprošeavttaide sihke olggobealde ja siskkobealde sámegeiela hálddašanguovllu. Doarjjaortnega ulbmil lea leamaš oážžut johtui doaimmaid mat movttiidahttet

mánáid ja nuoraid geavahit sámegeiela stoahkamis ja friddjaáiggedoaimmain. Sámegeiela hálddašanguovllu olggobealde leat earenoamážit vuoruhan guovlluid gos giella lea rašši.

2.13.5 Terminologijja ja báikenamat

Sámediggi oaidná hirbmat dehálaš bargun juohkit dieđuid ja bagadallat sámi báikenamaid birra ja báikenammalága sisdoalu birra. Danne lea Sámediggi vuoruhan áiggi doaibmat ráđdeaddin eiseválddiide ja earáide sámi báikenamaid čállimis ja dulkomis, ja veahkehit lágádusaid sámi báikenamaid suokardeamis girjemánusiin. Sámediggi lea logaldallan sámi báikenamaid birra UNGEGN ovddas (United Nations Group of experts on Geographical Names) ja GeoForumis 2008.

Sámediggi lea cuiggodan eiseválddiide ahte sámegeiela geavaheapmi galbbain ii čuovvoluvvo nu go galggašii báikenammalága vuodul. Iešguđetlágan njuolggadusat leat geavahuvvon sámegeiella galbemis sihke olggobealde ja siskkobealde sámegeiela hálddašanguovllu. 1990 báikenammalága mielde galgá seamma bargovuohki geavahuvvot hálddašanguovllu siskkobealde go olggobealde.

Odne geavahit áshusaid ja earát servodagas sámegeiela beaivválaččat, ja dat mielddisbukta stura dárbbu sámegeiela terminologijja ovddideapmái buot surggiin ja buot golmma gillii. Danne lea Sámedikki tearbmabargu hui viiddis.

Tearbmabánku Risten.no galgá áiggi mielde sisttisoallat buot sámi terminologijja mii ráhkaduvvo ja dohkkehuvvo. Teknologalaš bealli ii leat dán rádjái doaibman áibbas bures, muhto mis lea mihttomearri buoridit dan fálaldaga.

Sámegeiela hálddašanguovllu suohkanat leat mielde tearbmaprošeavttas «Hálddahustearpmat», masa Sámediggi lea addán doarjaga. Prošeakta joatkašuvvá 2009:s.

Odđa láhkatearpmat lea čadat dárbbu ráhkadit, danne go dađistaga jorgaluvvojit odđa lágat sámegeielaide. Sámediggi lea mielde nuppi oasis láhkatearbmapprošeavttas. Dárbbu dihte lea dehálaš ahte dat bargu áiggi mielde šattašii fásta doaibman.

Sámediggi loahpahii 2007:s stuora golmmajagi prošeavtta, Divvun, mii attii korrekturprográmma davvi- ja julevsámegeiella. 2008:s joatkašuvai dat prošeakta ja šattai Divvun II- prošeaktan, man bokte galget seamma korrekturgaskaoomit ráhkaduvvot lullisámegeiella, namalassi stávenreaidu ja sátnejuohkin. Seammás lea prošeakta buoridan ja divvon boasttuvuodaid Divvun-gaskaomiin davvi- ja julevsámegeiella, ja odđa veršuvdna Divvun-gaskaomiin almmuhuvvojedje 2008 loahpas.

2.13.6 Sámedikki giellastivra

Sámedikki giellastivrras leat leamaš 3 čoahkkima 2008:s, ja sii leat meannudan terminologiijaáššiid, ásašusnammaáššiid ja eará giellafágalaš áššiid. Giellastivrra doaibma čuovvu gaskaboddosaš njuolggadusaid mat leat mearriduvvon 2001:s. Plána mielde galget njuolggadusat odasmahttojuvot 2009:s. Giellastivrra rolla ja sadji lea guhká leamaš eahpesihkar Sámedikki organiserema ektui muđui. Go Sámi giellaráđđi heahtihuvvui 2000:s, de válljii Sámediggi ásašit giellastivrra. Mii giellastivrra bargu lea ja mat gullet sámediggeráđi suorgái lea leamaš eahpesihkar. Danne leat giellastivrii gáibiduvvon čielgaseabbo njuolggadusat vai sin bargodilli buorranivččii.

2.13.7 Sámi giellaovttasbargu

Sámi parlamentáralaš Ráđđi nammadii 2008:s bargojoavkku mas leat mielde Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid hálddahasbargit. Bargojoavkku mandáhtta lei evttohit sámi giellabarggu boahteáiggi organiserema sámedikkiid ovddasvástádussuorggi siskkobealde, ja árvvoštallat sáme giella dutkan- ja fága/resursaguovddáža ásaheami strategiijaid. Bargojoavkku raporta, «Evttohus mo odđasis organiseret sámi giellabarggu sámedikkiid ovddasvástádussuorggis», addui SPR stivrii 26.08.08. Sámi parlamentáralaš ráđi dievasčoahkin leat bivdán sámedikkiid čuovvolit raportta.

2.14 Mánáidgárddit

Sámediggi čuovvu gustovaš lágaid ja mihttomeriid maid Stuoradiggi lea mearridan. Sámi mánáid mánáidgárddit leat hui dehálaččat sámi mánáid kultur- ja giellaovdáneapmái.

2.14.1 Doarjagat

2008:s juolluduvvojedje doarjagat 41 sámi mánáidgárdái ja 19 dáčča mánáidgárdái main lea sáme gielloahpahuš mánáide/mánájoavkkuide. Oktiibuot guoská dat mánáidgárddiide 31 suohkanis gos oktiibuot leat 941 sámi máná. Mii leat juolludan doarjaga 6 prošeaktabargui, earret eará darfe-goahteprošektii ja prošektii mii váldá vuorasiid mielde mánáidgárdái. Dasto leat dorjon 4 oahpponeavvoproševtta. Njeallje leat davvisámegillii, golbma leat julevsámegillii ja golbma leat lullisámegillii.

2.14.2 Gelbbolašvuodálokten

Máhttodepartemeanta lea ráhkadan «Kompetansen i barnehagen. Strategi for kompetansutvikling i barnehagesektoren 2007–2010» (Gelbbolašvuodá mánáidgárddis. Gelbbolašvuodáovddideami strategiijat mánáidgárdesuorggis). Dain strategiijain vuoraha Máhttodepartemeanta muhtun guovddáš surggiid ovdamearkka dihte pedagogalaš jodiheami, mánáid mielváikkuheami, giellabirrasa ja giellamovttiidahttima ja ovttasbarggu ja oktavuodá gaskal mánáidgárddi ja skuvlla. Sámediggi lea maiddá čoahkkimiin ja konferánsain vuhtiiváldán daid surggiid.

Sámi allaskuvla lea Sámedikki gohččuma vuodul kárten mánáidgárdebargiid gelbbolašvuodá mánáidgárddiin gos leat sámi mánát. Raporta čájeha ahte bargit dárbašit earret eará gelbbolašvuodá sáme gielas ja sámi árbevirolaš bargguin. Sámediggi áigu ovttas Máhttodepartemeanttain joatkit bargat mánáidgárdebargiid gelbbolašvuodáovddidemiin.

Sámediggi lea almmuhan guokte almmuhusa «Stullán» nammasaš mánáidgárdeáigečállagis.

Sámediggi lea doallan guokte čoahkkima Mánáidáittardeddiin. Čoahkkimiid fáttát ledje oahpponeavvodilli, sámi mánát sadjasašruovttuin, sámi nuorat ja skuvlavázzin ja sámi kultuvrra gáhtten gávpotservodagain. Leamaš maiddá diehtojuohtkin Mánáidáittardeaddji prošeavtta birra ««Retten til delaktighet for samiske barn og unge» (Sámi mánáid ja nuoraid oassálastinvejolašvuodá).

Sámedikkis leat leamaš čoahkkimat muhtun suohkaniiguin sámi mánáid mánáidgárdefálaldagaid birra. Dán jagi leat ásašuvvon guokte odđa mánáidgárddi/ossodaga. Mannan jagi logut čájehit ahte dáčča mánáidgárddit mat fáallet sáme gielloahpahuš sámi mánáide, leat lassánan.

Sámediggi lea bagadallan váhnemiid, mánáidgárddiid ja mánáidgárdeeaiggádiid sámi mánáid mánáidgárdefálaldagaid birra. Ovttasbarggu bokte eará ásašusaiguin lea Sámediggi bargan dan ala ahte sámi mánát galget oazžut mánáidgárdefálaldagaid mat leat heivehuvvon sin gillii ja kultuvrii.

Sámediggi lea ráhkadan bagadallama sámi mánáidgárddiide man vuodus lea mánáidgárddiid Rámmaplána, mii bagadallá movt sámi mánáid mánáidgárdefálaldat berre heivehuvvot.

Sámi mánáidgárdesuorggis leat olu hástalusat. Stuorámuš hástalusaid searvvis lea oazžut eambo sáme gielat bargiid mánáidgárddiide. Sáme gielgelbbolašvuodá lassin dárbašit bargit maiddá gelbbolašvuodá earret eará sámi árbevirolaš bargguin. Lea maiddá dárbu eanet oahpponeavvuide mat leat heivehuvvon sámi mánáide.

Lea lágiduvvon oktasaš mánáidgárde- ja skuvlakonferánša, ja das lei namma «Árra ángiruššan – buorit guhkesáiggi bohtosat». Dakkár oktasaš mánáidgárde- ja skuvlakonferánša dávista mánáidgárdeloktema ja máhttloktema intensiivnaide gos galgá geahččat 18-jahkásaš oahpahusgeainnu oktii.

2.15 Oahpahus

2.15.1 Oahpponeavvut

Sihke lulli-, julev- ja davvisámegillii váilot ollu oahpponeavvut mat leat dohkkehuvvon Máhttloktema – Sámi vuodul. Oahpponeavvoráhkadeami evaluerema čuovvoleapmin lea Sámediggi mearridan strategalaš plána oahpponeavvoráhkadeami várás áigodahkii 2009–2012.

Sámedikki strategalaš plánas oahpponeavvoráhkadeami várás 2009–2012 leat vuoruhan oahpponeavvuid sihke lulli-, julev- ja davvisámegillii guoskevaš guovlluid mánáidgárdiid ja skuvllaid evttohusaid mielde. Evalueren čájehii earret eará ahte leat muhtun skuvlaeaggádat mat eai leat oastán sámi oahpponeavvuid. Sihkkarastin dihte ahte juohke oahppi oažžu daid oahpponeavvuid, lea okta strategiijain ahte oahpponeavvut galget leat nuvtá.

Nubbi strategiija lea ovddidit resursaskuvllaid oahpponeavvoráhkadeami várás davvi-, julev- ja lullisámi guovlluin. Sámediggi lea álggahan ovddasmanniproševtta Divttasvuona suohkanis, man ulbmilin lea ovddidit Ájluovtta skuvlla resursaskuvlan oahpponeavvuid ráhkadeapmái julevsámegillii. Dan ovddasmanniproševtta vásáhusat galget leat vuodđun ovddidit resursaskuvllaid maiddái lulli- ja davvisámi guovlluin.

Sámedikkis lea jeavddalaš oktavuoha oahpponeavvobuvttadeddjiiguin ja lea 2008:s doallan ovttasbargočoahkkimiid guvttiin lágádusain. Sámi oahpponeavvut leat leamaš fáddán olu Sámedikki čoahkkimiin, earret eará Máhttodepartemeantain, Oahpahusdirektoráhtain, Finnmarkku Fylkkamánniin ja Sálasiin – Sámi almmuheaddji- ja aviisaseruviin.

2008:s leat gárvvistuvvon oktiibuot 36 dábalaš ja earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvu, mánáidgárdi rámma-plána ja Máhttlokten – sámi vuodul. dain leat vihtta julevsámegillii, okta lullisámegillii ja 30 davvisámegillii. Dát logut leat sullii seamma go 2007 logut.

2008:s lea juolluduvvon doarjja 26 oahpponeavvoprošektii vuodđooahpahusa várás, juhkkovuvvon dábalaš/digitála ja earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvuide. Golbma proševtta lullisámegil-

lii ja guokte proševtta julevsámegillii leat álggahuvvon, ja dat earát leat davvisámi proševttat.

Go Sámi oahpahusráddi heaittihuvvui juovlamánus 1999, de válddii Sámediggi badjelassas daid oahpponeavvuid mat ledje sin rádjosis. Dat eai lean čielga oahppoávdnasat, muhto dakkár lassiavdnasat mat gokččet dušše osiid gelb-bolašvuodamihtuin dálá oahppoplánain, nu go ovdamearkka dihte álkes lohkanhappagat, fáddá-gihppagat, plakáhtat ja spealut. Sámediggi jugii 2008:s dáid oahpponeavvuid nuvtá 37 mánáidgárdái, 88 vuodđoskuvlii ja 5 joatkkaskuvlii Norggas, ja 7 mánáidgárdái ja 6 vuodđoskuvlii Ruotas ja Suomas. Lassin juhke oahpponeavvuid giellaguovddážiidda, girjerádjosiidda, allaskuvllaide, dearvvašvuodaguovddážiidda, váhnenfierpmáda-gaide ja girjebussiide. Oktiibuot dahket dat sullii 40 000 gáhppálaga.

Sámediggi bidjá buot oahpponeavvuid oahpponeavvoguovddáži mii lea Guovdageainnus. Oahpponeavvoguovddáš luoká oahpponeavvuid skuvllaide ja mánáidgárdiide miehtá riikka. Sámedikkis leat maid leamaš oahpponeavvočájáhusat sámi earenoamášpedagogalaš fágabeivviin Romssas ja Sámi mánáidgárde- ja skuvlakonferánssas Bodáddjos. Dieđut odđa oahpponeavvuid birra gávdnojit maiddái neahttabáikkis Sámi oahpponeahtta www.oahpponeahtta.no

Sámediggi oaidná ahte gárvvistuvvon oahpponeavvuid lohku ii leat sturron jagi 2007 rájes jagi 2008 rádjai. Sámediggi lea guhká bidjan guovddáži sámi oahpponeavvodárbbu ja daid váilivuoda. Váttisvuoda dihte go skuvlaeaggádat eai oastte sámi oahpponeavvuid vaikko dat gávdnojit, háliidii Sámediggi geahččalit odđa ortnega bokte addit nuvtá oahpponeavvuid skuvlaeaggádiidda. Sámediggi deattuha dattetge garrasit ahte ii hálit mange láhkái luvvet skuvlaeaggádiid ovddasvástádušas fállat sámi ohppiide sámi oahpponeavvuid mat gávdnojit, go muđui dain lea ovddasvástáduš oahpponeavvuin mat leat dárogillii. Sámi oahpponeavvut eai galgga leat salderenpoastan gielabušehtain.

Sámedikki 2009–2012 strategalaš oahpponeavvoráhkadanplánas daddjojuvo čielgasit ahte nuvtá oahppogirjijt gielddaide eai galgga čuohtat odđa oahpponeavvuid ráhkadeapmái. Dát ii leat vejolaš jos Sámediggi ii várre dohkálaččat resursasaid jahkásaččat buvttadeapmái. Sámedikki vejolašvuoha sihkkarastit einnostahttivuoda oahpponeavvobuvttadeddjiide ja skuvlaeaggádiidda, ja buorre oahpponeavvofálaldat sámi ohppiide, sorjá danne juolludusain stáhtabušehta bokte.

Sámediggi vuordá ahte čielggaduvo makkár ovddasvástáduš guhtesge galgá leat sámi oahppo-

neavvobuvttadeamis. Sámedikki vejolašvuohta duhtadit dárbbuid sámi skuvllain sorjá das ahte juolludusat guovddáš eiseválddiid bealis leat doarvá, oahpponeavvobuvttadeddjiid kapasitehtas ja ahte skuvlaeaigádat ollašuttet láhkageatnegahttojuvvon doaimmaid. Sámedikki ulbmiliid strategalaš oahpponeavvoplánas sáhtá leat váttis ollašuttit almmá dáid beliid čielggadeami haga.

2.15.2 Oahppoplánat ja diibmojuohkin

Eurohpalaš olmmošrievtti duopmostuollu (Den europeiske menneskerettsdomstolen, EMD), lea mearridan ahte norgga fága Risttalašvuohta-, osku- ja eallinoaidnu (KRL) hilggu eurohpalaš olmmošrievtti konvensuvnna. Danne lea dan oahppoplána sadjái bohtán odđa oahppoplána Osku, eallinoaidnu ja etihkka (OEE). Sámediggi lea meannudan OEE – sámi oahppoplánaevttohusa ja sádden dan Oahpahusdirektoráhtti ja Máhttodepartementii.

Boazodoallofága Jo3/fidnooahpahus oahppoplánaevttohus lea leamaš gulaskuddamis ja lea divvojuvvon gulaskuddancealkámušaid mielde. Gulaskuddancealkámušat mielddisbuktet maidái ahte oktasaš prográmmafága Jo2 boazodoallu mearriduvvon oahppoplána ferte rievdaduvvot. Dat plána rievdaduvvo ja mearriduvvo álgojagis 2009.

Sámediggi lea Máhttodepartementtas ohcan juohkit fidnooahpahusa duodjefága, ja lea čoahkkinastán fidnooahpahusa ovttasbargoráđiin (Samarbeidsrådet for yrkesopplæring, SRY). SRY lea evttohan juohkit duoji Jo3:s. Duojs leat čuovvovaš vihtta prográmmasuorggi Jo3/fidnooahpahusas; čoarve – dákte- ja metálladuodjefága, tekstiiladuodjefága, čuoldin- ja godđinfága, siste- ja náhkkeoduodjefága ja garraduodjefága. Oahppoplánabargu álggahuvvo álgojagis 2009.

Sámediggi lea Máhttodepartementtas ohcan ráhkadit earenoamáš sámi oahppoplánaid joatkka-oahpahussii ja lea čoahkkinastán fidnooahpahusa ovttasbargoráđiin, SRY:in. SRY ii ávžžuhan ásahtit odđa prográmmafágaid earenoamáš sámi oahppoplánaiguin Jo3 luonddugeavaheamis ja Jo3 media ja gulahallamis. SRY ii ge ávžžuhan ásahtit válljenprográmmafága, sámi meahcásteapmi prográmmasuorggi studerenráhkkanahhti luonddugeavaheapmi Jo3 siskkobealde.

Stuoradiggi doarjui 2007 čavčča Ráđdehusa evttohusa lasihit 1.- 4. jahkeceahki diibmologu oktiibuot 190 diimuin, 60 minuhta diimmut. Diimmut juhkkajuovjot ná; 76 diimmu dárogiella, 76

diimmu matematihkka ja 38 diimmu engelasgiella. Diibmologu lassáneapmi doaimmá skuvlajagi 2008–2009 rájes.

Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnat Máhtodepartementtain diibmologu lassáneami birra fágain dárogiella, sámeigiella, matematihkka ja engelasgiella. Soabaduvvui lasihit diibmologu 38 diimmuin engelasgielas ja 76 diimmuin matematihkas. 76 dárogielldiimmu juhkkajuovjedje dainna lágiin ahte lasihit 38 diimmu vuosttašgillii ja 38 diimmu nubbigillii.

Mánnga fylkkagielddalaš joatkkaskuvlla leat vásihan manná Máhttoloktema ahte eai šat oaččo stáhta doarjaga sámeigiella oahpahussii amas giellan. Sámeigiella amas giellan lea duohta oahpahušfálaldat sámeigielas. Sámediggi oavvilda ahte skuvllat galget ovddidit heivehuvvon oahpahusa ja mánngalágan bargovugiid, oahpahusa prinsihpaid mielde. Oahpahušláhka válddahallá oahpahušvuogatvuoda sámeigielas ja sámeigillii, muhto ii daid molssaektosaš sámeigeloahpahušaid. Dalle go oahppái lea buoremus čoavddus oazžut oahpahusa sámeigielas amas giellan, berre dan molssaeavttu sáhttit válljet. Joatkkaskuvllat dárbbasit resurssaid vai sáhttet fállat amasgiellamolssaeavttu. Ohppiid lohku geat háliidit sámeigiella amas giellan lea muhtun oktavuodain hui unni go buohtastahtá eará amas gielaiguin. Sámeigiella lea almmolaš giella Norggas, ja danne ii leat riehta ahte sámeigiella ferte gilvalit seamma dásis ovdamearkka dihte dui-skagielain dan ektui goas skuvllat galget fállat sámeigiella amas giellan.

Danne háliida Sámediggi revideret doarjjaortnega joatkkaskuvllaid sámeigeloahpahusa várás. Sámediggeráđdi lea váldán ášši ovdan Máhttodepartementtain ja Stuorradikki girko- ja oahpahuš- ja dutkanlávdegottiin.

2.15.3 Stáhta sámi joatkkaskuvllaid hálddašepmi

Sámedikki mearrádus áššis stáhta sámi joatkkaskuvllaid boahhtevaš hálddašanmodealla lea čuovvuvvon konsultašuvdnačoahkkimiin Máhttodepartementtain. Konklusuvdna šattai ahte Sámediggi álggaha árvvoštallat dakkár hálddašánmálla man olis Sámedikkis lea ovddasvástádus hálddašit dan guokte sámi joatkkaskuvlla árvvoštallama ja Máhtodepartementta álggaha rávvagiid čađaheami mat bohte ovdan raporttas miu ráhkaduvvui hálddašanmodealla čielggadusa oktavuodas. Dat mielddisbuktá earret eará oahpahušlága rievdadanevttohusa.

2.15.4 Gelbbolašvuodálokten

2007:s juolludii Oahpahusdepartemeanta 2 miljon ruvno Sámediggái gelbbolašvuodáloktemii sámi skuvllas. Sámi allaskuvla oaččui bargun ovddidit ja čadahit lassioahpahusa Sámi oahpahusa prinsihpat ja lasseoahpahus sámegeielas nubbingiellan. Fálaldatvuoru vuodul oaččui maiddái Sámi allaskuvla barggu čielggadit sámi oahpaheaddjinehta ásaheami.

2.15.5 Eará

Romssa fylkasuohkana ja Sámedikki ovttasbargošiehtadusa olis lea Romssa fylkasuohkan álggahan prošeavtta Sámi fága- ja fidnooahpahus Romssas. Sii leat nammadan prošeaktajoivvot, stivrenjoavkku ja prošeaktajoavkku. Sámediggi ja Romssa fylkasuohkan ruhtadit prošeavtta ja dat joatkašuvvá 2009:s.

Sámediggi lea bagadallan skuvlaeaggáid, oahpaheddjiid, váhnemiid ja ohppiid Máhttolokten – sámi oktavuodas, čuovvovaš fáttain; fága- ja diibmojuohku, sámegeieloahpahusa organiseren – earenoamážit olggobealde sámegeiela hálddašanguovllu, oahppoplánat, oahpponeavvut ja sámi fáttat nátionála oahppoplánain.

2.16 Árbediehtu

Árbediehtu sáhtta definerejuvot máhttun mii boahká vásáhusain ja maid earenoamážit álgoálbmogat máhttet, mat čatnašuvvet sihke iešguđetlágan geavahanvugiide ja luondduresurssaid hálddašeapmái. Dat máhttu lea fievrriduvvon boarrásit buolvvain nuorat buolvvaide, njálmálaččat ja bargguid bokte. Ja dat máhttu gullá báikkálaš servodagaide ja sidjiide geain lea dat máhttu.

Sámit sáhttet veahkkinn ovttastahttit diedalaš ja árbevirolaš máhtolašvuoda. Árbedieđu ferte komuniseret, ja dan ávkkástallanárvu ferte čalmmustahttojuvot odđa oktavuodain. Dieđa rahpá odđa vejolašvuodaid ja čorge saji árbediehtui dutkamis, odđaaigásaš oahpahas ja ceavzilis resursageavaheamis. Seammás sáhtta dieđa váikkuhit suddjet ja dohkkehit árbedieđu. Sámi álbmot lea ain servodathuksenmuttus, ja árbediehtu sáhtta doaimmat huksengeadgin boahttevaš sámi servodahkii. Danne ferte árbedieđu vurket, geavahuvvot ja fievrriduvvot buolvvas buolvii.

Sámeálbmot foandda ruđain lea Sámediggi dahkan siehtadusa bargováldiin Sámi allaskuvllain

ráhkadit vuodu gelbbolašvuodavuogádahkii duodaštuvvon árbedieđu hálddašeapmái.

Oassi barggus lea maid ásahtit ovttasbarggu áigejuvvo dilis dutkanprošeavttaiguin, sámi ásahtiguin ja sámi báikkálaš servodagaiguin vai besset systemáhtalaččat kártet ja duodaštut árbedieđu. Sii galget árvvoštallat ja buktit ávžžuhusaid mat vuhtiiváldet rievttálaš, ehtalaš, metodalaš ja tehnikkalaš beliid. Bargu doaimmahuvvo oassin sámi ásahtusaid davviguovllufierpmádaga bargun, ja ovttasbargguin sámi museaiguin, Romssa universitehta sámi oahppoguovddáš ja Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU). Lassin sáhttet eará guoskevaš sámi kulturásahusat ohcat beassat searvat dan bargui.

Galgá ásahtuvvot interneahhtasiidu gos sáhtta gávdnat dieduid ja gulahallat árbedieđu barggu birra.

2.17 Ealáhusat

2.17.1 Ealáhusovddideapmi sámi guovlluin

Sámedikki mihttomearrin lea sihkkarastit ealli ja nana sámi servodagaid, main leat juohkelágan ealáhusat. Árbevirolaš ealáhusbargu ferte sihkkarastojuvvot ja viidáset ovddiduvvot, ja odđa ealáhusaide fertejit addojuvvot ovdánanvejolašvuodas.

Sámediggi lea 2008:s oččodan sámi servodagaid ealáhuseallimii buoret rámmaeavttuid árvoháhkama, gelbbolašvuoda- ja buvttavovddideami, nannoset vuovdaleami ja vuovdindoaimbajijuid bokte, nu ahte ealáhusain livččii boahhteáigi ja dat nagodivčče gilvalit. Sámediggi oaivvilda ahte ovttasbargu lea deatalaš nannen ja ovddidan dihte sámi ealáhuseallima. Áigumuš lea ovttasbargat ulbmillaš váikkuhangaskaomiid bokte ja njuolga politihkalaš oktavuodain guovlulaš ja guovddáš eiseválddiiguin, main lea ovddasvástáduš láchit ealáhuspolitihka.

Luondduresurssaid geavaheapmi sámi guovlluin ferte ovddimusat boahtit ávkin ássamii guoskevaš guovlluin. Sámediggi háliida danne oazžut duohta váikkuhanfámu eanadoallo-, boazodoallo- ja guolástuspolitihkkii ja luondduresurssaid hálddašeapmái guovlluin. Buorit rámmaeavttut ealáhuseallimii sámi guovlluin galget guoskat sihke árbevirolaš ealáhusheivehemiide ja bargosaajiide mat čatnasit kultur-, diehtujuohkin- ja gulahalanteknologiiji.

Sámediggi lea 2008:s čadahahtán Sámedikki ealáhusovddideami váikkuhangaskaomiid evaluerema. Evalueren čájeha ahte dán váikkuhangaskaomiin lea positiivvalaš váikkuhus smávva báikegottiide. Dáid rávvagiid vuodul álggahuvvojit ja viidá-

set fievrriiduvvojit doaibmajut. Dan geažil lea Sámediggi bargan viidáset raporterenvuogádagain, diehtjuohkimiin interneahtha bokte, ja dasto lea nannen gulahallama eará oassálastiiguin ealáhusovddideami siskkobealde.

Geográfalaš doaibmaguovlu doarjagiidda maid sáhtta ocat ealáhusovdáneapmái viiddiduvvo 2009 rájis nu ahte guoská maid olles Gáŋgaviikka gieldda ja olles Rivttát gieldda. Ealáhusovddideami ovdáneapmi sámi guovlluin lea sorjavaš nášuvnalaš juolludemiin stáhtabušehta badjel. Vai sáhtta doalahit ovdáneami geográfalaš doaibmaguovllus seammás go dát guovlu viiddiduvvo lea Sámedikkis bággu oažžut lasi juolludemiid nášuvnalaš eiseválddiin.

2.17.2 Juohkelágan ealáhuseallin

Juohkelágan ealáhuseallimii gullet priváhta bálvalusat, huksehusat ja rusttegat, mátkeealáhusat ja eará bálvalus- ja smávvaindustriija. Dan lassin leat sirdojuvvon ruđat boazodoallošiehtadallamiid bokte mat leat geavahuvvon boazodolliid várás geat háliidit ásahtit dahje viidáset ovddidit lassealáhusaid boazodoalu oktavuodas. 2008:s lea Sámediggi vuoruhan doaibmajuid nissonolbmuid ja nuoraid várás ealáhuseallimis. Dasto lea Sámediggi vuoruhan gelbbolašvuoda buorideami, buvttaovdideami ja innovašuvnna. Mátkeealáhusaid siskkobealde leat vásihusvuđot mátkeealáhusbuktagat vuoruhuvvon. Sámediggi lea maiddái vuoruhan smávibuš biebmobuvttadusa sámi biebmóarbevieruid vuodul.

Buot eanemus ohcamat bohtet doarjjaortnegii almmolaš, priváhta ja sosiála bálvalusfálaldagat. 2008:s juolluduvvui badjelaš 7 miljon ru prošeavttaide mat guske juohkelágan ealáhuseallimii. Sámediggi ferte bajidit ealáhusovddidanrámmaid, earret eará juohkelágan ealáhuseallimii, jos galgá sáhttit doaibmat ovddidanaktevran sámi servodagain.

2.17.3 Duodji

Sámediggi lea 2005:s dahkan duodjeealáhusa válđošiehtadusa guvttiin sámi duodjeorganisašuvnnain. Dát čuovvoluvvo jahkásaš duodjeealáhusšiehtadusaiguin. Ealáhusšiehtadusa ulbmilin lea ovddidit ealáhuslaš duoji mas lea buoret gánnahttivuohta ja mii eanet vuodá ieš buvttaduvvon gálvuvid. 2009 šiehtadusa ollislaš rámma lea 9, 21 miljon ru. Dan geažil go investerendoarjjaortnegii ledje unnán ohccit 2007:s, unniduvvui rámma 2008:s.

Ealáhusšiehtadusas leat várrejuvvon ruđat ovddidan- ja investerendoaibmajuid, doaibmaoarjagii, čálgoortnegiidda, organisašuvnadoarjjan ja duodjegávppiide. Dasto lea maiddái várrejuvvon ruđat duodjestipendii joatkkaskuvlla ohppiid várás.

Doarjja duodjefitnodagaide lea juolluduvvon sihke odđaašahemiide ja investerendoaibmajuid dáláš fitnodagain. Ruđat lea maiddái addojuvvon mearkadávvirhuksema ja gelbbolašvuoda bajideapmái. Sámediggi lea addán ruđaid Boazodoalu oahpahuskantuvrii duoji bissovaš fidnoahppiortnega hálddašeapmái. Duodjeinstituhtii lea juolluduvvon doarjja duoji bagadallanvirggiid ásaheapmái. Sámediggi lea maiddái addán doarjaga NatourNor ja Duodjeinstituhta gaskasaš ovtasbargoprošektii ásahtit interneahttabuvdda duoji vuovdima várás.

Vuodđun doaibmadoarjaga juogadeapmái leat oktiibuot 63 duojjara, mat leat dohkkehuvvon daid eavttuid mielde mat leat duoji ealáhusšiehtadusas. Doaibmadoarjjaortnega evaluerema oktavuodas áigut geahčadit livččii go vejolaš ásahtit duodjeregistara maid Dihtorbearráigeahčču sáhtášii dohkehit.

Sámediggi lea dahkan šiehtadusa Asplan Viak AS:in ráhkadit ekonomalaš raportta duoji ovddideapmái jagiide 2007, 2008 ja 2009. Šiehtadus lea dahkkojuvvon golmma jagi áigodahkii. Ovdal láve Sámediggi dahkat šiehtadusa doaibmaváldiin dušše jahkái hávállasii.

Raporta duodjeealáhusa ekonomalaš dilis 2008:s, mii lea dahkkojuvvon jagi 2007 rehketdoalu loguid vuodul, čájeha ahte sis geat ledje mielde iskkadeamis, lea gaskamearalaš doaibmaboađus 94 216 ru, mii lea seamma dásis go 2006:s.

Finnut Consult AS lea Sámedikki ovddas guorahallan hástalusaid mat leat duojis gelbbolašvuoda, oahpahuša ja ovddideami siskkobealde. Guorahallamis lea biddojuvvon guovddáži movt ovddidanbargu sáhtášii nannet barggolašvuoda ja dietnasa duojis.

2.17.4 Eanandoallu

Sámi guovlluid eanandoalus leat ollu jagiid ráhčan heajos ahtanuššamiin ja rekrutteremiin. Sámedikki presideanta searvvai 2008:s čoahkkimiidda smávvalálaččaign, Innovašuvdna Norggain, Fylkkamaniin ja Guovdageainnu suohkaniin ja Kárašjoga gielldain eanandoalu birra Sis-Finnmárkkus. Čoahkkimiiid vuodul celkojuvvui ahte eanandoalu dárbbuid Sis-Finnmárkkus fertešii kártet, ja rámmaeavttuid maiguin dustet dáid dárbb-

buid. Smávvdálolaččat Porsáŋgu gielddas bovdejuvvojit maiddá searvat dán ovttasbargoprošektii.

Sámedikkis leat leamaš čoahkkimat sihke Boanddaidservviin ja Boanddaid- ja smávvdálolaččaid servviin eanadoallošiehtadallamiid birra ja oppalaččat ovdáneami birra eanandoalus.

Dasto lea Sámediggi addán rávvagiid Eanandoallo- ja biebmodepartemeantta eanandoallošiehtadussii. Sámediggi lea ákkastallan bajidit areálaráji buvttadandoarjjaohcamiid oktavuodas 200 mihtus 300 mihttui sámi ássanguovlluin, heahtihit priváhta mielkeeriid vuovdima, buoridit lábbábiegohatti, buoridit luopmo- ja astoáiggi sadjásašortnega, áŋgiruššat viidáset náláštuttimiin/dihtomárkanbiepmuiguin ja buoridit investerenevejolašvuodaid huksemiid oktavuodas.

2.17.5 Guolástusat

Sámediggi lea addán gulaskuddancealkámuša Riddoguoalástuslávdegotti evttohussii Finnmárkkulága ektui NOU 2008:5 ja Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielggadussii riddo- ja vuotnabivddu birra mearrasámi guovlluin (NOU 2007:12, 22. kápihttal.). Sámediggi eaktuda ahte lávdegotti ovttajienalaš árvoštallamat ja evttohusat eai rievdaduvvo viidát boahttevaš konsultašuvnaproseassas. Sámedikki mielas lea maiddá lunddolaš ahte goappašiid lávdegottiid čielggadusat biddjojuvvojit vuodđun mearrasámi guovlluide máttabealde Finnmárkkku ja ahte Riddoguoalástuslávdegotti finnmárkkuláhkaevttohus geavahuvvošii mállen maiddá dáid guovlluid ektui. Riddoguoalástuslávdegotti árvalusa barggu oktavuodas leat dollojuvvon čoahkkimat mearrasámi guolástanorganisašuvnnain Bivdi ja Norgga riddoguoalástanservviin.

Sámediggi lea čađahan konsultašuvnnaid guolástuspolitihka njuolggadusaid reviderema oktavuodas, láhkaásahas gonagasreabbá hálldašeamis ja láhkaásahas mearraluossabivdui sámi guovlluin. Sámediggi lea maid ráddádallan luossabivddu muddemiid hárrái jagide 2008 ja 2009, ja mearraluossabivddu consešuvdnaortnega hárrái. Sámediggi ii šaddan ovttaoavillii Birasgáhttenpartemeanttain konsultašuvnnain luossabivddu muddemiid ektui 2008:s.

Sámediggi lea joatkkán bargguin eiseválddiid ovddas seailuhit sámi geahčanguovllu mearraresurssaid hálldašeamis. Dát guoská earret eará hálldašeapmái ja ráhkadussii norgga riddodorskis, lagasvuoda- ja sorjavašvuodaprinsihppii gonagasreabbá hálldašeamis, areálageavahanriidduide gaskkal árbevirolaš vuotnaguolásteami ja

guollebiebmanéaláhusa ja mearrádusain rahpat luoddubivddu 2009:is.

Njurjuid mudden ja hálldašeapmi lea maid guovddázis Sámedikki riddo- ja guolástuspolitihkas.

Njuorju rolla ja movt dat váikkuha báikkálaš mariidnabirrasi ja resurssaide, lea oassin Mearradutkaninstituhta golmma jagáš dutkanprošeavtta bohtosiin mat gusket vuotnaekologijii Porsáŋguvuonas. Sámediggi moaitá dan go dutkanprošeavtta oktavuodas olles dutkanáigodagas gildojuvvui oalát njuorjobivdu vuonas, juoga mii raššuda riddodorski ja eará mariidnaresurssaid.

2.17.6 Boazodoallu

Sámediggi lea jagis 2008 addán cealkámuša odđa elliidčálgoláhkii. Sámedikki árvalusat guske elliiddoliid ovddasvástádussii boraspirepolitihkas, bohccuid gáldemii ja dasto bohccuid goddimii gazirdanbuikkuin.

Borgemánus/čakčamánus 2008 finai sámediggeráđdi buot boazodoalloguovlluin Norggas viežžat árvalusaid boazodoalpolitihkalaš diedáhussii maid sámediggeráđdi lea ráhkadeamen, ja dasto njuolga boazodolliiguin guorahalai hástalusaid mat leat boazodoalu rámmaeavttuid oktavuodas. Ealáhus lea fuolastuvvan guohtuneatnamiid massima geažil ja go váilot návccat iežaset hálldahusas. Sii váillahit maiddá beaktilis doaibmabijuid boraspirevahágiid eastadeapmái, ja burriid ja einnostuvvi buhtadanortnegiid. Sámediggi áigu guorahallat dáid áššečuolmmaid earret eará iežas boazodoalldiedáhusas mii gárvvistuvvo giđđat 2009.

Boazodoalu divatortnet lea mángii mañimuš jagiin ovddiduvvon Ráđdehussii. Sámediggi lea beahtahallan go ii dán ge bušeahhtaáigodagas loahpahuvo dát ortnet. Sámediggi doarju Norgga boazosápmelaččaid riikkasearvi (NBR) barggu dán áššis. Ealáhus oaivvilda ahte mañimuš divatlassáneamit earret eará bensiinna ektui leat buktán eahpegorálaš stuorra ekonomalaš noadi muhtun boazodolliide. Sámediggi lea juolludan ruđaid vai NBR lea sáhtán nammadit lávdegotti mii galgá bargat dáiguin áššiiguin eiseválddiid ektui, ja dárbbu mielde bálkáhít áššedovdiid divatáššis.

2.17.7 Lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma ja sámi mátkealáhusat

Sámedikki dievasčoahkkinn mearridii guovvamánus 2008 álggahit lotnolasealáhusaid árvoháhkkan-

prográmma sámi mátkeealáhusaiguin. Prográmma rámma 2008:s lei 6,5 miljon ru.

Fágalaš forum lea ásahuvvon. Das leat mielde Innovašuvdna Norga, fylkkagielddat ja golmma davimus fylkkagielddaid eanandoalloossodagat, Bioforsk, Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ja Sámi allaskuvla. Dán foruma ulbmilin lea lonuhallat dieđuid almmolaš doaibmabijuid ja prošeavttaid hárrái main lea mearrašupmi prográmmii. Dasto lea ásahuvvon ovddidanforum mas leat mielde sámi ealáhusorganisašuvnnat. Ovddidanforum doaibmá prográmma referánsajoavkun.

Okta doaibmabijuin árvoháhkkanprográmmas lea rekrutteret ja gávdnat vejolaš meahce- ja lotnolasbargiid geat háliidit ásahtit doaimmaid sámi guovlluin. Rekrutterenbargu lea jođus ja álggahanskuvla álggahuvvo jagi 2009 álggus.

Lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma ja sámi mátkeealáhusaid bokte lea Sámediggi ožžon vejolašvuoda ovddidit mátkeealáhusaid sámi guovlluin. Sámediggi lea 2008:s vuoruhan vásihusvuodot buktagiid ráhkadeami ja dasto lotnolasealáhusaid mátkeealáhusdoaimmaid ja smávibuš biebmobuvttadusa. Dákkár vuoruhemiin biddjojuvvo vuoddu šládđjás ja oddahutki mátkeealáhusaid huksemii, maid bokte oažžut bargosajiid ja sihkkarastit ássama sámi guovlluin. Seammas lea Sámediggái deatalaš ahte sámi kultuvra mii gaskustuvvo mátkeealáhusaid oktavuodas, lea luohtehahtti ja dávista sámi beroštumiide, norpmaide ja dábiide.

Sámediggi lea doallan sámi mátkeealáhuskonferánsa Álttás golggotmánus 2008. Konferánsa ulbmilin lei meroštallat sámi mátkeealáhusdoahpaga sisdoalu, čalmmustahttit hástalusaid mátkeealáhusain ja addit Sámediggái stuorát vejolašvuodaid ulbmillaččat bargat sámi mátkeealáhusaid ovddideamiin. Dan lassin lei ulbmilin nannet ovttasbarggu sámi mátkeealáhusoassálas-tiid gaskka.

Sámediggi lea hábmegoahtán prošeavtta mátkeealáhusaid ovddideapmái miehtá sámi guovllu. Dan oktavuodas lea earret eará dollojuvvon seminára/proseassačoahkkin golmma sierra sajis Finnmárkkus.

2.18 Dearvvašvuoda ja sosiálapolitihka

Sámediggi lea dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaidda oktavuodas 2008:s geahččalan ovddidit áde-jumi das movt sáhtta olahit ovttárvosaš bálvalusa mihttomeari sámi álbmoga várás, ja dasto movt buoridit máhtolašvuoda sámi bálvalusdárbbasedd-

jiid vuoigatvuodain ja dárbbuin. Sámediggi lea maiddái bargan dan ala ahte ovddasvástádus sámi buohcciid fáladagaid kvalitehta sihkkarastimis galgá loktejuvvot ovttaskas olbmo dásis bajimus dássái.

2.18.1 Sámi mánáid vuoigatvuodát

Sámediggi lea álggahan konsultašuvnnaid Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain bearráigeahččanortnega hárrái sámi mánáide geat leat mánáidsuodjalusa fuolahusas. Konsultašuvnnaid duogážin lea Sámedikki ovttajienalaš 27.05.08 dievasčoahkkinmearrádus, man ulbmilin lea gozihit sámi mánáid rievtti bisuhit sin giela ja kultuvrra, go leat gártan vánhemiid ruovttus eret.

Sámediggi lea maiddái álggahan konsultašuvnnaid Justiisa- ja politiijadepartemeanttain, Sámedikki ovttajienalaš 27.05.08 mearrádusa vuodul, sámi mánáid vuoigatvuodaid ja dárbbuid goziheami ektui Mánáidviesu organiserema oktavuodas. Mánáidviessu lea odđa dutkanmálla daid mánáid várás geat leat gillán veahkaváldimiid, ja ulbmilin lea čohkket buot gelbbolašvuoda ja instánsasaid ovttas fysálaš robi vuollái.

Sámediggi lea čoahkkinimis Mánáidáittardeddiin váldán ovdan oppalaš áššečuolmmaid go guoská sámi mánáid gielalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid goziheapmái gielddalaš ja stáhtalaš mánáidsuodjalusas, maiddái Mánáidviesus. Mánáidáittardeaddji dovddahii ahte dát leat bealiti ja dieđut maid sii háliidit čuovvolit viidáset barggus. Sámediggeráđđi čilgii sámi oahpponeavvodili ja strategalaš oahpponeavvoplána barggu birra. Dasto váldojuvvojedje ovdan eará áššit nugo sámi mánát sadjásašruovttuin, sámi nuorat ja skuvlaváz-zin ja sámi kultuvrra áimmahuššan gávpotservodagain.

2.18.2 Sámi pasieanttaid vuoigatvuodaid ja dárbbuid goziheapmi

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin dearvvašvuoda- ja fuolahusministariin Bjarne Hákon Hansseniin gos leat guorahallan movt guldalit ja deattuhit sámi fágabirrasiid ja geavaheddjiid nu gohčoduvvon Ovttasdoaimmanodastusa ovddideami oktavuodas. Sámediggi váillahii sámi ovddastusa Ovttasdoaimmanodastusa ovddideami áššedovdijoavkkus. Stáhtaráđđi ii váldán vuhtii dán sávaldaga, muhto háliidii lagaš oktavuoda Sámedikkiin ja sámi dearvvašvuodaásahusaiguin odastusbarggus.

Dasto ságastallojuvvui sámegeielat buohcciid dili birra dearvvašvuodadoaimmahagas. Sámediggái lea deatalaš ahte buohcciid dilli buoriduvvo

dalle go dearvvašvuodadoaimmahat dárbbáša dulkka go galgá gulahallat buohcciiguin. Sámediggi evttohii ahte álggahuvvo prošeakta dearvvašvuodadoaimmahagaid olis, bargat dan ovdii ahte oainnusin dahkat ja gávdnat buriid vugiid movt sihkkarastit gulahallama sámi buohcciiguin.

Sámedikkis lea ovttasbargoorgána guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagaiguin, man oktavuodas bargojuvvo sámi perspektiiva ektui dain barggahandokumeanttain maid guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagat sáddejit vuolit dearvvašvuodadoaimmahagaide. Rekrutterendoaimbajut ja lasseoahppodoaimbajut dearvvašvuodadoaimmahagain leat fáddán maid dát ovttasbargoorgána čuovvola.

2.18.3 Barggahandokumeanttat guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagaide

Sámediggi álggahii 2007:s konsultašuvnnaid Dearvvašvuoda- ja sosiáladepartemeanttain oččodit mielde sámi buhcciid dárbbuid ja vuoigatvuodaid guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagaid barggahandokumeanttaide. Dalle go guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagaid barggahandokumeanttat almmuhuvvojedje 2008:s, bodii vuosttaš gearddi čielgasit ovdan ahte oažžut láchččojuvvon bálvalusaid sámi buhcciide sin vuoigatvuodaid ja dárbbuid vuodul, ferte jearahit ja oainnusin dahkat plánemis, čielggademiin ja go mearrádusat dahkojuvvojit. Sámedikki konsultašuvnnaid dán áššis leat buktán buriid bohtosiid. Dál lea buorre vuolgasadji guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagain ja dearvvašvuodadoaimmahagain main lea ovddasvástádus addit bálvalusaid, konkretiseret iežaset plánain ja geavahasas sihkkarastit ahte dearvvašvuodabálvalus váldá vuhtii sámi giela ja kultuvrra divššodettiin sámi pasieanttaid spesialistadearvvašvuodabálvalus. Sámediggi vuordá ahte guovddáš dearvvašvuodaieiseválddit čuovvolit dán iežaset stivrenságastallamiin guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagaiguin.

2.18.4 Sámedikki evttohasat guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagaid stivrraide

Sámediggi lea evttohan lahtuid dearvvašvuodadoaimmahagaide Davvi Dearvvašvuhtii RHF, Helse Nord-Trøndelag HF:i ja Rikshospitalet HF:i. Sámediggi lea evttohusproseassas čujuhan ahte sámi buohcciin lea vuoigatvuoha oažžut giela-

laččat ja kultuvrralaččat láchččojuvvon spesialistadearvvašvuodafálaldagaid. Davvi Dearvvašvuoda ektui välljejuvvojedje njealjis Sámedikki viđa evttohasaid gaskkas stivrraide. Sámedikki evttohas Helse Nord-Trøndelag HF stivrii välljejuvvui maiddái.

2.18.5 Sámedikki bargu sámi geavaheddjiid dárbbuid ja vuoigatvuodaid ektui NAV:s

Sámediggi lea ain joatkán barggu sámi bálvalusdárbbášeddjiid vuoigatvuodaid ja dárbbuid ektui NAV-vuogádaga siskkobealde. Danne lea Sámediggi ođđasis sádden reivve Bargo- ja searvadahttinministarii mas jearrá dáid áššiid birra.

Sámediggi lea searvan diehtujuohkinčoahkkimii Siellatgieldda prošeaktaplána birra sámi geavaheddjiid áimmahuššamis NAV:s. Prošeavtta bokte lea sávaldat čielggadit sámi gealbguovddáža ásaheami NAV-vuogádaga siskkobealde. Prošeavtta ulbmilin lea dakkár bargo- ja čálgoossodaga duohtan dahkan mii áimmahuššá sámi NAV-geavaheddjiid miehtá riikka. Dáid áššiid lea Sámediggi maiddái váldán ovdan guovddáš eiseválddiiguin.

Sámediggi lea maiddái searvan NAV-kantuvrra rahpamii Kárášjogas, gos lei diehtujuohkin Sámedikki dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihka birra, ja fokus biddjojuvvui dasa ahte lea dárbu oažžut sámi giella- ja kulturgelbbolašvuoda NAV-ossodaga siskkobealde.

2.18.6 Dearvvašvuoha ja eallineavttut árktalaš birasperspektiivvas

Sámediggi lei Davvi dimenšuvnna stivrenjoavkku čoahkkimis ja doalai sáhkavuoru man vuolggasadjin lei davvi dimenšuvdna dearvvašvuoda- ja eallineavttuid prográmma. Doahpaga Davvi dimenšuvdna lea EU ásahan vai EU davvi regiovdnii biddjojuvvošii fokus, ja giedahallan dihte daid hástalusaid ja vejolašvuodaid mat guovllus leat.

Sámediggi lea čalmmustuhtán sápmálaččaid dili ja buohstastáhtán dan sirkumpolára álgoálbmotsearvevuodain. Ollu álgoálbmogiin lea dál lagaš oktavuoha lundui ja dan riggodagaide. Dát bidjá álgoálbmogiid rašis dillái go guoská dálkkádatrivdamiidda ja birasmirkkuide, main fas sáhttet leat suorggahahtti váikkuhusat álgoálbmogiid dearvvašvuhtii ja eallineavttuide. Sámedikki sáhkavuorru Davvi dimenšuvnna geavahuvvui viidáseappot Eurohparádi barggus dáinna fáttáin.

2.18.7 Heahtedieđihanbálvalus

Dan oktavuodas go nationála dásis leat nuppástuhttimin heahtedieđihanbálvalusa organiserema, lea Sámediggái deatalaš sihkkarastit ahte sámi geavaheddjiide lámččojuvvo dakkár fáalldat mii vuhtii váldá gielalaš ja kultuvrralaš dárbbuid. Sámediggi lea váldán dán ovdan guovddáš eiseválddiiguin mángii, maŋimusat guovvamánu 2008 čoahkkimis Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeantta stáhtačálliin. Sámediggi áigu čuovvolit viidáseappot dán barggu.

2.18.8 Prošeaktaruđat

Ráđdehusa dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid doaibmaplána čuovvoleapmin sámi álbmoga ektui, Mánggabealatvuohta ja ovttadássásašvuohta, lea Sámediggi 2008:s juolludan ruđaid dearvvašvuoda- ja sosiálaprošeavttaide badjelaš 2 487 000 ru 11 sierra prošeaktii. Earret eará lea addojuvvon 500 000 ru Porsáŋgu gieldda buohcedikšuma lávdaohppui. Dasto addojuvvui oktiibuot 707 000 ru Mánáidsuodjalusa ovddidanguovddáži Romsas vugiid ovddideapmái sámi mánáidsuodjalusas. Sámediggi lea maddái juogadan 150 000 ru sti-peandan joatkkaohppui mánáid ja nuoraid psykososiála barggu hárrái.

3 Ráđđehusa bargu sámepolitihkalaš gažaldagaiguin ja Sámedikki jahkedieđáhusa čuovvoleapmi

3.1 Sámediggi

3.1.1 Bušeahhtaprosedyrat gaskal Sámedikki ja ráđđehusa

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkedieđáhusa kápihtala čuoggái 2.2.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ovddidii 2008 čavčča Sámediggái ođđa gaskaboddosaš bušeahhtaprosedyra árvalusa. Sámediggi lea čoahkkimin departemeanttain deattuhan ahte eai hálit ráđđádallamiid bušeahhtaprosedyra árvalusa birra. Árvalus lea Sámedikki mielas bearehaga gáidan evttohusas mii ovdanboahdá bargojoavku raportas Sámedikki formálalaš sajádat ja bušeahhtaprosedyrat. Sámediggi lea departementii diedihan ahte dárbbasit eanet áiggi árvoštallat ovddiduvvon evttohusa ja ovddidit vejolaš molssaevttoláš bušeahhtamodeallaid. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta vuordá dál Sámedikki árvoštallama ja evttohusa.

2008 ja 2009 stáhtabušeahhtaid oktavuodas lágiduvvojede čoahkkimat gaskal Sámedikki, ruhtandanministara ja bargo- ja searvadahttinministara.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea 2009's juolludan kr 500 000 Gálđui – Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuodaguovddažii sámi

iešmearrideami prošehtii ea.ea. kultuvrra, giela, oahpahusa, dutkama ja ekonomiija ektui.

Muđui čujuhuvvo St.dieđ. nr. 28 (2007–2008) Sámeapolitihka birra kap. 1.3 Norgga sámepolitihka álbmotrievttálaš rámmat.

3.1.2 Sámedikki rievttálaš sajádat

Ráđđehusa lea álggahan láhkabarggu man ulbmiin lea árvalit láhkarievdadusaid mat lea dárbbaslačča jus dahje go Sámedikki galggašii sáhttit ásaht sierra riektesubjektan, ja muđui heivehit lága dálá dillái. Sámedikki rievttálaš sajádaga áigu ráđdehus meannudit go árvalus ovddiduvvo.

3.1.3 Dieđut makkár ráđđádallamat leat leamašan Sámedikkiin jagi 2008's

Vuolábealde leat dieđut ráđđádallamiid birra čadahuvvon ráđđádallansoahpamuša vuodul gaskal stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki 2008's gitta 2009 miessemánu 1.beavvi rádjái. Gaskal departemeanta ja Sámedikki čadahuvvojit maid dai bastevaš ságastallančoahkkimat, ja ságastallamat ovttaskas áššiid birra.

Tabell 3.1

Departemeanta	Fáddá	Áigodat
BSD	Jahkebeallásaš ráđđádallamat gaskal Sámedikki ja bargo- ja searvadahttinministara	29.05 ja 16.12.2008
BSD	Jahkebeallásaš ráđđádallančoahkkin sámi gažaldagaid bálddalastinlávdegottiin, vrd. ráđđádallansoahpamuša	16.09.2008
BSD	Hálddašanođastus	07.10.2008
BSD	Sámegiela doaimmaplána	31.03. ja 17.04 2009
MDD	Gozihanortnet mánáidsuodjalusas	26.08.08
MDD	Sámedikki dásseárvoplána	Guov. 09
GRD	Hálddašanođastus ja sirdimis mearrasuorggi doaimmaid fylkkasuohkaniidda	08.10.2008
GRD	Ođastuvvon guolástuspolitihkalaš njuolggadusat	28.11.2008
GRD	Čuovvoleames Finnmárkku Riddoguoástanlávdegotti árvalusa (NAČ 2008:5) – ii gárvvistuvvon	20.03.2009

Tabell 3.1

Departemeanta	Fáddá	Áigodat
GRD	Gonagasreappá bivddu njuolggadusat 1.4.2009–31.3.2010 áigodahkii	24.03.2009
GRD	Čuovvoleames Finnmárkku Riddoguoástanlávdegotti árvalusa (NAČ 2008:5)	03.04 ja 16.04.2009
DFD	2009 bušeahtta	22.08.2009
DFD	DFD sámegiela doaibmaplána árvalus	31.03.2009
DFD	DFD sámegiela doaibmaplána teaksta	17.04.2009
MD	Finnmárkkukommišuvnna čoaškádus	12.02.2008
MD	Iešguđetlágan fáttát St.dieđ. nr. 28 (2007–2008) <i>Sámepolitiikka</i> : Sámi joatkkaskuvllat, diibmologu viiddideapmi ja váikk-uhusat sámi ohppiide, ovdánahttimis ja buvttadeames sámi oahpponeavvuid	09.06.2008
MD	Oahpahušláhka ja priváhtaskuvlalahka, historjáfága lasáhusa oahppoplána	11.02.2009
MD	Stuorradiggedieđáhus kvaliteahta birra mánáidgárddis	31.03.2009
MD	Stuorradiggedieđáhus dutkanpolitihka birra	31.03.2009
MD	Sámegiela doaibmaplána	17.04.2009
KGD	Stuorradiggedieđáhus kvaliteahta birra mánáidgárddis	
KGD	Ođđa rávisolbmuid oahpahušláhka	24.04.2009
KGD	Láhkaásahusa rievdadeapmi kulturdávviriid doalvumis ja viežžamis olgoriikkas	25.01.2008
EBD	St.dieđ. nr. 32 (2007–2008) <i>lávdečijnaid duogábealde</i>	12.03.–05.05.2008
EBD	Rievdadeames sámi áviissaid preassadoarjaga	21.05.2008
BD	Norgga-ruota boazoguohtunkonvenšuvdna	20.04.2009
BD	Láhkaásahus Finnmárkkus ráfáiduhhtimis soames guovlluid boazoguohtuma vuostá – ii gárvvistuvvon	25.04.2009
BD	Láhka luonddu girjáivuoda birra	2008 njukč. – golg. rádjái
BD	Skardsfjella – Hyllingsdalen suodjalanplána	2008 ođđaj. – cuoŋo rádjái
BD	Lomsdal – Visten suodjalanplána	27.10.2008
BD	Našunála mearraguovlluid suodjalanplána – ii gárvvistuvvon	20.06. ja 18.09.2008
BD	14 vuovdeguovlluid suodjaleapmi	19.06.2008
BD	8 vuovdeguovlluid suodjaleapmi	18.11.2008
BD	14 vuovdeguovlluid suodjaleapmi stáhtaeatnamiin	18.11.2008
BD	Ođđa hálldašanortnet suodjaluvvon guovlluide	njukčamánuš – 30.04 2009
BD	Reguleremis mearraluossabivddu	12.03. ja 29.04.2008
BD	Reguleremis mearraluossabivddu	28.04. 2009
BD	Mearraluossabivddu konsešuvdnaortnega fápmudus ja organiseren	25.09. ja 19.12.2008
EGD	Mínerálalahka	11.04. ja 27.06. 2008
EGD	Hálldašanodastus – Innovašuvdna Norga	07.10.2008
OED	Davvi-Sáltu El-fápmodoaimmahat AL – Reguleremis Forsanvatn ja huksemis Forsanvatn El-fápmodoaimmahaga – Stájggo ja Hápmira suohkaniin Nordlánddas.	12.12.2008
OED	Finnmárkkkuopmodaga sajádat maŋŋil industriijakonsešuvdnalága	12.03.2009
OED	Huksemis Goliat-guovllu olggobealde Hámmárfeasttas	2009 cuoŋománu

3.2 Odđa válgaortnet ja ráhkkaneapmi 2009 válgii

Dás čujuhat Sámedikki jahkediedáhussii kap 2.4.

Ráddehus evttohii rievdadusaid sámelága mearrádusaide Sámedikki válgaortnega birra Od.prp. nr. 43 (2007–2008). 2008 geassemánu 17.beavvi Láhkadikki mearrádus rievdadusaid birra, de odđa lálkkaásahus Sámedikki válggaid birra mearriduvvui 2008 juovlamánu 19.beavvi gonagaslaš resolušuvnna bakte. Válgbiiirejuohku lea rievdaduvvon nu ahte ovddeš 13 biire ovttastahttojuvvojedje 7 biiri. Dáinna lágiin lea buoret oktavuohhta Sámedikki áirrasjuogu ja ovddiduvvon jienaid gaskkas. Dássenáirrasortnet lea heaittihuvvon ja Sámedikkis leat fas 39 bastevaš áirasa. Guovddáš njuolggadusrievdadus lea go dál earuhat suohkaniid main leat unnit go dahje eanet go 30 čálihuuvvon Sámedikki jienastuslohkui. Válljeddjiin daid suohkaniin main leat vuolil 30 jienastuslogus lea dušše vejolaš ovdalgihtii jienastit sámediggeválggas. Mannán sámediggeválgga (2005) Sámedikki jienastuslohku dat mearrida guđe suohkaniin dušše galget vuostáiváldit sámediggeválgga ovddalgihtii jienaid, ja guđe suohkaniin galget sihke vuostáiváldit ovddalgihtii jienaid ja seammás lágaid jienasteami válgadikkis. Dát odđa ordnet guoská eanas riikka suohkaniida.

Bargamis rievdadusevttohusaiguin de leat deattuhan ahte válgaortnet ja válgamearrádusat leat seammalárganat sihke sámediggeválggain go stuoradiggeválggain.

Od.prp. nr. 37 (2008–2009) evttohusa vuodul lea válgaláhka ja suohkanláhka rievdaduvvon. Válgalága rievdadusat váikkuhit maiddái sámediggeválgga čadahaemi. Dát guoská válgačadahaemi áigemeeriid muddema, mearrideames vejolašvuoda jienastit suoidnemánu 1.beavvi rájes gitta dassáži go ovdalgihtii jienasteapmi álgá borgemánu 10.beavvi ja njuolggadusat válgaicama birra. Lálkkaásahus Sámedikki válggaid birra lea rievdaduvvon dán ektui.

2009's lea Sámedikki bušeahtta lassánan 2,9 milj. ruvnnuin 2009 sámediggeválgga čadahan bargguide. Giella- ja guovlodepartemeanta lea juolludan 184 000 ruvnnu Sámedikki Nuoraidpolitihkalaš Lávdegotti (SNPL) ánggirdeapmái oázžumis nuoraid čálihit Sámedikki jienastuslohkui ja jienastit sámediggeválggas. Ulbmiljoavkun leat sámi nuorat. Čáliid Lágádus lea ožžon 336 000 ruvnnu Avis i Skolen válgagihppagiid jorgaleames davvi-, julev- ja lullisámegeleide. Gihppagat leat heivehuvvon 3 ulbmiljoavkkuide; gaskadási, nuoraiddási ja joatkkaskuvlla nuoraide.

3.3 Dásseárvu ja vealahanvuostálastin

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediedáhussii kap 2.5.

Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta mielas lea dehálaš ahte Sámediggi jagi 2008 mearridii 2009–2013 dásseárvvu doaibmaplána, ja ahte doaibmaplána maiddái guoskkaha seksuála beliid ja veahkaválddi lagas gaskavuodain. Olles vealahansuorgi lea maiddái hástalussan sámi servodahkii ja leage danin posiitiiva ahte Sámediggi lea ovttaiduhán dásseárvvu ja vealahanvuostálastinbarggu iežas doaimmas.

Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta leat geatnegahttojuvvon St.died. nr. 28 (2007–2008) fállat fágalaš ja ekonomalaš doarjaga Sámediggái čuovvoleames dásseárvvu doaibmaplána. Dán oktavuodas lea Mánáid- ja dásseárvodepartemeantas leamašan buorre gulahallan Sámedikkiin.

Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta lea addán FAFO'i bargu čállit raporta lesba ja homofiila sápmelaččaid birgenlági birra. Dát raporta šaddá gárvvistuvvot 2009 gida. Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta ovddidii 2008 gida doaibmaplána «Buoret eallindássi lesba, homofiilla, bifiila ja transolbmuide 2009–2012». Plána lea dál jorgaluvvomin sámegeilli. Dan plána 10.kápihttal guoská sámi álbmogii, ja namuha guokte doaibmabijuid mat galget čadahuvvot doaibmaáigodagas.

Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta ovddidii 2009 cuoŋománus odđa doaibmaplána ovddideames dásseárvvu ja eastadeames čearddalaš vealaheami, ja mas leat máŋga doaibmabiju main ulbmiliin lea eastadeames sápmelaččaid vealaheami. Sámediggi áigu leat ovttasbargoguoibmi plána čuovvolanbarggus.

3.4 Sámi statistihkka

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediedáhussii kap 2.6.

Sámi statistihka fágalaš ladastallanjoavkku lea Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ja Sámediggi ásahan stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaskkas ráddádallamiid bargovugiid vuodul. Ásaheami ulbmiliin lea nannet diehtovuodu árvvoštallamis ja mearrideames ráddádallamiid oktavuodas. Joavkku bargun lea jahkásaččat ovddidit raporta mii sistisdoallá dieđuid ja ladastallá áigegeuvdilis ovdánemiid sámi servodagas. Raporta geavahuvvo vuodđun ráddádallamiin gaskal stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki. Joavkku vuosttaš raporttas «Sámi logut mitalit 1» (2008), golbma guovddáš fáttá čuvgejuvvojedje:

- Gávdni sámi diehtovuoddu mii lea vuodđun ovdánahttimis buori sámi statistihka.
- Olmmošlogu ovdáneapmi – guovddušteapmi ja stádisvuohta sámi ássanguovlluin.
- Sámi álbmoga oahpahušminsttar – rievdadusat das go vállje sámegeiela vuosttaš- ja nubbingiellan vuodđoskuvllas.

Lađastallanjoavku rávve suokkardallat vejolašvuoda ásahtit sámi oktagasvuodustuvvon statistihka ja ahte dan oktavuodas árvvoštallá vejolašvuoda geavahit eará diehtogálduid, ovdamearkka dihte Sámedikki jienastuslogu, vrd. muđui kap. 2.1.3 Oktagasvuodustuvvon statistihka St.died. nr. 28 (2007–2008) Sámeapolitihkka.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta áigu jahkásaččat rádjet ruđaid jahkásaš sámi statistihka girjii buvttadeapmái ja Fágalaš lađastallanjoavkui.

3.5 Sámi ovttasbargu

Dáš čujuhuvvo Sámedikki jahkediedáhussii kap 2.7.

Davviriikkalaš ovttasbargu sámi áššiid birra

Ministarat geat ovddasvástidit sámi áššiid Suomas, Ruotas ja Norggas ja guhtege riikka sámediggepresideanttat, ásaheđe jagi 2000 bistevaš ovttasbarggu vai virolaččat sáhttet dieđihit, ráđđádallat ja gieđahallat sámi gažaldagaid main leat oktasaš beroštumit. Ovttasbarggu ulbmiliin lea nannet ja ovdánahttit sámi álbmoga giela, kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima. Ovttasbarggus lea eahpeformála, muhto lagas čanastat Davviriikkaid Ministtarráđđái.

Ráđdehus atná sámedikkiid parlamentáralaš ovttasbargoásahusa, Sámi parlamentáralaš ráđi, dehálaš ásaheđe davviriikkalaš ovttasbarggus sámi áššiid birra ja dehálaš ja mearkkašahtti ásaheđe riikkaidgaskasaš oktavuodain ja nannemis ovttasbarggu álgoálbmogiid gaskkas, ja gaskal álgoálbmogiid ja eará oasálaččaid.

Davviriikkaid sámekonvenšuvnna evttohus

Ráđdehusat ja sámedikkid leat soahpan joatkit proseassain ja bargamis davviriikkaid sámekonvenšuvnna evttohusain davviriikkaid ovttasbarggu Norgga 2009 ovdagotti oktavuodas. Sámeministariid ja sámediggepresideanttaid oktasaščoahkkimii 2009 čavčča gárvvistuvvo evttohus das movt vejolaš sámekonvenšuvnna šiehtadallamat sáhttet čadahuvvot. Konvenšuvdnaevttohus, man davvi-

riikkaid ekspeartajoavku lea gárven riikkaidgaskasaš reaidduid vuodul mat geatnegahttet daid golmma riikkaid, atná vuodđun ahte sápmelaččat leat álgoálbmogat Suomas, Ruotas ja Norggas. Ekspeartajoavku evttoha ahte davviriikkaid sámekonvenšuvnna ulbmiliin lea duodaštit ja nannet dakkár vuoigatvuodaid sápmelaččaide, vai sii sáhttet sealluhit ja ovdánahttit gielaset, kultuvrraset, ealáhusaideaset ja iežaset servodateallima ja ahte riikkaráját unnimus lági mielde sin eastadit.

3.6 Guovlopolitihkka

3.6.1 Ođđa diedáhhus bire- ja guovlopolitihka birra

Gielda- ja guovlodepartemeanta ovddidii 2009 giđa St.died. nr. 25 (2008–2009) Báikkálaš ahtanuššanfápmu ja boahhteáiggedoaimma. Bire- ja guovlopolitihka birra. Ráđdehussii lea dehálaš addit miehta riikka olbmuide seamma vejolašvuodaid ássat doppe go ieža háliidit. Diedáhhus gávnnahe ahte ahtanuššanfápmu vuolga vuodas. Eaktun olaheames geasuheadđi ja eallás báikkálaš servodagaid lea ahte suohkanat ja báikki olbmot aktiivvalaččat barget dan ovddas. Okta diedáhusa mihttun lea viiddidit suohkaniid ja báikkálaš servodagaid doaimmanvejolašvuodaid vai báikkálaš ahtanuššanfápmu sáhttet ávkkestallat. Politihka doaimmat ollu politihkalaš surggiin galget veahkin dustemis hástalusaid iešgudege riikkaosiin. Doaimmat leat nugomat nannet suohkanekonomiija, eanet ángiruššat johtolatsurggi, oahpahusa ja dutkama, dearvvašvuodabálvalusaid, suodjalanguovlluid hálddašánplánaid, guolasteami, mearradoaluid ja eanandoalu.

Diedáhhus almmuhuvvojit maiddá mánja ođđa doaimmabiju:

- Ođđa govdafierpmádatáigumuša mii dáhkida stuorit kapasitehta miehta riikka
- Prográmma mii nanne kapasitehta ja gealbbu bargamis báikkálaš servodatovdánahttimin suohkaniin
- Ođđa ealáhusgárdeprográmma 2011 rájes
- Bagadallanortnet nu ahte nuorra fitnodatálgaheadđit sáhttet oazžut veahki ja doarjaga oahppan «luohttevašolbmoss»
- Ođđa našunála máhtolašvuodaprográmma mii dagaha lassáneaddji orrunmiela suohkaniin main olmmošlohku ii stuorrát rievdda

3.6.2 Sámeapolitihkka suohkaniin

Dáš čujuhuvvo Sámedikki jahkediedáhusa kapihtalii 2.8.2.

Sápmelaččat leat unnitlogus eanas suohkaniin. Dát dagaha hástalusaid suohkaniidda politihkalaš eanetlogu mearrádusaid ektui go mearrádusat maiddá galget vuhtiiváldit sámi beroštumiid. Dát namuhuvvo earret eará St.dieđ. nr. 28 (2007–2008) *Sámepolitihka* birra.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea álgahan ságastallamiid KS'ain ja Sámedikkiin suohkaniid barggu sámepolitihkalaš gažaldagaid birra. Ulbmil lea ea.ea. digaštallat makkár dárbbut ja hástalusat leat das go galgat oažžut lagat ovttasbarggu suohkaniid barggu ektui dán suorrggis.

3.6.3 Hálddašanođastus

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediđáhussii kap 2.8.3.

Ráđdehusa mihttomearri lea ahte sámi váikkuhan ja mielmearridanfápmu ii geanohuvvo daid áššesurggiin mat sirdojuvvojit stáhtalaš dásis álbmotválljen guovlulaš dássái.

Od.prp. nr. 10 (2008–2009) Láhka hálddašanlágaid rievdademiid birra jna. (hálddašanođastusa čadaheapmi) namuha sámiid beroštumit mearrasuorrggis, oahpahussuorrggis ja Innovašuvdna Norggas, ja lassin vel ságaškuša almmolaš eiseválddiid oppalaš ráđđádallangeatnegasvuoda. Stuorradiggi meannudii ášši 2008 juovlamánu 18.beaivvi.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta áigu árvoštallat stáhtalaš, fylkkasuohkanlaš ja suohkanlaš eiseválddiid ráđđádallangeatnegasvuoda láhkamearrádusa bakte Sámi vuoigatvuodálávdegotti odđa áššemeannudan ja ráđđádallan láhkavttohusa oktavuodas.

Čuovvoleames ráđđádallamiid hálddašanođastusa birra de leat álggahuvvon ráđđádallamat gaskal Sámedikki ja Ealáhus- ja gávpedepartemeanta Innovašuvdna Norgii hábmemis odđa njuolggadusaid. Čujuhat maiddá 3.16.1 Guolásteami čuoggái.

Muđui lea maiddá vuordámuš ahte fylkkasuohkanat fuolahit geatnagasvuodaideaset sámiid beroštumiid ektui buot doaimmain mat sidjiide gullet.

3.7 Riikkaidgaskasaš politihkka

3.7.1 Ráđdehusa raporta ILO-konvenšuvnna nr. 169 álgoálbmogiid ja olmmoščearddaid birra

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediđáhusa kapihtala 2.9.4.

Jagi 2008 Norga ovddidii njealját stáhtusraportta ILO-konvenšuvnna nr. 169 álgoálbmogiid ja

olmmoščearddaid birra. Raporta sisttisdoallá čilgehusa ollu dilálašvuodaid birra mat váikkuhit sámepolitihka ovdáneapmái áigodaga 2003 gitta 2008 rádjái, nugomat šiehtadus prosedyraid birra ráđđádallamiidda gaskal stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki ja Finnmárkolága. Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielggadeapmi guovlluin Tromssa rájes luksa ja Riddoguolástanlávdegotti evttohus lea maiddá namuhuvvon raporttas. Olles raporta lea gávdnamis ráđdehusa ruovttusiiduin. ILO-konvenšuvnna nr. 169 dárkilat sisdoalu ja viidodaga birra de čujuha St.dieđ. nr. 28 (2007–2008) *Sámepolitihkka*.

3.7.2 Davviguovllut

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediđáhussii kap 2.9.1.

Ráđdehus ovddidii 2009 njukčamánu «Odđa huksengeađggit davvin. Okta dain čieža bajitdási mihttomeriin lea suddjet álgoálbmogiid birgejumi, ealáhusaid, historijá ja kultuvrra davviguovlluin. Boahte lávki Ráđdehusa davveguovllustrategijas». Ángiruššamis ovddasguvlui áigu ráđdehus láchččet dili nu ahte álgoálbmogiin leat eavttut searvat proseassaide ja ávkástallat daid vejolašvuodaid máid ovdáneapmi davvin mielddisbuktá. Doaimmaid gaskkas álgoálbmotguovlluin leat:

Ásahit rádjerasttildeaddji gealboprográmma mii galgá duodaštit sámi árbedieđuid davviguovlluperspektiivvas, ovdánahttit digitála siskkáldas struktuvrra smávit álgoálbmot gielaid váráš, ásahit álgoálbmotprográmma kultuvrra vuodustuvvon ealáhusovdáneapmái, ovdánahttit ehtalaš njuolggadusaid máid iešguđet bealálaččat fertejit vuhtiiváldit ekonomalaš doaimmaid oktavuodas davviguovlluin ja duohtandahkamis sámi guorahallan- ja gealboguovddáža Guoládagas Ruoššas. Dán oktavuodas deattuhuvvo álgoálbmogiid ja eará álbmogiid kultuvrraid ja árbevieruid gaskkusteames riikkarájaid rástá, dáikko bakte ásaheames Riddu Ridđu Guovddáža davviálbmogiidda ja kapasiteahta- ja gealbohuksema ásaheames mat barget sámi dutkamiin, oahpahusain ja máhtolaš-, ealáhus- ja kultuvrraovdánahttiimiin davviguovlluin. Viidáset galgá álggahuvvot guorahallanbargu čielggadeames deháleamos hástalusaid máid sámi alit oahpahus ja dutkan vásihit davviguovllu perspektiivvas.

Olgoriikkadepartemeanta lea 2007 earret eará juolludan doarjaga Sámi Filbmafestiválii, Riddu Ridđu festiválii, Mearrasámi oahppolihttui ja Sámi ealáhusvuodustuvvon kulturprošektii Lujávrris Ruoššas. Olgoriikkadepartemeanta bušehta bakte juolluduvvo doarjja álgoálbmogiidda searva-

mis Arktalaš Ráđđái, Barents-ráđđái jnv. Juolludeami ulbmiliin lea addit doarjaga álgoálbmotáira-siidda searvamis riikkaidgaskasaš ovttasbargui davviguovlluin.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea 2008 juolludan 800 000 ruvno Sámeráđi iešguđet doaluide 19. Sámekonferánssa oktavuodas jagi 2008's Roavvenjárggas Suomas. Sámekonferánssa čoahkana juohke njealját jagi masa servet ovddasteaddjit sámi válдоorganisašuvnnain Suomas, Norggas, Ruotas ja Ruoššas. Departemeanta lea maiddái juolludan doarjaga birrajagi gaskkustanguovddáža davviguovllu álbmogiid dáidaga ja kultuvrra Riddu Riddu bakte Gáivuonas. Juolludeapmi lea jotkojuvnon oasseprošeavtta «Ceavvi» bakte mii lea oassin Sámi allaskuvlla riikkaidgaskasaš EALÁT dutkanprošeavttas. Go ovttaiduhttit árbedieuid dieđalaš dieđuiguin iešguđege Arktalaš guovlluin, de prošeavttas geahčadit mot dálkkádatriedadeamit váikkuhit bohccuid guohtuneatnamiidda.

Go Stuorradiggi meannudii 2008–2009 Boazodoallošiehtadusa de Stuoradiggi mieđaid siehtadalanoasálaččaid árvalussii ahte boazoálbmogiid njealját Máilmmikongressii juolluduvvo 2 miljovna ruvno Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta bušeahta bakte 2008. Kongreassa lea dehálaš gaskavuoda doalahit gaskal boazodoalu ja dutkanbirrasiid, dehálaš deaivvadanbáikin boazodoalloálbmuide ja riikkaidgaskasaš fágabirrasiid ja čájáhuslávdiin gos boazodoalloálbmogiid dáidda ja kultuvra čájehuvvo. Kongreassa lágiduvvui Guovdageainnus 2009 giđa. Boazodoalus ledje áirasat ja ovddasteaddjit 28 boazodoalloguovlluin oppa sirkumpolára guovllus 9 našunálastáhtain (Ruoššas, Mongolias, Kinas, Canadas, Ruonáeatnamis, Alaskas, Suomas, Ruotas ja Norggas).

Ráđdehus lea jahkásaččat rádjén 0,5 milj. ruvno 3-jagi prošeaktii «Skoaltasámi kultuvra rájaid rastá». Nuortasámi dávvirvuorkkás lea prošeaktaovddasvástádus. Prošeakta ovddasta rádjerasttildeaddji ovttasbarggu skoaltasámi birrasiid ja ásahusaid gaskkas Norggas, Suomas ja Ruoššas ja mihttomearrin lea nannet nuortasámi/skoaltasámi giela ja kultuvrra.

Olgoriikkadepartemeanta ja Sámediggi leaba ságaškuššan soahpamuša lihtodeames rámmadoarjaga birra Sámedikki riikkaidgaskasaš barggu várás.

3.7.3 Arktalaš ovttasbargu

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkedieđáhussii kap 2.9.2.

Ovddasteaddjit Sámedikkis leat maiddái 2008 bovejuvnon ja eaktodáhtolaččat searvan bargojo-

avkočoahkkimiidda ja eará čoahkkimiidda Arktalaš Ráđi oktavuodas. Leat leamašan ráddjejuvnon ruđat sámi ovddasteapmái daid čoahkkimiid oktavuodas masa leat háliidan searvat.

3.8 Areála- ja biraspolitihkka

3.8.1 Luonddušláddivuodáláhka

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkedieđáhussii kap 2.10.2.

Luonddušláddivuodálága evttohus ovddiduvvui 2009 cuonomanus (Od.prp. nr. 52 (2008–2009) Láhka hálddašeames luonddu šláddivuoda (luonddušláddivuodáláhka)). Dát ođđa láhka boahťa evttohusa mielde dálá luonddusuodjalánlága sadjái ja oasi fuodđolága ja luossa- ja sáivabivdolága sadjái, muhto fáttmasta mealgat viidát go dat lágat dahket. Láhkaevttohus sisttisdoallá maiddái luonddušlájaid, nálit ja prinsihpaid hálddašanulbmiliid movt luonddu šláddivuoda ávkástallat nanaguoddevaččat, njuolggadusaid vieris organismmaid birra, dihto luonddušlájaid birra, genehtalaš ávdnasiid juvssahahttivuohta ja giehtaguššama ja ránggášteami birra.

Evttohus vuodustuvvo luondduárvvuide, muhto nu ahte olbmuid dárbbuid sáhtta duhtadit ja servodatlaš beroštumiid vuhtiiváldit. Dás deattuhuvvo dattetge ahte luondu ieš bidjá meriid maid mii eat sáhtte hilgut nu ahte alccamet dahje boahťevaš buolvvaide ii čuoza, vrd. Vuodđolága § 110 b. Láhka áimmahuššá nanaguoddevaš geavaheami ja luonddu girjái vuoda suodjaleami, seammás go dat fáttmasta guoskevaš vuoigatvuodalaččaid ja báikkálaš servodagaid áibbas eará ládje go ovdal.

Hálddašeames luonddu mearkkaša hálddašeames eallima ja eallinvugiid vuodu. Sáp-melaččat dán vásihit hui garrasit danin go luondu lea árbevirolaš ealáhusdoaimma vuodđun nugomat meahcásteapmi, boazodoallu, guolásteapmi ja eanandoallu. Luondu lea maiddái eallinguovllu dehálaš vuodđun, ja vuodđun vássánáiggi vásiheames, máhtolašvuhtii ja eallinvuohkái .

Ođđa luonddušláddivuodálágas ja dan geavaheamis lea stuorra váikkuhus dasa movt sámi beroštumit ja vuoigatvuodát vuhtiiváldjuvvojit Norggas. Vuodđolága § 110 a ja riikkaidgaskasaš soahpamušat geatnegahttet earenoamáziid stáhtalaš eiseválddiid earenoamážit meannudit ja árvoštallat sámi kultuvrra, ealáhusdoaimma ja servodateallima hálddašeames nanaguoddevaš geavaheami ja suodjaleames luonddu. Sámi beroštumit berrejit danin boahťit oidnosii dán lága mearridanproseassain, ja árvoštallamis deattuhit sámi beroštumit nanaguoddevaš geavaheapmi

oktavuođas nu ahte beroštumit sealluhuvvojit, eaige áitojuvvo.

Ráđđádallanprosedyrat gaskal stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki, mearriduvvon 2005 Gona-gaslaš. res. bakte suoidnemánu 1.beavvi, gustojit áššiin mat njuolga sáhttet váikkuhit sámi beroštumiid. Luonddušláddjivuodáláhka gullá čielgasit daid áššiide mas galget čadahuvvot ráđđádallamat. Departemeanta lea čadahán ráđđádallamiid Sámedikkiin lánkaevttohusa čuolbmabeliid ja fáttáid birra mat gusket sámi beroštumiide. Ovttagbargu gaskal Sámedikki ja departemeanta lea doaibman guhkit áiggi juo ja lea leamašan viiddis. Proseassa lea leamašan čorgat ja lea sisttisdoallan konkrehta ja posiitiiva digaštallamiid juohke ovttagas evttohusa birra. Departemeantta bealis leat lasihan, rievdadan ja dárkilastan lánka- ja proposiuvdnateavsttas miehtandihti Sámedikki posiisuvnnaid.

2008 golggotmánu 29.beavvi ráđđádallančoahkkima beavdegirjies ovdanboahhtá ahte Sámediggeráđdi ollislaš ja oppalaš árvoštallama vuodul evttoha Sámedikki dievasčoahkkima dohkkehit ođđa luonddušláddjivuodálága. Sámedikki gieđahalai lánkaevttohusa 2008 skábmamánu dievasčoahkkimis ja guorrasii ollásit Sámediggeráđi árvalussii áššis.

3.8.2 Ođđa minerálaláhka

Ealáhus- ja gávpedepartemeantta EGD ovddidii od.prp. nr. 43 (2008–2009) Lánka háhkamis ja bohkamis minerálavalljodagaid (minerálaláhka) Stuoradiggái 2009 njukčamánu 20.beavvi. Bargu ráhka-deames ođđa ja ođđaáigahaš minerálalága Norggas álggahuvvui juo 1993. Norggas leat ollu eará minerálavalljodagat go dušše olju, ja minerálaealáhus 5 000 bargiinis ja gávpejorru 10 miljárdda ovddas dárbbáša áigeheivvolaš, einnostuvvi ja buori rámmaeavttuid. Seammás lea dehálaš dáhkidit ahte ealáhus doaimma doaimmas servodatlaš dohkálaš rámmaid siskkobealde, earenoamáziid danin go minerálaid bohkan sáhtta mielddisbuktit stuora luondduohtheademiid ii-odasmuvvi valljodagain. Lea maiddáid dehálaš ahte lágain sáhtta ánggiruššat guovlluid iežaset valljodagaid, báikkálaš árvoháhkama ja bargosajiid ja vuhtiiváldimis sámiid beroštumiid.

Oktasaš lága olis oážžut álkit njuolggadusaid mat gusket buohkaide minerálasuorggis. Otne ii leat go oassi dán suorggis mii lea regulerejuvvon, mii ii leat nu vuogas. Lánka nanne servodatbearráigeahče dakko bakte ahte dat ásaha čielga geatnegasuodaid doibmii, dáhkida ekonomalaš vuodu váfistit ja čorget ja nanne ja viiddida eiseválddiid

goziheami nu ahte fátmasta olles suorggi, ja lea mearriduvvon gealbogáibádus man buohkat geat doaimmahit minerálabohkama galget olláshuttit. Sámiid beroštumit mineráladoaimma oktavuođas nannejuvvo dálá njuolggadusaid ektui.

Sámiid beroštumiid ja ráđđádallamat

Otná ektui de álgoálbmotberoštumit nannejuvvojit ođđa lágain. Lágas mearriduvvo ahte mineráladoaimmaid oktavuođas galgá vuhtiiváldit sámi kultuvrra luondduvuođu. Finnmárkkus mearriduvvojit ođđa njuolggadusat diediheami birra ja guhkit áigemearit sidjiide geat bohccuiguin barget. Seammás viiddiduvvo geatnegasuoha kártet sámiid beroštumiid ovdal go ohcagoahhtá minerálaid. Ođđa áššemeannudannjuolggadusat dáhkidit ahte sámiid beroštumit galget deattuhuvvot go meannudit bággolonistan ja doaibmalobi ohcamušaid. Vástideaddjin dán de doaibmi áššemeannudannjuolggadusat go meannudit ohcan- ja bohkanlobiid jotkojuvvojit bákteleágas.

Guovlluid váste olggobealde Finnmárkkku leat ođđa lágas njuolggadusat mat vuhtiiváldet sámi eananeaiggádiid dahje sámi geavahanjoavkkuid, nugomat boazodoalu. Ohcamiid ja guorahallamiid diedihit eananeaiggádiidda ja geavaheddiide, ja gáibiduvvo miedáhus jus čadahuvvojit meassamat eatnamiin mas sáhtta stuora vahát.

Departemeanta lea ráđđádallan Sámedikkiin ođđa minerálalága evttohusa birra. 2005 miessemánus sohpe stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaskas ráđđádallan prosedyraid. Leat lágiduvvon vihtta ráđđádallančoahkkima 2007 ođđajagimánu rájes gitta 2008 geassemánu rádjái.

Ráđđádallamat galget čadahuvvot rehálašvuodain ja dainna áigumušain ahte olahit ovttaoavilvuoda. Dađistaga ráđđádallamiin leat goappaš ráđđádallanbealit ovddidan árvalusaid ovttaoavilvuoda geahččalan olaheames. Lánkaevttohusa ollislašvuoda hárrái ii leat leamašan vejolašvuoha olahit ovttaoavilvuoda. Soabatmeahhtunvuoha lea vuosttažettiin leamašan álgoálbmotbuhtadasa hárrái mineráladoaimmas ja das ahte galget go mearriduvvot sierra njuolggadusat sámiid vuoigatvuodaid vuhtiiváldimis olggobealde Finnmárkkku dál, vai Sámi Vuoigatvuodálávdegotti II čuovvoleami oktavuođas. Vejolaš rievdadusat minerálalágas čadahuvvojit farggamusat mañnil go Sámi vuoigatvuodálávdegotti II evttohusat mearriduvvojit.

Sámediggi ja departemeanta leat dađistaga miehtan mearrádusaide lága álgokapihttalis sámiid beroštumiid minerálalága oktavuođas, ahte Sámediggái ii miedihuvvo miehtariecti minerála-

doaimmaid oktavuodas, ja ahte oktasaš vuoigatvuodat namuhuvvojit ovdabarggus láchkamuddema haga. Lea maiddá evttohuvvon ráddádallangeatnegasvuohta Finnmárkkus dain ulbmiliin ahte olahit ovttaoavilvuoda láchkaevttohusa birra. Dáid oainnut eai loktejuvvon ráddádallamiid loahpadetiin.

Departemeanta aiddostahtá ahte ii leat riektá ahte ráddehus ovdal go ráddádallamat álge lea čilgen oainnuset dasa movt sámiiid vuoigatvuodat ja beroštumit galge meannuduvvot dán lágas. Leat leamašan duohta ráddádallamat ja maiddá meannudeamit ráddehusas ráddádallamiid oktavuodas. Oainnut oktan fágalaš ákkastallamiiguin leat čielgasit gaskkustuvvon, maiddáid daid čuogáin main lea leamašan soabatmeahtunvuoha.

Sámedikki dievasčoahkkin ii dohkkehan láchkaevttohusa. Dievasčoahkkima mearrádusas daddjo maiddá ahte Sámediggi iige sáhte dohkkehit daid doaimmaid máid láchkaevttohusain geahččalit mudet. Sámediggi bivdá dievasčoahkkima mearrádusain oddasit álggahit ráddádallat, ja ahte ráddehus ovttasrádiid Sámedikkiin geahččala gávdat sohpojuvvo čovdosiid. Departemeanta oavvilda ahte ii leat vuodđun oddasit ráddádallagoahtit ja čujuha dasa ahte ráddádallamat loahpahuvojedje danin go vuordimis ii lean vejolaš olahit ovttaoavilvuodas gaskal ráddehusa ja Sámedikki.

Departemeanta lea maiddá ráddádallan Norgga Boazosápmelaččaid Riikkaserviin (NBR). NBR mielas lea dehálaš ahte láchka láchce árra gulahallama gaskal boazoeaiggádiid ja minerálaohcciid ja -guorahallit nu árrat go vejolaš. NBR árvalusaid vuodul rievdaduvvui láchkaevttohus. NBR háliida odda minerálaš dál, muhto háliida mielde sámiiid beroštumiid regulerema guovlluin olggobealde Finnmárkku. Earrát dán čuoggá láchkaevttohus lea NBR ja departemeanta gaskkas ovttaoavilvuoha.

3.8.3 Boraspirehálddašepmi

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediedáhussii kap 2.10.8.

Birasgáhttentdepartemeanta čujuha guovlulaš boraspirenammagottiid nammadeapmái,

Ráddjemis gávccii hálddašanavádagaid ja álggaheames našunála ja guovlulaš boraspire hivvodatloguid mat mearriduvvojedje boraspiresoabahusain jagi 2004, vrd, evttoh. S. nr. 174 (2003–2004), ja ovdanbohtá 2005 njukčamánu 18.beavvi láchkaásahusa nr. 242 boraspire hálddašepmi (boraspireláchkaásahus) §§ 3, 4 ja 5. Guovlulaš boraspirenammagottiid nammadeami oktavuodas leat dábalaš politihkalaš prinsihpat deattuhuvvon

dainna áigumušain ahte nammagottis galggai leat buorre ja ovddasteaddji čoahkádus, dákkár ásahe said dábalaš ja formálalaš gáibádusaid mielde. Boraspireláchkaásahusa § 5 čuožžu juohke ovttas kas námmegotti ovddasteami birra.

Sámedikki ovddasta ovttá dain vida áirasiin daid guovlluin gos lea sámi boazodoallu. Boraspireláchkaásahusa mearkkašumis §5 čuožžu ahte:

«Sámediggi sáhtá spiehkastagain válljet miel-lahtuid boraspire nammagoddái várrelahtuid gaskkas jus Sámedikki bistevas lahtut eai ollášuhte goappás sohkaheali gáibádusaid dahje guovlulaš gullevašvuoda.»

Sámediggi oavvilda ahte boraspireláchkaásahus ii doarvái bures vuhtiiváldde sámiiid beroštumiid. Birasgáhttentdepartemeanttas lea oktavuoha Sámedikkiin dán birra.

Birasgáhttentdepartemeantta oavvilda ahte lea dehálaš ahte leat buoremus lági mielde dieđut boraspirehivvodagaid birra, dákká bakte jahkasaš čivgamat iešguđet šlájain, vrd. Stuorradikki boraspireid lohkomearri. Buorre vákšunvuogis masa olbmot luhttet ja mii maiddá mearkkaša báikkálaš oasálastima lea maiddá riidoeastadeaddji váikkuhus. Birasgáhttentdepartemeanta oaidnu lea ahte našunála boraspireid vákšunprográmmas lea hui alla kvalitehta, ja prográmma oazžu riikkaidgaskasaš rámi. Boraspireid máddodatváksun lea garrasit vuoruhuvvon, ja bargu lea manimus jagiid sakka nannejuvvon. 2009 stáhtabušeanttas lea juolluduvvon 15,7 miljovdna dán bargui, mii lea 6 miljovdna lassáneapmi ovddit jagiid ektui.

Boraspireid vaháguvvon bohccuid ovddas oazžu buhtadasa ollásit jahkasaš mearriduvvon meriid mielde.

Lassin ealli árvui buhtadas maiddá gokčá liigebuktagiid. Lassin dása juolluduvvo maiddá buhtadas čuovvugoluid ovddas čadnojuvvon juohke ealli nammii, meroštallojuvvon árvvus máid manaha boahhtevaš jagiid buvttadeamis go massá rávis áldduid ja sahkkoáldduid. Buhtadas sáhtá maiddá juolluduvvot buhtadas duodaštuvvon goluide, váivádusaid ja čuovvuvahágiid ovddas. Buhtadasláchkaásahusa mielde sáhtá máksojuvvo buhtadas daid oktavuodain go lea duodaštan boraspirevahága, ja dain oktavuodain go lea jáhkehahtti ahte boraspire dat lea vaháguvva sivan.

Birasgáhttentdepartemeantta oavvilda nu go Sámediggi ge ahte lea dehálaš bargat geahpidit boraspire vahátloguid. Juolludeamit eastadan ja riidováidudan doaimmaide lea danin garrasit lassanan manimus jagiid, ja 2009 lea ráddjejuvvon 80,5 miljovdna ruvdno dákkár doaimmaide. Boraspiresoabahusa rámmaid siskkohealde dattetge ii leat

áigeguovdil rievdadit iešguđet šlájaid máddodat-loguin.

3.8.4 Čázadat ja energijaáššit, bieggafápmu

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediđáhussii kap 2.10.9.

Norgga čázadat- ja energijadirektoráhtta (NVE) ja Sámediggi vuolláicáalle 2009 njukčamánu 31. beaivvi ovttagošiehtadusa ráđđádallamiid birra konsešuvdnaáššiid oktavuodas sámi guovlluin. Sámi guovlluin leat sullii 260 konsešuvdnaáššiid gárvvistuvvon meannudeapmái, ja šiehtadusain lea áigumuš dáhkidit ahte ráđđádallamat čadahuvvojit buori vuogi mielde.

NVE ráđđádallangeatnegasvuotta Sámedikkiin lea regulerejuvvon stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaskkasráđđádallamiid proseđyrašiehtadusain, mearriduvvon Gonagaslaš res. 2005 suoidnemánu 1. beaivvi. Ovttagošiehtadus gaskal NVE ja Sámedikki mearridit lagabui movt ráđđádallamat gaskal NVE konsešuvdnaeiseváldin ja Sámedikki geavatláččat galget čadahuvvot, nu ahte NVE sáhtta ollášuhttit ráđđádallangeatnegasvuotta Sámedikki ektui.

Sámediggi sáhtta gáibidit ráđđádallamiid ovtta doaimma birra, jus dat doaimma njuolga sáhtta váikkuhit sámiid beroštumiide. Soahpamušas gaskal NVE ja Sámedikki lea mearriduvvon ahte NVE galgá álot čielggadit dáhttu go Sámediggi ráđđádallamiid čuovvovaš doaimma birra, dainna eavttuin ahte dat lea stuorit go dat máid 2005 cuoŋománu 1. beaivvi váikkuhusguorahallama lánkaásahusas leat mearridan¹:

- Bieggafápmorusttet
- Rusttetkonsešuvdna el-fápmojohtasat ja eatnan- ja mearrajohtasat
- Dollafápmorusttet ja eará boaldinásahusat
- Čáhcefápmorusttet
- Buodut ja eará rusttegat buođđuma várás dahje bistevaš čáhcevuorkká
- Rusttet mii čohkke dahje goansta golggus čohkkemis bodnečázi
- Rusttet čáhcevalljodagaid sirdimis njuoskkadatguovlluid gaskkas

3.9 Kulturमितосуodjalus

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediđáhussii kap 2.11.

¹ VG-sturrodát vvállejuvvo roggama álginbáikin, vai dáhkida ahte ráđđádallangeatnegasvuotta guoská stuorit meassamiidda.

Birasgáhttendepartemeantta čujuha dasa ahte kulturमितolága lánkaásahusa fágalaš ja geográfalaš ovddasvástádusjuogu mielde lea Sámedikki hálddašanguovlu olles riikka, čadnojuvvon sámi kulturमितuide. Sámedikkis ii leat geográfalaš ovddasvástádus viissis fylkkaid loguid ektui nu movt namuhuvvo 11.kápihttalas Muđui vuordit bistevaš ortnega loahpalaš evttohusa sámi kulturमितuid hálddašeames dassáziigo Sámi Vuogiatvuodalávdegotti evttohus lea meannuduvvon.

Birasgáhttendepartemeantta atná ahte Njávđán lea dehálaš sámi kulturmitas ja leage maiddái duogáziin dasa ahte Njávđán kulturmitas ráfáidahttojuvvui kulturमितolága § 20 mielde jagi 2000's.

Departemeanta mielas lea positiivan ahte bargujuvvo oázžumis sadjái Skoaltagávoga hálddašanplána ja sávvá ahte barggu birra ráhkaduvvo raporta. Go lea sáhka huksemis Ceavccageađggi/Mortensnes de gažaldat ahte oázžut guovllu čálihuvt UNESCO gaskaboddosaš máilmmiárbelistui váldui ovdan čohkkimis gaskal sámediggepresideanta Olli ja stáhtaráđi Solheim guovvamánu 2. beaivvi 2009. Sámedikki oaidnu dasa máid eará davviriikkat oavvildit go sii leat evttohan Ceavccageađggi/Mortensnes lea Sámediggi váldán ovdan Riika-antikvárain. Lea vuosttažettiin Riikkaantikvára guhte leat Sámedikki oktavuotta dainna áššiid viidáset bargamis.

2009 juolludusreivves Riikkaantikvárii lea son ožžon válddi čielggadit eavttuid sámi visttiide mat gullet kulturमितolága mearrádusaid vuollái. Sámediggi šaddá leat mielde dán barggus.

3.10 Kultuvra

3.10.1 Sámi kultuvra

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediđáhussii kap 2.12.1.

2002 rájes moanaid kulturásahusaid ja –doaimmaid hálddašanoovddasvástádus sirdujuvvon Sámediggái. Sámediggi dat hálddaša rámmajuolludeami kulturulbmiliidda stáhtabušehta kápihttala 320 dábalaš kulturulbmiliid, poasta 53 Sámi kulturulbmiliidda. Lea Sámedikki ovddasvástádus vuoruhit dán rámma siskkobeaide, ja fuolahit ahte ruđat geavahuvojit nu ahte buoremusat nannejit ja vuhtiiváldet sámi kultuvrra. Juolludeapmi galgá gokčat čuovvovaš ulbmiliid: sámi musihkkafestiválat, sámi dáiddastipeanda ja stipeandalávdegottebuhadasat, čájáhusbuhadas sámi dáiddaásahusaide, Beaivváš Sámi Teáhterii, báikenammanevohahkii ja sámi giellalága čuovvoleapmái, sámi sierrabibliotehka (2008 rájes: Sámedikki bibliote-

hka), johtti bibliotekabálvalus ja sámi dávvirvuorkkáide.

Juolludeapmi sámi kulturulbmiliidda kap. 320, poasta 53 bakte lea 2009 lagabui 62 milj. ruvnno, mii lea 8,5 milj. ruvnno lassáneapmi mannán jagi ektui. Oktiibuot lea juolludeapmi dán poastta bakte dálá ráđdehusain lassanan oktiibuot 29,4 milj. ruvnnuin. Juolludeami ulbmilin lea buoridit Sámedikki vejolašvuoda doaimmahit aktiivvaláš kulturpolitihka, mii lea Soria Moria-julggaštusa ja Kulturannema áigumušaid mielde. Ráđdehus lea mearkkašan ahte Sámediggi lea diedihhan sierranas dárbbuid dávvirvuorkká suorggis.

3.10.2 Sámi lávdedáidda

Nu movt čállojuvvo Sámedikki jahkediedáhusa kap. 2.12.1 de leat 2008 leamašan ráđdádallamat gaskal GKD ja Sámedikki doaimbajuid birra mat almmuhuvvojit St.died. nr. 32 (2007–2008) *Lávddi duogábealde, lávdedáidaga birra Norggas*. Stuorradiggi meannudii diedáhusa 2009 guovvamánu 26.beavvi, ja guorrasii evttohuvvon doaimbajuid mat guske sámi lávdedáidagii.

3.10.3 Sámi festiválat – Riddu Riđđu Festivála

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediedáhussii kap 2.12.2.

Ráđdehus evttohii Riddu Riđđu guovddášfestiválan, St.prp. nr. 1 (2008–2009) ja Bušeahta evttoh. S. nr. 2 (2008–2009). Stuorradiggi guorrasii dása 2008 juovlamánu 15.beavvi.

3.10.4 Kulturvisttit

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediedáhussii kap 2.12.4.

Sámediggi čujuha 2008 jahkediedáhusastis St.diedáhussii. nr. 28 (2007–2008) *Sámepolitihkka* go lea sáhka viessoláigoruhtadeami ođđa sámi kulturvisttiin, ja ahte Sámediggi lea posiitiiva dákkár čovdosii. Diedáhusas ráđdehus evttoha oaivenuolggadussan ahte viessoláigoortnet berre geavahuvvot go stáhta lea ruhtadan ođđa kulturvisttiid maid Sámediggi lea vuoruhan, ja ahte Sámediggi ollásit oazžu ovddasvástádusa vuoruhit áigeguovdilis huksenprošeavttaid gaskkas. Kultur- ja girkodepartemeanta áigu bovdet Sámedikki ráđdádallamiidda ovdal go viessoláigoortnet vejolaččat álggahuvvo.

Kultur- ja girkodepartemeanta juolluda stáhtabušeahtta kap. 320 Dábálaš kulturulbmilat, Našunála kulturvisttit poasta 73 bakte doarjaga

visttiide ja lanjaide ásausaide ja doaimmaide main lea našunála doaimman, riikkaviidosas doaimma dahje dehálaš riikkaoassedoaimman. 2008 juolluduvvui 9,7 milj. ruvdno Nuortasámi dávvirvuorkká huksemii Njávdamis; visti lei gárvvis 2008 juovlamánus, ja dagakeahhtá lea ain huksemis čájáhusaid ja sajálduhttit reaiduid. Dávvirvuorkká doaimma ruhtaduvvo doarjagiin stáhtabušeahta bakte kap. 320, poasta 53 Sámi kulturulbmilat, man Sámediggi hálddaša, ja doarjagiin maid Máttá-Várjjat suohkan juolluda. Jagi 2008 lea juolluduvvon 3 milj. ruvdno Ája Sámi Guovddázii prošekteremii.

Saemien Sijtes lea lullisámi kultuvrra dávvirvuorkkálaš ovddasvástádus. Dan oktavuođas dárbbáša ásaš stuoridit lanjaid ea.ea. ođđa bastevaš čájáhuslanja. Lassin dasa plánejuvvojit kantuvrrat mat sáhttet láigohuvvot eará sámi ásausaide. Prošeavtta ruhtada Davvi-Trøndelaga fylkkasuohkan ja Snåase suohkan (infrastrukturvra) ja velá juolludeamit stáhta huksendoaimmahaga bušeahta bakte. Ásašusat mat galget ođđa vistái láigoheaddjinn mákset viessoláiggu, mii áiggi mielde gokčá Stáhta huksendoaimmahaga goluid prošeavtta olis. Kultur- ja girkodepartemeanta lea gohččon Stáhta huksendoaimmahaga gárvet ovda-prošeavtta oktan gollorámmain, ruhtadanplánain ja ovddosmannanplánain oktiibuot 1 449 njealjehasmehter latnjadárbbu vuodul, mii fáttmasta Saemien Sijte doaimmaid masa Kultur- ja girkodepartemeanta sáhtta juolludit viessoláigobuhtadasa. Vrd. muđui nu movt ovdanboahhtá St.died. nr. 28 (2007–2008) Sámepolitihka, kap. 14.6.1.

3.10.5 Mediat

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediedáhussii kap 2.12.10.

Kultur- ja girkodepartemeantas eai leat mearkkašumit Sámedikki mediasuorggi máinnašeapmái. Sámi áviissain lea sámi servodagas áktánas sajádat demokrátalaš digaštallama ja giellaovdáneami reaidun. 2007 sámezielat áviissat Min Áigi ja Áššu šadde oktan áviisan go áigumuššan lei ásaht beaivválaš sámezielat áviissa. Dat ođđa áviisa Ávvir almmuhuvvui vuosttaš geardde 2008 guovvamánus ja borgemánu rájes almmuhuvvui áviisa viđa geardde váhkui. Dárogielat sámi áviisa Ságat lea maid lasihan almmuhemiid viđa geardái váhkui.

Ráđdehus deattuha ahte sámi beaiveáviissain lea mealgat buoret doaimma diehtujuohkingáldun ja digaštallama gáldun sámi servodagas go dain áviissain mat eai almmuhuvvo juohke beaivve. Preassadoarjja sámi áviissaide, mii juhkkovuvvo kap. 335 poasta 75 Kultur- ja girkodepartemeanta

bušehta bakte, lasihuvvui danin 5 milj. ruvnnuin 2008 ja velá 3 milj. ruvnnuin 2009 láchimis vejolašvuoda ásahtit beaivválaš áviissaid.

Bušehttalassáneami ja ovttahttimis Min Áiggi ja Ášu oktan áviisan rievdaduvvui sámi áviissain preassadoarjaga lánkaásahus 2008. Rievdeapmi mearkkašii earret eará ahte stuorit oassi doarjagis juhkkovuvvo nu gohčoduvvon «rievdi doarjjan» mii dušše juhkkovuvvo sámegeielat áviissaide. Dasa lassin doarjja buvttadeames julevsámegeielat áviissasiidduid dárogeielat áviissain viiddiduvvui nu ahte maiddái fátmasta lullisámegeiela.

Ráđđádallamiid vuodul Sámedikkiin lánkaásahusa rievdeamei oktavuodas lea departemeanta álggahan guorahallama das movt doarjjaortnet vel eanet sáhtta movttiidahttit buot sámegeiela čállingielaid geavahit. Dán oktavuodas áigu departemeanta maiddái árvoštallat dárbbu ásahtit doarjjaortnega sámegeielat áviisafálaldaga álggaheapmái.

Evttoh. S. nr. 191 (2008–2009) *Sámeapolitihkka*, das čuožžu ahte «Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovddádusbellodaga miellahtut, čujuhit Mánáidáittardeaddji raportii «Sámi mánáid ja nuoraid searvanvuoigatvuohta» mas ovdanboahhtá ahte nuoraidgirjjálašvuohta, TV-programmat ja aviissat heivehuvvon sámi nuoraide, ja sámi bláđit ja áigečállagat mat mánáide ja nuoraide leat miellagiddevačča measta olát váilot. Eanetlohku guorasa dasa ahte mánáidperspektiiva berre buorebut ja čielgaseappot oidnosii boahhtit go giedahallá valljivuoda báhkkodankanálain buot joavkkuide servodagas.»

NRK-plakáhta, mii mearrida NRK prográmma-doaimma bajitdási rámmaid, mearrida ea.ea. ahte:

«NRK galgá fuolahit mánáide sátnefridjovuoda ja dieđuid, ja eastadit mánáid vahátlaš sisdoalu vuostá. NRK galgá beaivválaččat sáddet dárogeielat prográmmaid vuolil 12 jahkasaš mánáide, dássedis dárogeielat prográmmaid nuoraide, ja dássedis prográmmat mánáide ja nuoraide sámegeilli.»

NRK lea álggahan TV-sáddagiid sámi nuoraide, man gohčodit Izu. NRK Sámi Radio sáddii 5 prográmma 2008's, ja pláne 10 odđa prográmmaid 2009's. Nuoraidprográmmat sáddejuvvojit NRK3's ja bistet 20 minuhta. Izu lea sámi nuoraidkonseptta mas juo leat radiosáddagat ja sierra neahttsiidu.

Mediabearráigeahčču goziha NRK prográmmadoaimma jahkasaš oktasašsáddehatraporttaid bakte. Raporttat ovddiduvvojit departementii ja meannuduvvojit viroláččat NRK válđochoahkkimis.

Mediabearráigeahčču loahppacealkka 2007 oktasašsáddehatraportta vuodul lea ahte NRK olláshuhtá gáibádusa sáddemis sámegeielat pro-

grámmaid mánáide TV'as ja nuoraide radios, muhto ii olláshuhte sáddemis mánáide radios ja nuoraide TV'as.

3.10.6 Dávvirvuorkkát

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkedieđáhussii kap 2.12.7.

Nuortasámi Dávvirvuorká Njávdamis lei gárvvis 2008 juovlamánus ja sáhtta dál váldot atnui, vrd. čuoggá 3.10.4. Bargu čájáhusaiguin lea álggahuvvon ja dávvirvuorká rahppo gehččiid várás go čájáhusat leat sajis.

Sámediggi mearridii 2009 odđajagimánus čohkket sámi dávvirvuorkkáid Deanus ja Várjjagis odđa vuodđudussii Deanu ja Várjjat museasiida. Dán vuodđudusas galgá leat ovddasvástádus Nuortasámi musea ektui, dákkko bakte eaiggáduššat, hálddašit, jodihit ja divodeames museavisti mii lea huksejuvvon Máttá-Várjjat gielddas. Ráđdehus lea odastuvvon našunálabušehtas (St.prp. nr. 67 (2008–2009)) evttohan ahte museavisti oamastanriekti nuvttá sirdovuvvo eret Stáhta huksendoaimmahagas ja vuodđudussii.

3.11 Sámi gielat

3.11.1 Sámi gielat

Kultur- ja girkodepartemeanta ovddidii 2008 geassemánu St.dieđ. nr. 35 (2007–2008) *Mihttomearit ja oaivilat. Ollislaš norgga giellapolitihkka*, gielladieđáhus. Dieđáhus maiddai namuha sámi mánáid dili Norggas ja sámi gielladoaimmat, ja departemeanta lea dieđáhusain barggadettiin viežžan oaiviliid ja evttohusaid Sámedikkis.

Norga ovddidii 2008 geassemánus njealját áigodatrareportta Eurohpá-ráđđái čadahuvvon doaimmabijuid ja politihka olláshuhttimis geatnegasvuodaid mat čuvvot go Norga lea dohkkehan šiehtadusa guovlo- dahje unnitálbmotgielaid birra (Unnitálbmotgielaid šiehtadusa). Barggu raporttain lea Kultur- ja girkodepartemeanta jodihan. Sámedikkis ja eará almmolaš ásašusain ja beroštusorganisašuvnain leat bivdán evttohusaid ja cealkámušaid raporttii.

Sámediggi galgá juohke njealját jagi ovddidit raportta sámegeiela dili birra Norggas ja sádden dan Gonagassii, vrd. Sámelága § 3–12 Organisereamis sámi giellabarggu. Ovddit raporttat ráhkaduvvojedje jagiid 2000 ja 2004, ja raporta «*Sámegeiela geavaheapmi. 2008 guorahallan*» sáddejuvvoi ráđdehussii 2009 cuonmánus.

3.11.2 Sámegiela doaibmaplána

Bargamis St.dieđ. nr. 28 (2007–2008) Sámeapolitiikka birra mearridii ráđđehus bargat sámegiela doaibmaplánain.

Ráđđehusa doaibmaplána sámegiela birra ovddiduvvui 2009 miessemánus. Doaibmaplána lea ráhkaduvvon ovttasráđiid Sámedikkiin. Sámegielat birrasat, suohkanat, fylkkasuohkanat ja fylkkamánit leat ovddidan evttohusaid ja oaiviliid doaibmaplánii. Doaibmaplána doaibmaáigodat lea 5 jagi. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta galgá plánaáigodagas jodihit barggu čuovvoleames doaibmaplána ulbmiliid ja doaibmabijuid. Bargu čadahuvvo ráđđádallamiid bakte Sámedikkiin.

Ráđđehusa áigumuš doaibmaplánain láchččet vejolašvuoda nannoset ángiruššama sámegielaid ovddas iešguđege servodatsurggiin – earenoamáziid oahpahusa, oahpa, almmolaš bálvalusaid- ja fuolahusfálus, ja geavahit ja oainnusindahkat sámegiela almmolaš oktavuodas.

Doaibmaplána ulbmiliin lea láchččet oadjebas boahpteáiggi sámi gielaide – davvi-, julev- ja lullisámegielaide. Dehálaš mihttun lea oazžut eanet giellageavaheddjiid.

Doaibmaplánas leat čuovvovaš váldobealit:

Oahppat – nannet oahpahusa davvi-, julev- ja lullisámegielaide buot dásiin: fátmmasta ulbmiliid ja doaibmabijuid ovdánahttimis sámi mánáidgárdedálaldaga, sámegiela oahpahus vuoddo- ja joatkkaskuvllain ja rávisolbmuid ja doaibmabijut mat nannejit bestema alit sámegiela oahpahussii, dákkko bakte oahpaheaddjioahpahus.

Geavahit – lasihit almmolaš sámegielat fálaldagaid buot servodatsurggiin: fátmmasta ulbmiliid ja doaibmabijuid almmolaš bálvalus- ja fuolahusfálu sámegillii iešguđet surggiin. Dát lea dehálaš čuovvoleames St.dieđ. nr. 28 ja diedáhusa cealkka ahte eiseválddit «beaivválaš politihkas» galget vuhtiiváldit sámi geavaheddjiid. Dasa lassin dás maiddá evttohuvo sámelága giellanjuolggadusaid ođđasit dárkkistit, ráđđehusa sámi giellaid geavaheami, DGT ja giellateknologiija.

Oaidnit – oainnusindahkamis sámegiela almmolašvuodas: fátmmasta ulbmiliid ja doaibmabijuid vai sámegiella galgá boahit eanet oidnosii almmolaš suorggis ea.ea. radio, TV, áviissaid ja interneahta bakte, sámi girjjálašvuoda sisaoastinortnega bakte, ja galbemis sámegillii.

3.11.3 Sámelága giellanjuolggadusat

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediedáhussii kap 2.13.2.

Sámelága giellanjuolggadusaid hálddašanguovlu mearriduvvui 2006 viiddiduvvot nu ahte maiddá fátmmasta Divttasvuona suohkana. 2008 ođđajagimánu 1.beaivvi rájes lea maiddá Snáase suohkan gullelaš hálddašanguvlui. Kultur- ja girkodepartemeanta lea 2008 ožžon ohcamuša Loabát suohkanis Romssa fylkkas mas ohcet fátmmastuvvot sámi giellalága hálddašanguvlui. Ráđđehus lea 2009 ođastuvvon našunálabušehtas evttohan ahte Sámedikki bušehtta lasihuvvo 1 milj. ruvnnuin vai Loabát suohkana sáhtta lahttudit sámegiela hálddašanguvlui 2009 golgotmánu 1.beaivvi rájes.

Manjil go Divttasvuona ja Snáase suohkanat gullet sámi giellalága hálddašanguvlui, de hálddašanguovlu dál fátmmasta davvisámi, julevsámi ja lullisámi giellaid.

Árvvoštallamis sámelága giellanjuolggadusaid

Sámelága giellanjuolggadusat lea árvvoštallojuvvon 2007. Árvvoštallanraporta čájeha ahte almmolaš ásausat maidda sámelága giellanjuolggadusat gusket eai olláshuhte lága gáibádusaid ollásit. Dasa lassin árvvoštallan čájeha ahte sáhtta jearrat olláshuhtet go sámelága giellanjuolggadusat eurohpaláš guovlo- ja unnitálbmotgiellaid siehtadusa gáibádusaid. Daid čuolmbabeliid vuodul mat ovdanbohtet sámelága giellanjuolggadusaid árvvoštallamis ja go giellalága hálddašanguovlu lea viiddiduvvon nu ahte dál fátmmasta sihke davvisámi, julevsámi ja lullisámi giellaid, áigu Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ovttasbargamis guoskevaš fágadepartemeanttaiguin ja ráđđádallamis Sámedikkiin álggahit sámelága giellanjuolggadusaid árvvoštallat ja árvvoštallat vejolaš ođasmahttima.

Gozihit sámelága giellanjuolggadusaid

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediedáhussii kap 2.13.1.

Sámegiela guorahallan man Sámediggi lea čadahán 2000, 2004 ja 2008 ja sámelága giellanjuolggadusaid árvvoštallanjagi 2007's, lea duodaštan ahte eatnasat almmolaš ásausa in geaidda sámelága giellanjuolggadusat gullet eai olláshuhte lága gáibádusaid ollásit. Dát guoská vuogatvuhtii geavaheames sámegiela go lea oktavuohhta almmolaš ásausaiguin sámi giellalága hálddašanguovllus. Guorahallan duodašta ahte unnán áiggi mielde lea rievdan. Departemeanta áigu ságaškuššamis sámelága giellanjuolggadusaid oktavuodas maiddá árvvoštallat goziheami das movt suohkanat ja fylkkasuohkanat čuovvolit sámelága giellamearrádusaid.

3.12 Mánáidgárddit

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediđáhussii kap 2.14.

Sámediggái leat juolluduvvon ruđat mat galget geavahuvvot doarjagiin sámi mánáidgárddiide, gielladoaimmaide dárú mánáidgárddiin gos lea sámi mánát ja ruđat diehtujuohkin-, ovdánahttin- ja bagadallanbargguide (Máhttodepartemeantta bušehttakápihttal 231, poasta 50).

Čuovvoleames St.dieđ. nr. 28 (2007–2008) Sámpolitiikka birra, de 2008 rájes čadahuvvojit guokte ovttasbargočoahkkima gaskal Máhttodepartemeantta ja Sámedikki hástalusaid doaibmabijuid birra sámi mánáidgárdeossodagas.

Lea stuorra hástalus besttet mánáidgárde bargiid geain lea sámeielat gelbolašvuohta. Nu lea sámi mánáidgárdesuorggis duppal hástalus: ollu suohkaniin lea oppanassiige váttis gávdat ovdaskuvlaoahpaheddjiid ja earenoamáziid ovdaskuvlaoahpaheddjiid geain lea sámi gelbolašvuohta. Earenoamáš stuorrát leat hástalusat julev- ja lullisámi guovlluin. Sámedikkis lea 2002 rájes leamašan sierra stipeandaortnet ovdaskuvlaoahpaheddjiide ja dábalaš oahpaheddjiide geat váldet čiekŋudeami julevsámeielas. Sámi allaskuvllas, áidna allaskuvla mii oahpaha ovdaskuvlaoahpaheddjiid geain lea sámeielat gelbolašvuohta, lea mánggaid jagiid leamašan váttisvuođat bestet studeanttaid ovdaskuvlaoahpaheaddjiohppui. Máhttodepartemeantta ovddidii 2007 giđa *Strategiija bestemis ovdaskuvlaoahpaheddjiid mánáidgárddiide 2007–2011*. Doaibmaplánat ráhkaduvvojit jahkásačat. Sámediggi ja Máhttodepartemeantta galgaba ovttasbargat doaibmabijuid oktavuodas ja leat deattuhan hástalusaid jahkásaš ovttasbargočoahkkimiin 2008's.

Sámi allaskuvla, Sámediggi, KS Finnmárku, Finnmárkku allaskuvla ja Finnmárkku fylkkamánni leat álggahan ánggirdeami bestema dihte eanet studeanttaid dan guovtti oahpaheaddjiillas-kuvllaide fylkkas («Drømmejobben/Gollevirgi»). Máhttodepartemeantta doarju ánggirdeami ekonomačat.

3.13 Vuodđooahpahus

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediđáhussii kap 2.15.

Sámediggi hálldaša ruđaid Sámi oahpahushálldahussii. Ruđat galget ea.ea. geavahuvvot sámi oahpponeavvuid ovdáneapmái ja buvttadeapmái. Máhttodepartemeantta ja Sámediggi leaba čielggadan geas lea ovddasvástádus sámi oahppo-

neavvuid ektui. Dát ovddasvástádus gullá Sámediggái. Lassin dása fylkkamánniid bakte juolluduvvo doarjja oahpahussii sámeielat dahje sámeigillii vuodđoskuvllas.

2008's Máhttodepartemeantta garrasit deattuhii ahte galggai láchčojuvvot vejolašvuohta jođáneap-pot ja buoret sámi oahpponeavvobuvttadeami. Čoahkkimiin guoskevaš bealálaččaiguin de leat digaštallan makkár vejolašvuođaid leat lasihit ovdánahttimis ja buvttadeames oahpponeavvuid, ja jorgaleames dárogielat oahpponeavvuid sámeigillii. Bargo jotkojuvvo 2009's ea.ea. nammadeames Sámedikki vuollásaš bargojoavkku, láchčomis ovdáneami ovddasguvlui dán suorggis.

Máhttodepartemeantta lea 2009 juolludusreives Oahpahusdirektoráhtti bivdán ahte sii gozohit sámi ohppiid vuogatuodaid, dákkko bakte ahte gávdnjit sámeielat oahpponeavvut.

Ráđđádallamis 2008 geassemánus šihttojuvvi ahte Sámediggi galggai čielggadit sámi joatkkaskuvllaid hálddašnovddasvástádusa, ja Máhttodepartemeantta ges galggai čuovvolit eará beliid bargojoavkku raporttas stáhtalaš joatkkaskuvllaid birra. Diibmologu viiddideami oktavuodas vuodđoskuvllas lihtodedje das movt juogadit diimmuid. KD galgá maiddái árvoštallat sierra oahpoplána dárogielas ohppiid várás geain lea sámeigilla nubbingiellan.

Eanas oahppoplánat Máhttoloktema – sámi oktavuodas ledje gárvásat 2008 loahpa rádjái, muhto oahppoplána historijá joatkkaoahppu, oktan ohcamušain ahte juohkit duodjefága meannuduvvo 2009.

2008 searvvai Máhttodepartemeantta aktiivvalačat St.dieđ. nr. 28 (2007–2008) bargui, ja dan čuovvoleami. Dieđáhusa čuovvoleamis lea ea.ea. fátmastan sámeielat doaibmaplána.

3.14 Árbediehtu

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediđáhussii kap 2.16.

Ráđdehus lea juolludan ruđaid sámi árbedieđu ángirusšamii. Jagi 2008's juolluduvvui 1,3 milj. ruvdno, ja 2009's 1,3 milj. ruvdno. Ruđat leat ollásit juhkkajuovvon Sámi Allaskuvlii, prošehtii »Árbediehtu» – árbedieđuid kártemis, seailuheames ja geavaheames. Geahčalanprošeakta lea plánejuvvon bistit golbma jagi. Sámediggi maiddái juolluda doarjaga Sámeálbmotfoanddas prošeavttaide mat vuhtiiváldet árbedieđuid. Sámedikki árbedieđu ángirusšan lea muđui namuhuvvon dán dieđáhusa kap. 2.16 oasis.

3.15 Ealáhusat

3.15.1 Guolásteapmi

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediedáhussii kap 2.17.5.

Guolástus- ja riddodepartemeanta lea 2008's čadahán máŋga ráddádallamiid

Sámedikkiin, hálldašanodastusa birra ja sirdimis mearasuorggi doaimmaid fylkkasuohkaniidda, ja ođastuvvon guolástanpolitihkalaš njuolggadusaid birra ja gonagasreabbá hálldašeami birra. Maiddái leat lágiduvvon diehtjuohkinčoahkkimat earret eará 2009 guolásteami muddemiid birra, guolástusmantalla ođasmahttima birra, Finnmárkku Riddoguolástanlávdegotti evttohusa čuovoleami birra, oamastangáržžideamiid ja bestenortnegiid birra riddoguollefanasveagas, ođđa stuorradiggediedáhusa norgga mearranjicčehaspolitihka birra ja juohkimis ođđa luosa, dápmot ja girjeluosa biebmanlobiid (2009).

Finnmárkku Riddoguolástanlávdegoddi namaduvvui 2006 geassemánu 30. beaivvi. Lávdegotti evttohus, NAČ 2008:5 Vuoigatvuohta bivdit ábis olggobealde Finnmárkku ovddiduvvui guolástus- ja riddoministarii Deanodagas 2008 guovvamánu 18. beaivvi. Evttohus sáddejuvui viidát gulaskudamii ja gulaskuddama áigemearri lei mearriduvvon 2008 juovlamánu 1. beaivvi.

3.15.2 Boazodoallu

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkediedáhussii kap 2.17.6.

Boazodoalus lea ollu hástalusat olaheames ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzilis ealáhusa. Dát guoská gažaldagaide siskkáldas hálldašeami birra valljodagaid organiserema ja geavaheami, ja gaskavuodát olgguldas dilálašvuodaide, ja earenoamáziid vuhtiiváldimis ealáhusa areálaid beroštumiid ja dárbbuid. Vaikko ealáhusa ekonomii ja oppalaččat ii leat nu buorre, de dattege lea leamašan positiiva ovdáneapmi mañimus jagiid, vuosttažettiin go eanet leat njuovvan ja buoret márkandilálašvuodát. Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta deattuha dan ahte dán ovdáneami sáhtta nannet, ea.ea. joatkit ja ovdánahttit boazodoallošiehtadusa ortnegiid mat movtti-dahttet lassáneaddji árvoháhkama. Mañimus boazodoallošiehtadusain álggahuvvui geahččalanortnet Oarje-Finnmárkku boazodoalloguovllus nu ahte árranjuovvandoarjaga ja miessedoarjaga sadjai lea ášahuvvon doarjja mas eaktun lea ahte vuostáiváldi galgá ollásuhttit dihto njuovvan- ja buvttadangáibádusaid.

3.15.3 2007 Boazodoalloláhka

Boazodoalloláhka mii 2007's mearriduvvui mearkkašii mealgadis rievdadusaid ovddit lágain mat leat boazodoalu váste. Láhka áibbas eará ládje deattuha ealáhusa siskkáldas iešstivrejumi ea.ea. go siiddain ja orohagain lea váldoovddasvástádus hábmemis resursahálldašeami mearrádusaid. Eiseválddit leat iešguđet ládje láchčen ja áigot ain láchččet vejolašvuoda olahit buori proseassa vai lága mearrádusat galget doaibman áigumušaid ektui. Dán barggus Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta vuosttažettiin vuoruha barggu ráhkadeames geavahannjuolggadusaid orohagaide mas leat boazologu ja guohtunáiggiid rámmaeavttut. Dán barggu oktavuodas leat čadahuvvon máŋga diehtjuohkinčoahkkima lága birra iešguđege boazodoalloguovlluin. Sierra lávdegoddi mas leat mielde ovddasteaddjit ealáhusas, hálldahusas ja dutkamis lea bargan ja evttohan eavttuid boazologu mearrideapmái. Lea maiddái ráhkaduvvon oaivádus boazologu mearrideapmái ja geavahannjuolggadusaid hábmemis, ja hálldahus lea lágidan čoahkkimiid mas leat juohkán dieđuid ja oaivadásaid. Dohkkehuvvon boazodoallošiehtadusas 2009–2010 áigodahkii leat maiddai deattuhan ekonomalaš ortnegiid mat nannejit ja movttiidahttet orohagaid barggu dán suorggis.

3.15.4 Areálagadžaldagat ja areálasuodjaleapmi

Dat ođđa mearriduvvon plánaláhka, geatnegahtta suohkaniid ja guovlluid vuhtiiváldimis sámi boazodoalu luondduvuođu, ja ođđa njuolggadusaid searvama birra ja plánaprográmma gáibádus mii galgá sihkkarastit ahte boazodoallu árrat searvá plána-prosessii. Láhka lea dagahan viiddiduvvon vejolašvuodaid vuhtiiváldimis boazodoalu beroštumiid danin go boazodollui earenoamáš dehálaš guovllut sáhttet plánas merkejuvot deastaavádahkan, ja ahte dáid avádagaide sáhttet čadnojuvot dihto mearrádusat. Plánaláhka deattuha ahte suohkaniidgaskasaš ja guovlulaš plánen maiddái lea dehálaš boazodollui mii oalle viidát geavaha guovlluid suohkan- ja fylkkarájaid rastá. Bargu ođđa plánalága birra čuovvoluvvo vuosttažettiin dieđuiguin ja oaivadásain hálldahusas ja stivrenásahusaide, ja ráhkadit oaivádusa boazodoalu ja areálasuodjaleami birra.

Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta lea ea.ea. čuovvoleames barggu ođđa plánalága mielde, oaidnán dehálažžan ahte maiddái ráhkaduvvo kárta oktan boazodoalloguovlluid árvošláddjemiin. Ulbmiliin lea buoret oainnusinda-

hkat guovlluid gos ealáhusas leat dehálaš guodohan- ja geavahanberoštumit. Dákkár kárttat lea eanet ávkkálačča ea.ea. suohkanlaš plánema oktavuodas. Nammaduvvon bargujoavku lea árvvoštallan ja evttohan vuogi movt dákkár árvošláddjema dahkat. Bargu ferte čuovvuluvvot hállddahasas, ja boazodoalloguovlluid árvošláddjema čadaheapmi lea bajimus vuoruhuvvon bargun boahhtevaš jagiid.

Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta lea álgahan prošeavtta nannemis departemeanttaidgas-kasaš ovttasbarggu vuhtiváldimis boazodoalloberoštumiid areáloktavuodas. Prošeavttas galgá departemeanta oainnusindahkat ja dárkilastit dárbbuid ja vejolašvuodaid, ja čadahit ovddasvástádu-sjuogu čuovvoleames doaimmasurggiid mat sáhttet leat njuolggadusat dahje buoret gulahallan gaskal boazodoalu ja eará areálaberoštumiid. Doaimmat sáhttet váikkuhit ahte našunála ja riikkagaskasaš geatnegasvuodát sámi boazodoalu ektui buorebut olláshuhttojuvvojit.

3.15.5 Norgga-ruođa boazoguohtunkonvenšuvdna

Šiehtadallamat Ruotain odđa boazoguohtunkonvenšuvdna birra joatkašuvve fas 2005 juovlamánus manjil go guokte riikka sohpe odđa oktasaš fápmudusa čuovvovaš šiehtadallamiidda. Mearrideames fápmudusa ja nammadeames odđa norgga šiehtadallansáttatgotti dahkkui gonagaslaš resolušuvdna bakte 2005 skábmamánu 4.beaivvi. Šiehtadallamat mat dán vuodul čadahuvvojedje 2009 guovvamánus. Áirrasgottit dohkkehedje evttohuvvon konvenšuvdna evttohusa oktan njuolggadusaiguin oktasaš hálldašanasahusaide mat evttohuvvojit ásahuvvot, ja maiddá guovllubeavdegirjji oktan geográfalaš guovllujuohkimiin, dákkko bakte lagabui mearrádusat áididiid birra. Šiehtadallama boadus lea ovddiduvvon dán guovtti riikkaid ráđdehusaide viidáset čuovvoleapmái. Ráđdehus ovddida dán ášši Stuorradiggái proposišuvdnan mas vuolláicállin evttohusain. Odđa konvenšuvdna lea vuordimis fámus jagi 2010 mielde.

3.15.6 Ráđđádallamiid oktavuodas Sámedikkiin

Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta deattuha buori ráđđádallanproseassaid Sámedikki ja boazodoalu ektui. Dán departemeanta oaidná dehálažžan vai sámi beroštumit galget beassat searvat dohkálaš vuogi mielde, ja vai eiseválddiide galgá šaddat buoret mearrádusvuodđu go áššiid mearri-

dit. Ráđđádallamat čadahuvvojit Sámedikkiin ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikkaserviin lea áššiin nugomat meannudeames Norgga-ruođa boazoguohtunkonvenšuvdna.

3.15.7 Árvohákanprográmma buohtalasealáhusaide ja mátkealáhusaide

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkedieđáhussii kap 2.17.7.

Ráđdehus lea gearggus guorrasit Sámedikki sávaldahkii ahte ain joatkit ovdánahttimis buohtalasealáhusaid ja mátkealáhusaid árvohákanprográmma. Sámedikki 2009 bušehttarámma lea dán oktavuodas lassánan 2 milj. ruvnnuin 8,5 milj. ruvndui. Sámediggi lea namuhan árvohákanprográmma dán dieđáhusa 2.17 kapihttalas.

3.16 Mánáidsuodjalus

Dát čujuhuvvo Sámedikki jahkedieđáhussii kap 2.18.1.

Ráđdehusa mihtomearrin lea viidáset ovdánahttit fágalaš buori mánáidsuodjalusa mas lea mánggakultuvrralaš gelbbolašvuodta ja nana máhttu mánáidsuodjalusa birra daid guovlluin sápmelaččat ássat. Oahppofálaldat «Mánáidsuodjalus unnitálbmotperspektiivvas» álggahuvvui 2008 čavčča. Joatkkaoahpahuš fállojuvvo allaskuvllain Finnmárkkus, Oslos, Lillehammeris ja Telemárkkus. Sámi perspektiiva sakka deattuhuvvo oahpahušas, oktasašfálaldagas ja earenoamáziid Finnmárkku allaskuvllas.

Ráđdehus áigu mánáidviesuid ovdánahttima oktavuodas deattuhit sámi giela- ja kulturgelbbolašvuodta nannema, ja muđui nannet gelbbolašvuodta kultuvrralaš unnitálbmotsuorggis.

3.17 Bargo- ja čálgoossodat

Dás čujuhuvvo Sámedikki jahkedieđáhussii kap 2.18.5.

Fálaldat bargo- ja čálgohálddahasas sámi geavaheddiide viiddiduvvo 2009 mielde. Dát lea njuolga váikkuhus das go fágaraštideaddji bargujoavku mii 2008's lea guorahallan dárbbuid Bargo- ja čálgoetáhta ovddas. Álgodásis fállat váldogihppaggiid, plakáhtaid, ja eanemus guovddáš fállaldat dieđuid www.nav.no siiddus sámegillii.

Ásaheames odđa NAV-kantuvrraid suohkaniin gos sápmelaččat ássat, de galgá sámi giela ja kul-

tuvrralaš gelbbolašvuohta árvoštallojuvvot earenoamážit.

Bargo- ja čálgoetáhta galgá čađahit báikkálaš geavaheaddji guorahallamiid sámi hálddašanguovlluin. Geavaheaddjiguorahallama bohtosat galget geavahuvvon vuodđun ovdánahttimis bálvalusfálu kvalitehta ossodagas.

Vásáhusat čađahuvvon doaimmain sámi geavaheddjiid ektui galget čilgejuvvot, nugomat dieđut www.nav.no ja eará diehtujuohkinávdnasat, ja bohtosat geavaheaddjiguorahallamis sámi guovlluin.

Sámegiela hálddašanguovllu siskkobealde galget sámelága giellanjuolggadusat čuovvoluvvot, vrd. sámelága kap. 3. Bargo- ja čálgoetáhta galgá lea guorahallan iežas lágaid ja láhkaásahusaid gávnaheames makkár lágat sámelága § 3–2 ektui lea dárkun jorgalit sámegillii. Doaimma ávžžuhuvvo dađistaga jorgalit láhkaásahusaid ja almmuhusaid

mearrádusaid mielde, ja almmuhit jorgaluvvon láhkaásahusaid ja almmuhusaid. Ossodat galgá fuolahit ahte eanemus ohccojuvvon dieđut www.nav.no siiddus ossodaga fáluid ja vuoigatvuodaid birra lea gávdnamis sámegillii.

Bargo- ja čálgoetáhta galgá juohke njealját mánu dieđihit sámelága giellanjuolggadusaid čuovvoleami ja sámegiela geavaheami, dás man muttos leat jorgaleames lágaid, láhkaásahusaid, skoviid ja eará dieđuid sámegillii.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta

r á v v e :

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta 2009 geassemánu 12. beavvi evttohus Sámedikki 2008 doaimma birra sáddejuvvo Stuorradiggái.

Miellodus 1**Rehketdoallu 2008**

Sámedikki 2008 rehketdoallu lea doaimma ollislaš reaidorehketdoallu ja čájeha doaimma duodalaš girjejuvvon dietnasiid ja goluid.

Rehketdoallu čálmustuvvo golmma váldooasis; boadusrehketdoallu, balánsa ja mearkkašumit rehketdollui. Rehketdoalu mearkkašumiin oidnojit

vuostaiváldojuvvon juolludusat, doaimma-rehketdoallu juogaduvvon váldopoasttaide, váikkuhangaskaoapmehketdoallu juogaduvvon váikkuhangaskaoapmeortnegiidda ja ovttaskas balánsapoasttaid dárkilastin. Buot dáin váldoosiin leat maiddá čilgejuvvon vejolaš erohusat.

Boadusrehketdoallu

Tabealla 1.1

Čilgehus	Mark.	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Doaimmagolut					
Departemeanttaid juolludusat	1, 20	306 410 000	306 410 000	0	0,0 %
Sámeálbmotfoandda reanttut	15	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
Oddásisjuogaduvvon badjelbáza 2007s rehketdoalus		0	2 721 162	2 721 162	100,0 %
Doaimmagolut		316 356 560	319 131 162	2 774 602	0,9 %
Váikkuhangaskaoamit					
Váikkuhangaskaoamit	2–15	198 394 103	204 871 000	6 476 897	3,2 %
Sámeálbmotfoandda	15	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
Váikkuhangaskaomiid submi		208 340 663	214 871 000	6 530 337	3,0 %
DOAIBMABOÐUID VÁIKKUHANGASKAOMIID SUBMI		108 015 897	104 260 162	(3 755 735)	-3,6 %
DOAIBMAGOLUT					
Politiikalaš dási doaimma	16	22 272 444	20 921 000	(1 351 444)	-6,5 %
Hálddahusa doaimma	17	62 923 048	63 071 000	147 952	0,2 %
Investeremat	18	12 444 342	12 447 000	2 658	0,0 %
Erenoamáš doaimmagolut	19	7 677 105	7 821 162	144 057	1,8 %
Doaimmagoluid submi		105 316 939	104 260 162	(1 056 777)	-1,0 %
Jahkeboadus		2 698 957	0	2 698 957	-100,0 %
Jahkebohtosa geavahus					
Oddásisjuogadeapmái 2009 rev. bušeahtas – eará iežaskap:ii		2 698 957			
Geavahusa submi		2 698 957			

Balánsa

Tabealla 1.2

Čilgehus	Meark.	2007	2008
Opmodagat			
Johtooamit			
Áššehasgáibádusat	20	4 677 765	6 845 587
Eará gáibádusat	21	1 853 959	1 047 688
Gáibádusaid submi		6 531 724	7 893 275
Bánkosisabijut		141 884 538	167 579 112
Sámeálbmotfoanda	15	79 650 790	76 951 211
Submi bánku		221 535 328	244 530 323
Submi opmodagat		228 067 052	252 423 598
Iežaskapitála ja vealgi			
Iežaskapitála			
Iežaskapitála	24	-2 894 843	-5 616 005
Eará iežaskapitála – Ođđasisjuogadeapmái reviderejuvvon bušehtas	24	-2 721 162	-2 698 957
Submi iežaskapitála		-5 616 005	-8 314 962
Vealgi			
várrejumit geatnegasvuodaide várás			
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit ealáhusovddideapmái	7	-20 447 194	-26 594 644
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit kulturovddideapmái	6	-11 979 956	-13 021 079
Sámeálbmotfoanda – vuoitu	15	-35 459 087	-30 126 018
Sámeálbmotfoanda – kapitála	15	-75 000 000	-75 000 000
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit Sámiálbmotfoanddii	15	0	-5 745 780
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit oahpponeavvovráhkadeapmái	4	-33 520 142	-33 903 250
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit kulturmuittosuođjaleapmái	8	-2 655 300	-3 285 000
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit interregii,regionála ja stáhtalašoassi	7	-3 661 369	-1 842 484
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit giellaprošeavttaide	5	-3 131 078	-3 386 198
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit eará váikkuhangaskaoamit	4-15	-8 792 149	-12 673 200
Submi foandavárrejumit ja várrejumit eará geatnegasvuodaide		-194 646 274	-205 577 652
Sajušteapmi Sámediggevistti bajásdoallamii	22	-884 596	-1 784 596
Submi eará guhkesáiggi vealggit		-884 596	-1 784 596
Oanehisáiggi vealgi			
Vealgi gálvolágideaddjiide		-992 012	-1 974 704
Penšuvdnabijut		-56 019	-1 578 316
Almmolaš divadat, vealgi		-2 705 712	-3 088 374
Eará oanehisáiggi vealgi-luopmoruđaid ja joavkodáhkádusaid sajušteapmi		-5 282 843	-6 102 842
Eará oanehisáiggi vealgi – kapitalavuoiu. Norgga bánku	15	-4 650 790	-4 613 491
Eará várrejumit	23	-13 232 801	-19 388 661
Submi oanehisáiggi vealggit		-26 920 177	-35 435 226
Submi iežaskapitála ja vealgi		-228 067 052	-252 423 598

Mearkkašumit rehketdollui*Mearkkašupmi 1 Departemeanttaid juolludusat*

Departemeanttaid juolludusat juohkásit čuovvovaččat:

Tabealla 1.3

Kap.Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 07	Erohus	%
680.50	Bargo-ja searvadahttindepartemeanta – BSD	191 400 000	191 400 000	0	0,0 %
206.50	Máhttodepartemeanta – MD	31 887 000	31 887 000	0	0,0 %
226/248	Máhttodepartemeanta – MD	4 000 000	4 000 000	0	0,0 %
231.50	Máhttodepartemeanta – MD	12 380 000	12 380 000	0	0,0 %
1429.50	Birasdepartemeanta – BD	3 000 000	3 000 000	0	0,0 %
320.53	Kultur- ja girkodepartementa – KGD	53 543 000	53 543 000	0	0,0 %
724.21	Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta DFD	6 200 000	6 200 000	0	0,0 %
1147.50	Eanadoallodepartemeanta – ED	4 000 000	4 000 000	0	0,0 %
Submi		306 410 000	306 410 000	0	0,0 %
–	Sámeálbmotfoanda	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
Submi		316 356 560	316 410 000	53 440	0,0 %

Sámedikkis lei bušeahta meannudeami okta- vuodas áššis 60/07, Sámedikki 2008 bušeahtta, juolludus mii lei oktiibuot 316 310 000 ru, mas mielde maiddái sámeálbmotfoandda reanttut. Bušeahta regulerema oktavuodas miessemánus 2008, áššis 38/08 Sámedikki 2008 reviderejuvvo bušeahtta, mearriduvvui loahpalaš 2008 bušeahtta ja ollislaš rámmán šattai 316 410 000 ru. Dát boahtá das go 100 000 ruvdnosaš juolludus Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanttas (DFD) lea lasihuvvon kapihttalii 724, postii 21.

Sámeálbmotfoandda reanttut eai fievrriduvvo dienasin boadusrehketdoalus. Go oazžut daid máksojuvvot, de girjet dan balánsas čuoggás «Sámeálbmotfoanda – reanttut». Sámeálbmotfoandda dán jagi geavahus lea fievrriduvvon dienasin, ja Sámeálbmotfoandda čoggon reanttut leat vástesaččat unniduvvon, geahča mearkkašumi 15.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta (BSD) ja Máhttodepartemeanta (MD) leat juolludan 1 000 000 ru goabbáge Divvun prošehtii – sámi divvunprográmma. Dát juolludus lea fievrriduvvon dienasin poasttas sierra proševttat, Divvun.

Kultur- ja girkodepartemeanta (KGD) lea juolludan 600 000 ru sámi valáštallamii 2008:s. Dát juolludus lea fievrriduvvon dienasin ja lea máksojuvvo njuolga váikkuhangaskaoapmepoasttas 205.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta (BSD) lea juolludan 300 000 ru sámi statistihkkaprošehtii 2008:s. Dát juolludus lea fievrriduvvon dienasin ja lea máksojuvvo njuolga váikkuhangaskaoapmepoasttas 801.

Dasa lassin lea Sámediggi ožžon 650 000 ru Olgoriikadepartemeanttas Sámedikki riikkaidgaskasaš bargui. Dáid ruđaid ferte Sámediggi juohke jagi ohcat. Dát ruđat fievrriduvvojit njuolga hállddaha bargui riikkaidgaskasaš áššiiguin.

Mearkkašupmi 2 Váikkuhangaskaoapmereketdoallu 2008

Tabealla 1.4

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
–	Njuolggadoarjagat	102 227 700	102 478 000	250 300	0,2 %
–	Ohcanvuđot doarjja	79 045 378	85 723 000	6 677 622	7,8 %
–	Šiehtadusat	7 559 009	8 570 000	1 010 991	11,8 %
–	Eará váikkuhangaskaoamit	8 216 030	6 450 000	(1 766 030)	-27,4 %
–	Sámeálbmotfoandda	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
–	Eará doaibmabijut	1 345 986	1 650 000	304 014	18,4 %
	Submi	208 340 663	214 871 000	6 530 337	3,0 %
Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
100–102	Oahpahus	27 296 095	31 153 000	3 856 905	14,1 %
150–153	Giella	49 579 867	51 460 000	1 880 133	3,8 %
200–212	Kultuvra	74 262 689	73 797 000	(465 689)	-0,6 %
300–302	Ealáhus	28 252 984	27 775 000	(477 984)	-1,7 %
400–402	Birasgáhtten ja kultursuodjalus	3 328 054	3 654 000	325 946	9,8 %
450	Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	2 034 167	4 400 000	2 365 833	116,3 %
650–652	Dásseárvodoaibmabijut	630 444	650 000	19 556	3,1 %
551–554	Riikkaidgaskasaš bargu	219 000	625 000	406 000	185,4 %
750–756	Samiske organisasjonier	3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %
500–503	Eará váikkuhangaskaoamit	8 216 030	6 450 000	(1 766 030)	-21,5 %
600–602	Sámeálbmotfoandda	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
800–899	Eará doaibmabijut	1 345 986	1 650 000	304 014	22,6 %
Váikkuhangaska- omiid submi		208 340 663	214 871 000	6 530 337	3,0 %

Sámedikki váikkuhangaskaoamit leat sihke njuolga juolludusat ja ohcanvuđot doarjjaortnegat mat addojuvvojit doarjjan ja mat gustojit mánga jagi dahje addojuvvojit jahkásaš doarjjan.

Sámedikki doarjjastivra juohká daid váikkuhangaskaomiid maid Sámedikki dievasčoahkkin lea fápmudan doarjjastivrii, geahča ášši 09/08 Sámedikki doarjjastivrra njuolggadusaid revideren.

Dát guoská daid ohcanvuđot váikkuhangaskaomiide mat leat Sámedikki bušeahtas, muhto spiehkastahkan leat dat váikkuhangaskaoamit mat leat addojuvvon Sámediggeráđi ja Čoahkinjodihangotti geavahussii.

Sámedikki doarjjastivra galgá sáddet jahkásaččat raportta Sámedikki dievasčoahkkimii dan birra movt dat váikkuhangaskaoamit main doarjjastivrras lea ovddasvástádus leat hálddašuvvon. Sámedikki doarjjastivrra 2008 raporta meannuduvvo Sámedikki dievasčoahkkimis miessemánus 2008, ja čujuhit dien raportii

movt ohcanvuđot váikkuhangaskaoamit maid doarjjastivra hálddaša leat geavahuvvon.

Čájeha ahte váikkuhangaskaoapmereketdoalus 2008:s lea 6 530 337 ruvdnosaš badjebáza. Ovttaskas poasttat čalmmustahttojuvvojit ja soitet leat mearkkašumit vuolábeali mearkkašumiin. Muđui čujuhit kapihttaliidda mat leat jahkediedáhusas.

Mearkkašupmi 3 Nuppeláhkai geavahuvvon 2008:s

Sámedikki 2008 bušeahta ektui, kapihttalis 3.2 Ohcanvuđot doarjagat lea Sámediggeráđis fápmudus earáláhkai geavahit gitta 20 % rádjai várrejuvvon ruđain bušeahtas ovttaskas ohcanvuđot ulbmiliidda. Ruđat galget geavahuvvot daid rámmaid siskkobearde mat leat mearriduvvon Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiidda, ja Sámediggeráđi galgá bušeahttajagis diedihit Sámedikki dievasčoahkkimii jos ruđat leat earáláhkai geavahuvvon, geahča ášši 43/07.

Dán vuodul lea Sámediggerádis fápmudus earaláhkai geavahit 20 % mii lea 17 144 600 ru ollislaš ohcanvuđot doarjjarámmas mii lea 85 723 000 ru 2008:s.

Sámediggeráddi lea 2008:s earaláhkai geava- han oktiibuot 8 307 1500 ru ohcanvuđot váikkuhangaskaomiin. Dat go ruđat leat earaláhkai geavahuvvon boahdá das go ledje geavatkeahkes ruđat maŋŋá ohcanáigemeari ja dasa lassin leat

muhtun doarjagat gessojuvvon ruovttoluotta ja addojuvvon ohcanvuđot doarjjaruđat leat mákso- juvvon ruovttoluotta.

Sámediggeráddi lea diedihhan Sámedikki die- vasčoahkkimii Sámediggerádi diedáhusain áššiin 14/08 ja 31/08 movt ruđat leat earaláhkai geava- huvvon. Dasa lassin lea juovlamánus 2008 ášši R 124/08 mearrádusa mielde sirđojuvvon 150 000 ru postii 10102 stipeanda alit ohppui.

Tabealla 1.5

Poasta	Čilgehus	Ruđat earaláhkai geavaheapmái	Earaláhkai geavahuvvon	Submi earaláhkai geava-huvvon
10004	Oahpponeavvut mánáidgárddiide	0	270 000	270 000
10101	Fágalaš gelbbolašvuodalokten	700 000	-700 000	0
10102	Stipeanddat alitohppui	0	150 000	150 000
10200	Doarjja sámi mánáidgárddiide	3 070 000	-3 070 000	0
Submi oahpahus		3 770 000	-3 350 000	420 000
15100	Giellaprošeavttat hálddašanguovllu siskkobealde	66 000	-66 000	0
15200	Giellaprošeavttat hálddašanguovllu olggobealde	1 814 000	-1 814 000	0
Submi giella		1 880 000	-1 880 000	0
20000	Girjjálašvuohta	380 200	-380 200	0
20020	Govvadáidda/duodji	0	516 500	516 500
20030	Teáhterulbmilat	83 600	-83 600	0
20040	Mánáid bajásšaddaneavttut	33 000	-33 000	0
20060	Sámegielat sárggusráiddut	19 700	-19 700	0
200	Kulturovddideapmi	516 500	0	516 500
21100	Sámi girjerádjjobálbalusat	0	60 000	60 000
211	Sámi girjjálašvuođa	0	60 000	60 000
Submi kulturovddideapmi		516 500	60 000	576 500
30000	Mariidna ealáhusat	0	629 000	629 000
30010	Eanadoallu	0	2 664 400	2 664 400
30030	Máŋggabealat ealáhuseallin	0	1 284 600	1 284 600
30040	Interreg	0	732 000	732 000
Submi ealáhusovddideapmi		0	5 310 000	5 310 000
40000	Kulturमितosuođjaleapmi	385 000	-385 000	0
Submi Kulturमितosuođjaleapmi		385 000	-385 000	0
45000	Dearvvašvuođa- ja sosiálaáŋgiruššan	2 050 000	-2 050 000	0
Submi dearvvašvuođa- ja sosiálaáŋgiruššan		2 050 000	-2 050 000	0
55100	Barentsovttasbargu	170 000	-170 000	0
55200	Eará riikkaidgaskasaš bargu	136 000	-136 000	0
Submi riikkaidgaskasaš bargu		306 000	-306 000	0

Tabealla 1.5

Poasta	Čilgehus	Ruđat earaláhkai geavaheapmái	Earaláhkai geavahuvvon	Submi earaláhkai geava-huvvon
50000	Regionála ovddideami ruđat	0	788 000	788 000
50100	Friija váikkuhangaskaoamit – Ráđđi	0	1 213 000	1 213 000
Submi eará váikkuhangaskaoamit		0	2 001 000	2 001 000
Submi earaláhkai geavahuvvon		8 907 500	-600 000	8 307 500

Mearkkašupmi 4 Oahpahus

Tabealla 1.6

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
–	Njuolgga doarjagat	0	0	0	–
–	Ohcanvuđot doarjagat	27 296 095	31 153 000	3 856 905	12,4 %
	Submi	27 296 095	31 153 000	3 856 905	12,4 %

Tabealla 1.7 Ohcanvuđot doarjagat – Oahpahus

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
100	Vuodđooahpahus – Oahpponeavvut	16 170 319	16 718 000	547 681	3,4 %
101	Gelbbolašvuodalokten	3 792 820	4 250 000	457 180	12,1 %
102	Mánáidgárddit	7 332 956	10 185 000	2 852 044	38,9 %
Submi		27 296 095	31 153 000	3 856 905	14,1 %

Tabealla 1.8 Oahpponeavvoráhkadeapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1–2008	33 520 142
Bušeahhta 2008 poasttas 100–102	31 153 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	-3 350 000
Hálddus buohkanassii 2008	61 323 142
Máksojuvvon doarjagat 2008 poasta 100–102	-27 331 462
Ruovttoluottamáksojuvvon dorjja	418 474
Hálddus vel 31/12–2008 muttus	34 410 154
Doarjjalohpádusat fámus 31/12–2008	-33 903 250
Oahpponeavvoráhkadeami boadus 2008	506 905

Tabealla 1.9 Doarjjalohpádusat fámus 31/12–2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
1997	163 950	0,5 %	0	0
1998	598 050	1,8 %	0	0
1999	0	–	0	0
2000	831 150	2,5 %	0	0
2001	1 078 728	3,2 %	0	0
2002	1 150 724	3,4 %	0	0
2003	1 806 081	5,3 %	179 857	0
2004	1 438 930	4,2 %	0	158 449
2005	2 407 202	7,1 %	321 536	253 345
2006	7 374 601	21,8 %	0	0
2007	7 676 884	22,6 %	0	0
2008	9 376 950	27,7 %	0	6 680
Submi	33 903 250	100,0 %	501 393	418 474

Čájeha ahte ohcanvuđot doarjagiin sámi oahpahussii lea badjelbáza 3 856 905 ru. Badjelbáza lea bohtán das go (geahča mearkkašumi 3) -3 350 000 ru lea earáláhkai geavahuvvon ja go 501 393 ru lea gessojuvvon ruovttoluotta prošavttain mat eai leat čadahuvvon. Boadus ohcanvuđot doarjagiid ektui šaddáge dalle 506 905 ru. Várrejuvvo 33 903 250 ru gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b.

2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Jagi 2007 jahkerekhetdoalus lea várrejuvvon 1 950 000 ru gelbbolašvuoda bajideapmái sámi máhttoloktema oktavuodas. Sámediggi lea dahkan šiehtadusa Sámi allaskuvllain prošavttaid čadaheami ektui dán oktavuodas.

Mearkkašupmi 5 Giella

Tabealla 1.10

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
–	Njuolgga doarjagat	47 250 000	47 250 000	0	0,0 %
–	Ohcanvuđot doarjagat	2 329 867	4 210 000	1 880 133	44,7 %
	Submi	49 579 867	51 460 000	1 880 133	3,7 %

Tabealla 1.11 Njuolgga doarjagat – Giella

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
150	Guovttegielalašvuodadoarjagat	42 750 000	42 750 000	0	0,0 %
153	Vuodđodoarjja giellaguovddážiidda	4 500 000	4 500 000	0	0,0 %
	Submi	47 250 000	47 250 000	0	0,0 %

Tabealla 1.12 Ohcanvuđot doarjagat – Giella

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
151	Giellaprošavttat hálddašanguovllu siskkobealde	1 293 867	1 360 000	66 133	5,1 %
152	Giellaprošavttat hálddašanguovllu olggobealde	1 036 000	2 850 000	1 814 000	175,1 %
	Submi	2 329 867	4 210 000	1 880 133	80,7 %

Tabealla 1.13 Giellaproševttat

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1–2008	3 131 078
Bušeahhta 2008 – Giellaproš. hálddašang. siskkab.	1 360 000
Bušeahhta 2008 – Giellaproš. hálddašang. olggob.	2 850 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	-1 880 000
Hálddus buohkanassii 2008	5 461 078
Máksojuvvon doarjagat	-2 074 747
Hálddus vel 31/12–2008 muttus	3 386 331
Doarjjalohpádusat fámus 31/12–2008	-3 386 198
Giellaproševttaid boadus 2008	133

Tabealla 1.14 Doarjjalohpádusat fámus 31/12–2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2004	90 000	2,7 %	0	0
2005	0	–	0	0
2006	470 650	13,9 %	490 633	0
2007	1 114 548	32,9 %	50 000	0
2008	1 711 000	50,5 %	0	0
Submi	3 386 198	100,0 %	540 633	0

Čájeha ahte poasttas giellaproševttaide hálddašanguovllu siskkobealde ja olggobealde lea 1 880 133 ruvdnosaš badjelbáza. Badjelbáza boahťas go (geahča mearkkašumi 3) -1 880 000 ru lea earaláhkai geavahuvvon ja 540 663 ru lea gessojuv-

von ruovttoluotta proševttain mat eai leat čadahuvvon. Ohcanvuđot doarjagiid boadus šaddá dalle 133 ru. Várrejuvvo 3 386 198 ru gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Mearkkašupmi 6 Kultuvra

Tabealla 1.15 Doarjjalohpádusat fámus 31/12–2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
– Njuolggá doarjagat	51 051 700	51 302 000	250 300	0,5 %
– Ohcanvuđot doarjja	18 853 063	18 145 000	(708 063)	-3,9 %
– Sámi dáiddáršiehtadus	4 357 926	4 350 000	(7 926)	-0,2 %
Sbumi	74 262 689	73 797 000	(465 689)	-0,6 %

Tabealla 1.16 Njuolgga doarjagat – Kultuvra

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
202	Sámi kulturviesut	7 207 000	7 206 000	(1 000)	0,0 %
203	Samiske kulturorganisasjoner	224 000	350 000	126 000	56,3 %
204	Sámi festiválat	1 761 700	1 806 000	44 300	2,5 %
205	Sámi valástallan	2 078 000	2 078 000	0	0,0 %
206	Sámi teáhter	15 883 000	15 883 000	0	0,0 %
207	Čájáhusbuhtadusat sámi dáiddáriidda	335 000	335 000	0	0,0 %
208	Sámi prentosat	1 668 000	1 668 000	0	0,0 %
209	Mobiila girjerádjjobálvalusat	5 907 000	5 907 000	0	0,0 %
210	Museat	15 988 000	16 069 000	81 000	0,5 %
Submi		51 051 700	51 302 000	250 300	0,5 %

Čájeha ahte poasttas sámi kulturorganisašuvnat lea badjelbáza 126 000 ru. Dát bohtá das go ii leat máksojuvvon doarjja DSJ-Doajmmasiebbre Julevsábmei jagis 2008. Badjelbáza poasttas 204 bohtá das go doarjagat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

350 000 ru lea várrejuvvon Kárašjoga dáidda-musea prošekteremii ja plánemii postii 210 Museat. Ruđat eai leat geavahuvvon 2008:s dan geažil go Statsbygg:in ii vuos leat dahkkojuvvon doaimmašiehtadus barggu čadaheamis. Loahppa 81 000 ru leat geavatkeahkes ruđat museaodastusa oktavuodas.

Tabealla 1.17 Ohcanvuđot doarjagat – Kultuvra

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
200	Kulturovddideapmi	13 004 063	12 366 000	(638 063)	-4,9 %
201	Sámi lágádušat	2 579 000	2 579 000	0	0,0 %
211	Sámi girjerádjjobálvalusat	270 000	200 000	(70 000)	-25,9 %
212	Sámi girjebussii oastin	3 000 000	3 000 000	0	0,0 %
Submi		18 853 063	18 145 000	(708 063)	-3,8 %

Tabealla 1.18 Kulturovddideapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádušat fámus1/1–2008	11 540 600
Bušeahhta 2008	12 366 000
Hálddus buohkanassii 2008	23 906 600
Máksojuvvon doarjagat	-11 536 084
Ruovttoluottamáksojuvvon doarjja	12 500
Hálddus vel 31/12–2008 muttus	12 383 016
Doarjjalohpádušat fámus 31/12–2008	-13 021 079
Kulturovddideapmi boadus 2008	-638 063

Tabealla 1.19 Doarjjalohpádusat fámus 31/12–2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2001	107 500	0,8 %	0	0
2002	90 000	0,7 %	15 000	0
2003	100 000	0,8 %	117 000	0
2004	157 500	1,2 %	65 000	0
2005	442 500	3,4 %	47 500	0
2006	1 295 100	9,9 %	134 487	0
2007	3 504 329	26,9 %	102 500	0
2008	7 324 150	56,2 %	85 500	12 500
Submi	13 021 079	100,0 %	566 987	12 500

Čájeha ahte poasttas kulturovddideapmi lea vuolláibáza -638 063 ru. 13 021 079 ru lea várrejuvvon gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

60 000 ru lea earáláhkai geavahuvvon postii 211 Sámi bibliotekabálvalusat ja boadus dan maŋŋá lea -10 000 ru, geahča mearkkašumi 3.

Tabealla 1.20 Sámi dáiddáršiehtadus

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
207	Sámi dáiddáršiehtadus	4 357 926	4 350 000	(7 926)	-0,2 %
Submi		4 357 926	4 350 000	(7 926)	-0,2 %

Mearkkašupmi 7 Ealáhusat

Tabealla 1.21 Sámi dáiddáršiehtadus

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
–	Njuolggá doarjagat	2 549 000	2 549 000	0	0,0 %
–	Ohcanvuđot doarjja	22 502 901	21 006 000	(1 496 901)	-7,1 %
–	Duodješiehtadus	3 201 083	4 220 000	1 018 917	24,1 %
	Submi	28 252 984	27 775 000	(477 984)	-1,7 %

Tabealla 1.22 Njuogga doarjagat – Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
301	Duodjeásahusat ja organisašuvnnat	2 549 000	2 549 000	0	0,0 %
Submi		2 549 000	2 549 000	0	0,0 %

Tabealla 1.23 Ohcanvuđot doarjagat – Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
300	Ealáhusovddideapmi	22 002 918	20 506 000	(1 496 918)	-6,8 %
303	Sámi ealáhusorganisašuvnnat	499 983	500 000	17	0,0 %
Submi		22 502 901	21 006 000	(1 496 901)	-6,7 %
				5 310 000	
				3 813 099	

Tabealla 1.24 Duodješiehtadus

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
300	Duodješiehtadus	3 201 083	4 220 000	1 018 917	31,8 %
Submi		3 201 083	4 220 000	1 018 917	31,8 %

Tabealla 1.25 Ealáhusovddideapmi

Teaksta	Ealáhus	Interreg	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1–2008	20 447 194	3 661 369	24 108 563
Doarjjalohpádusat fámus 1/1–2008 – duodji šiehtadus	4 001 897		4 001 897
Bušeahtta 2008	24 726 000	0	24 726 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	4 578 000	732 000	5 310 000
Hálddus buohkanassii 2008	53 753 091	4 393 369	58 146 460
Máksojuvvon doarjagat	-19 926 320	-2 695 919	-22 622 239
Ruovttoluottamáksujuvvon dorjja	9 416		9 416
Máksojuvvon eara golut duodješiehtadusas	-360 510	0	-360 510
Hálddus vel 31/12–2008 muttus	33 475 677	1 697 450	35 173 127
Doarjjalohpádusat fámus 31/12–2008	-26 594 644	-1 842 484	-28 437 128
Várrejuvmit lotnolasealáhusaide 31/12–08 muttus	-1 904 000	0	-1 904 000
Ealáhusovddideapmi ja Interreg buodus 2008	4 977 033	-145 034	4 832 000

Tabealla 1.26 Doarjjalohpádusat fámus 31/12–2008 ja máksujuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2003	0	–	323 000	0
2004	0	–	471 000	0
2005	0	–	582 000	0
2006	880 000	3,3 %	1 272 700	9 416
2007	7 302 444	27,5 %	95 000	0
2008	18 412 200	69,2 %	92 400	0
Submi	26 594 644	100,0 %	2 836 100	9 416

Čájeha ahte poasttas ealáhusovddideapmi ja duodješiehtadus lea vuolláibáza -477 984 ru. Dát ii leat duohta vuolláibáza danne go earaláhkai lea geavahuvvon (geahča mearkkašumi 3) 5 310 000 ru ja 2 836 100 ru leat gessojuvvon ruovttoluotta go prošeavttat eai leat čadahuvvon. Ealáhusovddideami ja duodješiehtadusa boadusin šaddá de 4 832 000 ru. 28 437 128 ru lea várrejuvvon gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b.

2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide. Dasa lassin lea várrejuvvon 1 904 000 ru lotnolasealáhusaid árvoháhkkan-programmii.

Badjelbáza 4 832 000 ru ealáhusovddideami vuolde boahdá das go boarráset doarjjaruđat leat gessojuvvon ruovttoluotta 2 836 100 ru ovddas, duodješiehtadusas lea badjelbáza 1 018 917 ru ja loahppa leat geavatkeahces doarjjaruđat.

Mearkkašupmi 8 Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Tabealla 1.27 Doarjjalohpádusat fámus 31/12–2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
–	Njuolgga doarjagat	1 202 000	1 202 000	0	0,0 %
–	Ohcanvuđot doarjja	2 126 054	2 452 000	325 946	13,3 %
	Submi	3 328 054	3 654 000	325 946	8,9 %

Tabealla 1.28 Njuolgga doarjagat – Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
400	Kultursuodjalusrusttegat	202 000	202 000	0	0,0 %
402	Rádjalošsajohtolaš – dutkan ja duđaštus	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
	Submi	1 202 000	1 202 000	0	0,0 %

Tabealla 1.29 Ohcanvuđot doarjagat – Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
400	Kulturmuutosuodjaleapmi	2 126 054	2 452 000	325 946	15,3 %
	Submi	2 126 054	2 452 000	325 946	15,3 %

Tabealla 1.30 Kulturmuutosuodjaleapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1–2008	2 655 300
Bušeahhta 2008	2 452 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	-385 000
Hálddus buohkanassii 2008	4 722 300
Máksojuvvon doarjagat	-1 512 800
Ruovttoluottamáksojuvvon dorjja	16 446
Hálddus vel 31/12–2008 muttus	3 225 946
Doarjjalohpádusat fámus 31/12–2008	-3 285 000
Boadus sámi kulturmuutosuodjalus 2008	-59 054

Tabealla 1.31 Doarjjalohpádusat fámus 31/12–2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2001	0	–	0	0
2002	6 300	0,3 %	6 000	0
2003	49 400	2,2 %	47 600	0
2004	0	–	76 400	0
2005	31 000	1,4 %	57 000	0
2006	525 800	23,1 %	60 000	16 446
2007	1 124 000	4,9 %	37 500	0
2008	1 548 500	68,1 %	0	0
Submi	3 285 000	100,0 %	284 500	16 446

Čájeha ahte poasttas kulturmitosuođjaleapmi lea badjelbáza 325 946 ru. Dát badjelbáza ii leat duodalaš go -385 000 ru leat geavahuvvon earáláhkai (geahča mearkkašumi 3) ja 284 500 ru leat gessojuvvon ruovttoluotta proševttain mat eai

leat čadahuvvon. Kulturmitosuođjaleami boadusin šaddá dalle -59 054 ru. 3 285 000 ru várrejuvvo gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Mearkkašupmi 9 Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamat

Tabealla 1.32 Doarjjalohpádusat fámus 31/12–2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
– Ohcanvuđot doarjagat	2 034 167	4 400 000	2 365 833	53,8 %
Submi	2 034 167	4 400 000	2 365 833	53,8 %

Tabealla 1.33 Ohcanvuđot doarjagat – Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
450	Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	2 034 167	4 400 000	2 365 833	116,3 %
	Submi	2 034 167	4 400 000	2 365 833	116,3 %

Čájeha ahte poasttas dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamat lea badjelbázan 2 365 833 ru. Dát badjelbáza ii leat duodalaš danne go -2 050 000 ru lea earáláhkai geavahuvvon (geahča mearkkašumi 3) ja 642 833 ru ovddas leat ruđat mat leat ruovttoluotta gessojuvvon ja ruovttoluotta

máksojuvvon proševttain mat eai leat čadahuvvon. Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamiid boadusin šaddá dalle 315 833 ru. 927 000 ru várrejuvvo gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Mearkkašupmi 10 Dásseárvu

Tabealla 1.34 Ohcanvuđot doarjagat – Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
– Ohcanvuđot doarjagat	630 444	650 000	19 556	3,0 %
Submi	630 444	650 000	19 556	3,0 %

Tabealla 1.35 Ohcanvuđot doarjagat – Dásseárvodoaibmabijut

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
651	Dásseárvodoaibmabijut	630 444	650 000	19 556	3,1 %
Submi		630 444	650 000	19 556	3,1 %

Čájeha ahte ohcanvuđot doarjagiin dásseárvodoaibmabijuide lea badjelbázan 19 556 ru 2008:s mii bohtá das go doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

Mearkkašupmi 11 Riikkaidgaskasaš ángiruššamat

Tabealla 1.36 Ohcanvuđot doarjagat – Dásseárvodoaibmabijut

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
–	Njuolgga doarjagat	175 000	175 000	0	0,0 %
–	Ohcanvuđot doarjja	44 000	450 000	406 000	90,2 %
	Submi	219 000	625 000	406 000	65,0 %

Tabealla 1.37 Njuolgga doarjagat – Riikkaidgaskasaš bargu

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
551	Barents eamiálbmotkantuvra Murmánskkas	175 000	175 000	0	0,0 %
Submi		175 000	175 000	0	0,0 %

Tabealla 1.38 Ohcanvuđot doarjja – Riikkaidgaskasaš bargu

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
551	Barentsovttasbargu	80 000	250 000	170 000	212,5 %
552	Eará riikkaidgaskasaš bargu	-36 000	200 000	236 000	-655,6 %
Submi		44 000	450 000	406 000	922,7 %

Čájeha ahte poasttas riikkaidgaskasaš ángiruššamat lea badjelbázan 406 000 ru. Earáláhkai lea geavahuvvon -306 000 ru (geahča mearkkašumi 3) ja doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta. Ohcanvuđot doarjagiid boadusin riikkaidgaskasaš ángiruššamiidda manjá earáláhkai geavaheami šaddá dalle 100 000 ru.

Mearkkašupmi 12 Sámi organisašuvnnat

Tabealla 1.39 Ohcanvuđot doarjja – Riikkaidgaskasaš bargu

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
–	Ohcanvuđot doarjagat	3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %
	Submi	3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %

Tabealla 1.40 Ohcanvuđot doarjagat – Sámi organisašuvnnat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
750	Sámi váldoorganisašuvnnat	2 452 000	2 451 000	(1 000)	-0,0 %
754	Sámi politihkalaš bellodagat	250 000	250 000	0	0,0 %
755	Doarjja rájáidrasttideaddji sámi organisašuvnnaide	526 787	556 000	29 213	5,5 %
Submi		3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %

Čájeha ahte ohcanvuđot doarjagiin sámi organisašuvnnaide lea badjelbázan 28 213 ru 2008:s mii boahdá das go doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

Mearkkašupmi 13 Eará váikkuhangaskaoamit

Tabealla 1.41 Ohcanvuđot doarjagat – Sámi organisašuvnnat

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
–	Váikkuhangaskaoamit maid Sámediggeráđdi hálddaša	5 466 000	3 700 000	(1 766 000)	-47,7 %
–	Váikkuhangaskaoamit maid Čoahkkinjođihangoddi hálddaša	2 750 030	2 750 000	(30)	-0,0 %
	Submi	8 216 030	6 450 000	(1 766 030)	-27,4 %

Tabealla 1.42 Váikkuhangaskaoamit maid Sámediggeráđdi hálddaša

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
500	Regionála ovddideami ruđat	4 193 000	3 550 000	(643 000)	-15,3 %
501	Friija váikkuhangaskaoamit	1 273 000	150 000	(1 123 000)	-88,2 %
Submi		5 466 000	3 700 000	(1 766 000)	-32,3 %

Čájeha ahte Sámediggeráđi váikkuhangaskaoamiin lea vuolláibáza -1 766 000 ru. Poasttaide 500 ja 501 leat fievrriduvvon 2 001 000 ru eará sajis (geahča mearkkašumi 3). Boadus maŋŋá earáláhkai geavahemiid lea 235 000 ru.

Tabealla 1.43 Váikkuhangaskaoamit maid Čoahkkinjođihangoddi hálddaša

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
502	Sámedikki politihkalaš joavkkut	1 800 027	1 800 000	(27)	-0,0 %
503	Opposišuvnna bargoeavttut	950 003	950 000	(3)	-0,0 %
Submi		2 750 030	2 750 000	(30)	-0,0 %

Čájeha ahte poasttas čoahkkinjođihangotti geavahas lea vuolláibázan -30 ru.

Mearkkašupmi 14 Eará doaibmabijut mat eai leat váikkuhangaskaoamit

Tabealla 1.44 Eará doaibmabijut

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
800	Konferánsat	466 210	750 000	283 790	60,9 %
801	Sámiide guoski statistihkka Norggas	300 000	300 000	0	0,0 %
850	Báلكkašumiid geigen	89 993	100 000	10 007	11,1 %
899	Árvvoštallamat	489 783	500 000	10 217	2,1 %
Submi		1 345 986	1 650 000	304 014	22,6 %

Badjelbáza poasttas 800 Konferánsat bohtá das go gielakonferánsa ii čadahuvvon 2008:s. Nuoraid- ja skuvlakonferánsa lea dollojuvvon 2008:s nugo lei plánejuvvon, muhto 133 790 ru geavahuvvui unnit go lei biddjojuvvon bušehtii.

Guovttegielatvuodaruđaid evalueren lea álggahuvvon, muhto ii leat loahpahuvvon. 50 %

soahpamušsubmis lea máksojuvvon ja loahppa oassi lea várrejuvvon. Bargu sámedikki váikkuhangaskaomiid geavaheami evalueremiin dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamiidda fievrriiduvvo viidáset 2009:i. Juovlamánus 2008 sáddejuvui gilvovuoddu, ja danne lea dasa várrejuvvon 500 000 ru.

Mearkkašupmi 15 Sámeálbmotfoanda

Tabealla 1.45 Eará doaibmabijut

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
–	Ohcanvuđot doarjagat	5 951 560	5 800 000	(151 560)	-2,6 %
–	Ovvdian-, čielggadan- ja duodaštanruđat	3 995 000	4 200 000	205 000	4,9 %
	Submi	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %

Tabealla 1.46 Ohcanvuđot doarjagat – Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
600	Giellaovddidandoaibmabijut	1 965 000	2 000 000	35 000	1,8 %
600	Árbevirolaš máhttu – Duodaštan- ja gaskkustanprošeavttat	800 000	800 000	0	0,0 %
600	Girjjálašvuolta	3 186 560	3 000 000	(186 560)	-5,9 %
Submi		5 951 560	5 800 000	(151 560)	-2,5 %

Tabealla 1.47 Ovddidan-, čielggadan- ja duodaštanruđat – Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
601	Giellaprográmma	2 995 000	3 000 000	5 000	0,2 %
601	Árbevirolaš máhttu duodašteapmi ja gaskkusteapmi	1 000 000	1 200 000	200 000	20,0 %
Submi		3 995 000	4 200 000	205 000	5,1 %

Tabealla 1.48 Sámeálbmotfoanda

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1–2008	0
Bušeahhta 2008	10 000 000
Hálddus buohkanassii 2008	10 000 000
Máksojuvvon doarjagat	-3 705 780
Hálddus vel 31/12–2008 muttus	6 294 220
Doarjjalohpádusat fámus 31/12–2008	-5 745 780
Doarjjalohpádusat fámus 31/12–2009	-495 000
Sámeálbmotfoanda boadus 2008	53 440

Čájeha ahte poasttas Sámeálbmotfoanda lea badjelbáza 53 440 ru. 6 240 780 ru várrejuvvo gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu

31. b. 2008 muttus. Dát lea doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Tabealla 1.49 Sámeálbmotfoanda

Reantoboadut Sámeálbmotfoanda	Submi
Sámeálbmotfoanda/ruhta 31/12–08 muttus	76 951 211
Doarjagat máksojuvvon 2008:s Sámeálbmotfoandda bánkokontos	2 662 280
Eretgesson Sámeálbmotfoandda kapitála	-75 000 000
2008 reantoboadut	4 613 491

Tabealla 1.50 Sámeálbmotfoanda

Sámeálbmotfoanda – Čadnojuvvonruđat	Submi
Girjejuvvon reantoboadut 1/1–2008 muttus	35 459 087
2008 reantoboadut	4 613 491
Geavahuvvon 2008:s Sámeálbmotfoanddas	-9 946 560
Reantoboadut buohkanassii 31/12–2008 muttus	30 126 018

Mearkkašupmi 16 Politihkalaš dási doaibmagolut

Tabealla 1.51 Sámeálbmotfoanda

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Sámedikki- dievasčoahkkin,joavkkut, komite	9 239 309	9 000 000	(239 309)	-2,7 %
Sámedikki čoahkkinjođihangoddi	1 107 946	1 250 000	142 054	11,4 %
Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi	27 171	361 000	333 829	92,5 %
Sámi parlamentáralaš ráđđi	757 109	1 200 000	442 891	36,9 %
Sámedikki doarjjastivra	1 009 046	1 000 000	(9 046)	-0,9 %
Sámediggeráđđi	8 684 880	6 435 000	(2 249 880)	-16,5 %
Sámedikki giellastivra	142 249	350 000	207 752	59,4 %
Sámi giellalávdegoddi	897 178	1 000 000	102 822	10,3 %
Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL)	407 556	325 000	(82 556)	-25,4 %
Politihkalaš dási doaimma submi	22 272 444	20 921 000	(1 351 444)	-6,5 %

Čájeha ahte politihkalaš dási doaibmagoluin lea vuolláibáza -1 351 444 ru.

Sámedikki dievasčoahkkima, Sámedikki lávdegottiid ja Sámedikki joavkkuid golut leat biddjojuvvon seamma postii. Vuolláibáza mii lea -239 309 boahdá das go šadde stuorát mátkegolut ja buhtadusat go lei vurdojuvvon.

Dat go Sámedikki čoahkkinjodihangottis, Sámedikki bearráigeahččanlávdegottis, Sámi parlamentáralaš rádis ja Sámedikki giellastivrras lea badjelbáza boahdá eanaš das go ledje unnit doaimmat go lei vurdojuvvon.

Sámediggeráđi -2 249 880 ruvdnosaš vuolláibáza boahdá vuosttažettin bargoaddi oasis penšuvdnamávssus Stáhta penšuvdakássii. Dát golut ledje buohkanassii 1 744 035 ru sámediggeráđi lahtuid ovddas jagiin 2007 ja 2008. Dát golut

eai lean vuhtiiváldojuvvon bušehtas. Dan lassin lea Sámediggerádis leamaš eanet doaimmat go vurdojuvvon ja dieinna lágiin stuorát mátkegolut. Sámedikki čoahkkinjodihangotti ovddas lea maid máksojuvvon 256 451 ru penšuvdnamáksun. Sámedikki áirasiid penšuvdnaortnega lánkaáshusa nr. 1323 2003-11-07 §8 mielde galget penšuvdnagolut ja penšuvdnaortnega hálddašangolut ruhtaduvvot penšuvdnamávssuiguin. Muhtun penšuvdnagolut mat eai gokčojuvvo 2 % gessosiguin ollesáiggipolitihkkariid bálkkás, galget máksojuvvo Sámedikki bušehtas.

310 000 ru leat várrejuvvon sámi tearbmabarggu prošeavttaide/doaimmaide mat leat álggahuvvon Sámi giellalávdegottis. Dasa lassin várrejuvvo 258 750 ru gustovaš doarjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 nammii.

Mearkkašupmi 17 Hálddahusa doaibmagolut

Tabealla 1.52

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Hálddahusa goaibmagolut	62 923 048	63 071 000	147 952	0,2 %
Submi	62 923 048	63 071 000	147 952	0,2 %

Hálddahusa doaibmarehketdoallu čájeha 147 952 ruvdnosaš badjebáhcaga bušehta ektui.

Ruhta lea várrejuvvon dihto áigodagaid goluide ja boađuide, gč. 21. ja 23. mearkkašumiid.

Mearkkašupmi 18 Investeremat

Tabealla 1.53

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Oppalaš investeremat	921 809	1 147 000	225 191	19,6 %
IKT-reaidduid ođasmahttin	822 628	600 000	(222 628)	-37,1 %
Áššemeannudanreaidu ohcanmeannudeapmái	199 905	200 000	95	0,0 %
Vistegálvvut ja reaiddut diedávistái	8 400 000	8 400 000	0	0,0 %
Sámediggevistti bajásdoallu	900 000	900 000	0	0,0 %
Jienastanrusttet	1 200 000	1 200 000	0	0,0 %
Submi	12 444 342	12 447 000	2 658	0,0 %

Prošeakta doarjihálddašanreaidu jotkojuvvo 2009:s ja lea dan lassin viiddiduvvon ohcamiid elektrovnnalaš vuostáiváldimiin, gč. Sámedikki 2009 bušehta, ášši 40/08, kapihttala 15.2.1 Buoret bálvalus geavaheddjiide. Várrejuvvo lea 220 000 ru, gč. 23. mearkkašumi.

Lea maiddái várrejuvvon 7 671 196 ru ruhtadit stopogálvvuid ja biergasiid dain osiin diedávisttis Guovdageainnus, maid Sámediggi áigu geavahit. Plána mielde galgá sisafárren dáhpáhuvat 2009 geasi.

Olles 2008 bušehtta Sámediggevistti bajásdoallamii lea várrejuvvon. Juovlamánu 31. b. 2008 muttus lea dál várrejuvvon buohkanassii 1 784 596 ru Sámediggevistti boahhtevaš bajásdoallan- ja divvungoluide.

Gilvu lea čadahuvvon ja dievasčoahkkinlanja sátnejodiheaddji- ja jienastanrusttega skáhppojeaddji lea välljejuvvon. Rusttet galgá šiehtadusa vuodul biddjojuvvo sadjái 2009 giđa, ja danne lea 1 186 216 ru várrejuvvon.

Mearkkašupmi 19 Sierra proševttat

Tabealla 1.54

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Buoret bálvalus geavaheaddjiide	95 949	100 000	4 051	4,1 %
Vuoigatvuoda- ja resursahálddašanlágat ja eará láhkaproseassat	903 459	921 162	17 703	1,9 %
Geográfalaš diehtjuohkinvuogádat – GIS	675 187	675 000	(187)	-0,0 %
Kvalitehtaovddideapmi vuodđooahpahasas – oahppoplánat	1 931 843	2 000 000	68 157	3,4 %
Sámi korrektuvraprogramma – Divvun	2 599 957	2 600 000	43	0,0 %
Sámi huksehusat Sírpmás	251 381	250 000	(1 381)	-0,6 %
Árvoháhkkanprogramma	919 329	975 000	55 671	5,7 %
Njávdáma Ortodoksa hávdesadjji nuortasámisiiddas	300 000	300 000	(0)	-0,0 %
Submi	7 677 105	7 821 162	144 057	1,8 %

Sierra proševttaid rehketdoallu čajeha 144 057 ruvdnosas badjebáhcaga bušehta ektui.

5 192 600 ru leat várrejuvvon sámi divvunprogramma Divvun II joatkimii. Sámedikki 2009 bušehta mielde jotkojuvvo proševtta 2010 rádjai ráhkadit divvunprogramma máttasámegiela várás. Viidáseappot galget 2009:s doaimma, bajásdoallama, ovddideami ja boahktevaš ásašusčatnaseami molssaevttut čielggaduvvot. Divvun II proševtta stivrenjoavku lea maid mearridan almmuhit almolaš gilvohallama skáhpon dihtii sámegiela hállansyntesa, vuosttažettiin davvisámegillii,

muhto vejolašvuodain beassat geavahit maiddá 2 eará gillii. Sámegiela hállansyntesa plánejuvvo čadahuvvot dan áigemearis mii lea vel báhcán ja Divvun II proševtta dálá bušehttarámmmaid siskobealde.

117 166 ru lea várrejuvvon Njávdáma ortodoksa hávdesadjái nuortalaš siiddas (Skoltebyen). Viidáseappot lea várrejuvvon 360 288 ru árvoháhkkanprogramma oktavuodas šiehtadusa vuodul Finnmárkku allaskuvllain ja Asplan Viak AS – vuodđudanskuvla lotnolasealáhusaid ja sámi mátkaaláhusaid várás.

Mearkkašupmi 20 Áššehasgáibadusat

Tabealla 1.55

Kunddargáibádusaid spesifiseren	Submi
Dábálaš kunddargáibádusat	297 096
Massojuvvon sajušteapmi gáibádusain	-65 000
Submi dábálaš kunddargáibádusat	232 096
Gáibádus departameanttaidguin – Boazodoallohálldahus	2 000 000
Gáibádus deapartameanttaidguin – Sámeálbmofoandda reanttut	4 613 491
Submi kunddargáibádusat	6 845 587

Mearkkašupmi 21 Eará gáibádusat

Tabealla 1.56

Eará gáibádusaid spesifiseren	Submi
Mátke- ja bálkáovdaruhta	139 143
Ovddalgihtii máksojuvvon golut	158 545
Báikedidoštallanboadut mat eai leat faturerejuvvon	750 000
Submi eará gáibádusat	1 047 688

Mearkkašupmi 22 Várrejupmi Sámediggevistti bajásdoallamii

Tabealla 1.57

Eará guhkesáiggi vealggit	Submi
Várrejupmi sámediggevistti bajásdoallamii	1 784 596
Submi eará guhkesáiggi vealggit	1 784 596

Tabealla 1.58

Eará goluid spesifiseren	Meark.	Submi
Álggahuvvon, muhto eai gárvvistuvvon prošeavttat/bargu mii sirdojuvvo jahkái 2009:		
Dáiddamusea Kárášjogs	6	350 000
Árvoháhkkanprográmma	7	1 904 000
Guovttegielalašruđaid árvvoštallan	14	238 157
Dearvvašvuoda- ja sosiálaruđaid árvvoštallan	14	500 000
Sámi giellanammagotti prošeavttat	16	310 000
Sátnejodiheaddji- ja jienastanrusttet dievasčoahkkkinlanjas	18	1 186 216
Vistegálvvut ja reaiddut dieđavistái Guovdageaindui	18	7 671 196
Sámi korrektuvraprográmma – Divvun II	19	5 192 600
Vuodđudanskuvla lotnolasealáhusaid ja sámi mátkeealáhusaid várás	19	360 288
Njávdáma Ortodoksa hávdesadji nuortasámisiiddas	19	117 116
Buoret bálvalus geavaheaddjiide	19	220 000
Eará golut:		
Iešguđetlágan goluid juohkin áigodagaide/golut rehkegiidda mat eai leat bohtán sisa 2008:s	16 og 17	1 339 088
Submi eará golut		19 388 661

Tabealla 1.59

Iežaskapitála	Submi
Iežaskapitála 31/12–2007	-5 616 005
Iežaskapitála. 31/12–2008	-8 314 962
Iežaskapitála rievdadus	2 698 957

Miellodus 2**Ašši 26/08****Sámedikki raporta ILO:i áigodagas gitta 2008 miessemánu rádjai**

Daid dieđuid vuodul maid ILO oačču jagi 1994 Sámedikki ja Norgga ráđdehusa gaskasaš šiehtadusa birra, geigii sihke Sámediggi ja ráđdehus sierra raporttaid, ja dat buvttii oidnosii ipmárduserohusaid das mo ILO-konvenšuvdna nr. 169 čađahuvvo Norggas.

Sámediggi háliida deattuhit man dehálaš dat raportenvuohki lea mii lea ášahuvvon Norgga ráđdehusa ja Sámedikki gaskii. Sámedikki oaidnu lea ahte dušše rabas ja čielga gulahallama bokte sáhttit gávdnat daid čovdosiid maid mii dárbbášit eanemusat, ja dán proseassas lea ILO rolla bures dohkkehuvvon ja árvvusadnojuvvon. ILO kritihkalaš mearkkašumit ráđdehusa álgovuolggalaš finnmárkkuláhkaevttohussii váikkuhii sakka dasa ahte láhkaevttohus rievdaduvvui ja ahte sohppojuvui dakkár čovddus maid Sámediggi sáhtii dohkkehit.

Sámedikki ovddit raporta lei ollásit ráđdehusa finnmárkkuláhkaevttohusa birra. Danne berre dát ášši leat hui oahpis ILOi, ja Sámediggái lea lundolaš oanehaččat ja visogovalaččat válldahallat deháleamos rievdadusaid láhkaevttohusas. Sámediggi áigu maiddái čatnat muhtun mearrakšumiid daidda eavttuide ja vuordámušaide maid Sámediggi bijai go mearrideimmet miehtat divoduvvon finnmárkkuláhkaevttohussii, ja dasa mo Norgga eiseválddit dán rádjai leat čuovvolan daid eavttuid ja vuordámušaid.

Sámediggi háliida maiddái buktit ovdan moadde mearkkašumi dan »Šiehtadussii konsultašuvdnaprošedraid birra Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskkas» maid odđa finnmárkkuláhka buvttihii, ja min vásáhusaid finnmárkkulága čađahemiin. Viidáseappot áigut namuhit ráđdehusa minerálahkaevttohusa ja Sámedikki oainnu dasa ahte lea go dárbu ášahit sierra álgoálbmotbuhtadusa ILO-konvenšuvdna nr. 169 artihkkala 15 nr. 2 vuodul. Raporta namuha maiddái odđa pláanalága oanehaččat.

Mánngga suorggis dulkojit Norgga eiseválddit ja Sámediggi ILO-konvenšuvdna nr. 169 iešguđet lánhka sihkke viidodaga ja ávnnaslaš sisdoalu dáfus.

Danne áigu Sámediggi čalmmustahttit erenoamážit eanavuoigatvuodakapihtala mearrádusaid ja erenoamážit artihkkaliid 13 rájes 15 rádjai.

Loahpas áigu Sámediggi buktit mearkkašumiid ILO-konvenšuvdna nr. 169 siskkáldahttimii Norggas.

ILO-konvenšuvdna nr. 169 eará gažaldagaid oktavuodas háliida Sámediggi oppalaččat čujuhit ovdeš raporttaide ja máhccat daidda boahhte raporttain.

2 Finnermárkkuláhka (Erenoamážit ILO-konvenšuvdna nr. 169 eanavuoigatvuodakapihtal)

Stuorradiggi dohkkehii Finnermárkkulága miessemánu 2005 ja dat bodii fápmui 01.07.2006 (Lága kapihtal 5 dálá vuoigatvuodaid kártema ja dohkkeheami birra bodii fápmui njukčamánu 14. b. 2008.) Ovdal Stuorradiggemearrádusa miedai Sámedikki dievasčoahkkin ovttajienalaččat láhkaevttohussii miessemánu 2005. Finnermárkkuláhka lea vuosttaš dehálaš lánhka sámiiid eana- ja resuršavuoigatvuodaid dohkkehanproseassas.

Ráđdehusa álgovevttohus lea rievdaduvvon hui ollu ja vuđolaččat. Láhkaevttohusa vuoignja ja prinsihpat leat rievdaduvvon čalmmustahttimis álbmotvuoigatvuodaid Finnermárkkku luondduriggodagaide dasa ahte nannet dan ahte lága bajimus ulbmil lea erenoamážit sihkkarastit sámii kultuvrra, oktan boazodoaluin, meahceávkástallamiin, ealáhusdoaimmahemiin ja servodateallimiin.

Dát mearkkaša ahte lága mearrádusaid ferte dulkot ulbmilmearrádusa vuodul ja dan vuodđooainnu ja daid deastagiid vuodul mat ulbmilmearrádusa mielde galget deattuhuvvot erenoamážit. Dat mearkkaša maiddái ahte dat vuodđooaidnu masa Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohusat leat vuodđuduvvon, dál leat válldojuvvon lánhka.

Dát lea leamaš okta Sámedikki válldogáibádusain, seamma lánhka go dat gáibádus ahte álbmo-

triekti galgá oažžut guovddáš saji láhkaevttohusii. Sámedikkis lea leamaš stuorra ovtamiel-alašvuohta das ahte ILO-konvenšuvdna galggai čadahuvtot Norgga rievttis dainna lágiin ahte dat siskkáldahttojuvvo lágaide ja galgá gustot ovdda-beallái Norgga lágaid. Justiisálávdegotti evttohus mearkkaša belohakkii siskkáldahttima dahje konvenšuvnna čadaheami lága doaimmaguovllus. Konvenšuvdna ii šatta doaimmat ovddabeallái Norgga lágaid, nu mo dat konvenšuvnnat mat namuhuvvojit Olmmošvuoigatvuodálágas. Muhto evttohus mearkkaša dattetge ahte Justiisálávdegoddi lea miehtan Sámedikki siskkáldahttingáibádussii dainna lágiin ahte álgoálbmotkonvenšuvdna galgá leat gievrrat go finnmárkkulága mearrádusat jus duopmostuolut gávnnaht ahte lága mearrádusat rihkkot konvenšuvnna. Dan lassin čuovvu lága mearkkašumiin ahte konvenšuvdna lea deataláš riektegáldu go láhka dulkojuvvo.

Finnmárkkulágas eai leat mielde mearrádusat ođasmuvvi mariidnaresurssaid birra. Sámediggi ii ožžon dohkkehuvvot konkrehta mearrádusaid mearrasámiid vuoigatvuodaid birra guolásteapmái ja eará ođasmuvvi resurssaide. Justiisálávdegotti mearkkašumit finnmárkkuláhkii mearkkašit dattetge dan dohkkeheami ahte guolástus lea sámi kultuvrra dehálaš oassi, ja stuorradiggemearrádusas lei gohčus ráddehussii ahte dat galgá johtilit čielggadišgoahtit vuoigatvuodadili Finnmárkku ritus.

Finnmárkkuláhka lea Sámediggái šaddan dakkár veahkkeneavvun mainna sáhtta váikkuhit fylkka arealahálldašeapmái mii Sámedikkis ii leat leamaš ovdal. Vaikke vel mearrádus Sámedikki njuolggadusaid birra min mielas ii berrešii sisttidoallat departemeantta bearráigeahču, de mii atnit dán Sámedikki rolla dohkkeheapmin sámi beroštusaid ja árvvuid hálldašeaddjin. Doppe leat eará sajit ge lágas main ii lean berret leat stáhta bearráigeahču. Sámediggi lea oppa áiggi eaktudan ahte orgána berre leat iehčanas ii ge stáhta stivrejumi vuolláš. Sámediggi ii leat nagodan oažžut čadahuvtot buot min evttohusaid dán oktavuođas.

Resurssaid dáfus leat finnmárkkulágas muhtun rievdadusat mat leat Sámedikki miela mielde. Báikegottit ja daid olbmuid resursageavaheapmi lea dohkkehuvvon sierra vejolašvuođa bokte beassat ávkkástallat báikegottiid árbeviroláš guovlluid ođasmuvvi resurssaiguin. Dát mearrádus ja mearrádus dakkár resurssaid báikkálaš hálldašeami birra sáhttet leat mielde sihkkarastimin ahte olbmot ain ássat giliin. Sámediggi háliidivččii gal ahte sámiid boares vierut livčče buorebut báidnán láhkaevttohusa ja ahte das livččii sámiid gea-

vaheami kollektiiva bealli čielgasit dohkkehuvvon. Go dat lea daddjojuvvon, de oaiivilda Sámediggi ahte lágas leat ollu positiivva buorádusat, erenoamážit álbmoga vejolašvuođa oktavuođas beassat ávkkástallat resurssaiguin. Ráddehusa evttohusas lei mearrádus álbmoga vuoigatvuoda birra beassat ávkkástallat Finnmárkku resurssaiguin. Láhkaevttohus lea rievdaduvvon álbmoga vuoigatvuodaid válldahallamis dakkár cealkimii ahte álbmot beassá ávkkástallat resurssaiguin, Finnmárkkuopmodaga lobi vuodul. Dalle go leat uhccán resurssat, de sáhttet báikkálaš olbmot oažžut odivuoigatvuoda, ja dat lea ge rivttes ja dehálaš aiddostus.

Finnmárkkuopmodaga vuoddeapmi mearkkaša historjjálaš earu das mo Finnmárkku eatnamat ja resurssat hálldašuvvojit. Sáp-melaččaide sihkkarastojuvvo lága bokte ahte sii besset leat mielde hálldašeamen eatnamiid ja resurssaid, ahte eanaeaiggátvuoigatvuoda dohkkehuvvo go sápmelaččat eai čadat leat unnitlogus ja besset leat mielde mearrideamen guđe doaimbajijut dárbbasuvvojit sihkkarastit boahttevaš sámi buolvvaid boahteáiggi.

Statskog SFA hálldašeamis lei maid gávpeáigumuš ii ge das lean ulbmil nannet báikegotteálbmogiid válldi iežaset resurssaid hárrái. Finnmárkkuláhka eastada ahte dat vuoitu mii Statskog SFii bodii jahkásaččat, jávkai Finnmárkkus. Finnmárkkuopmodat galgá fuolahit resurshálldašeami ja oažžut vuoittu oaggun- ja bivdinkorttaid vuovdimis. Seammasá gusto daidda minerálaide maid eanaeaiggát oamasta. Lága fápmui boahtima rájes dát gullet Finnmárkkuopmodahkii, mii addá lobiid minerálaiskkademiide ja minerálaresurssaid ávkkástallamiidda.

Minerálaid oktavuođas mearkkaša finnmárkkuláhkaevttohus viidáseappot ahte stuorra deaddu galgá biddjojuvvo sámi kultuvrra vuhtiváldimii oktan boazodoaluin, meahceávkkestallamiin, ealahusaiguin ja servodateallimiin. Dat mearkkaša ahte Sámedikki guhkes rahčan oččodit dakkár njuolggadusa mii erenoamážit deattuha sámi deastagiid minerálaávkkestallanáššiin, viimmat lea buvttihan bohtosiid. Dattetge dát ii guoskka olles sámi guvlui, muhto dušše Finnmárkku fylkii.

Finnmárkkuláhkaáššis leat ollu dehálaš prinsihppačielggadeamit. Dás duohko ii šat sorjá sámi beroštusaid árvvoštallan dakkár áššiin mat gusket meahceávkkestallamii, das ahte dovdá go áššemeannudeaddji sámi deastagiid vai ii ja ahte lea go sus dáhttu árvvoštallat daid vai ii.

Finnmárkkukommišuvnna ja sierraduopmostuolu evttohus lea hui dehálaš odivoapmi. Dat lea vuodduvvon oahpes prinsihpaide. Eai buot posi-

tiiva bealit boađe njuolggga ovdan láchkateavsttas. Kommišuvdna galgá nannet vuodđuduvvon vuoi-
gatvuodaid §29 gustojeaddji nationála rievtti
vuodul, ja go lohka mearkkašumiid, de namuhuv-
vojit sámi dološ vierut erenoamážit oassin
kommišuvnna mearrádusaid vuodus.

Sámediggi háliidivččii dieđusge ahte sámi
virolašvuohta báinnáši láchkaevttohusa ain eanet ja
ahte láchkaevttohus čielgaseappot dohkkehivččii
sámiid geavaheami kollektiivva beali.

Finnmárkkuláhka ii leat epmolaš, go leat ain
ollu gažaldagat maid stáhta eiseválddit fertejit
čuoovvilit. Finnmárkkulága stuorámuš ráddjejuvvo
dáidá leat ahte dat dušše gusto oassái árbevirolaš
sámi guvlui Norggas. Finnmárkkuláhka čuoovu
dán raportta 1. mielddusin.

3 Sámedikki eavttut ja čuoovvleapmi finnmárkkulága oktavuodas

Sámediggi dagai čuoovvovaš ovttajienalaš mearrá-
dusa ovdalگو Stuorradiggi dohkkehii finnmárk-
kulága:

«Sámediggi čujuha Justiisalávdegotti evttohan
árvalussii O.nr. 80 (2004–2005) láchka eatnamiid ja
luondduresurssaid riektediliid ja hálddašeami
birra Finnmárkkku fylkkas (Finnmárkkuláhka)
miessemánu 9. b. 2005.

Sámediggi konstateret ahte Finnmárkkuláhka
lea deatalaš láchka ovdosguvlui sámiid vuoi-
gatvuodaid sihkkarastimis ja dohkkeheamis eatnami-
idda ja čáziide siskkáldas rievtti ja álbmotrievtti
mielde.

Finnmárkkuláhka laktá oktii sámiid
ovddešáiggi, dalááiggi ja boahhteáiggi. Láchka lea
vuodđuduvvon dasa ahte lea dárbu soabadit stáhta
ja sámiid gaskka ovddeš áiggi eahperievtti geažil,
ja lea dárbu sihkkarastit ahte sámiid šláddjás kul-
tuvra ja eallinvuohki galgá bissut maiddá boah-
teáiggis.

Deattuhuvvo ahte Finnmárkkuláhka čalm-
musta historjjálaš ráji mii guoská daidda prinsih-
paide maida eatnamiid ja resurssaid
hálddašeapmi Finnmárkkus galgá vuodđuduvvot.
Finnmárkkulága vuodđooaidnu lea dat ahte eatna-
miid ja luondduresurssaid hálddašeapmi Finn-
márkkus erenoamážit galgá sihkkarastit sámi kul-
tuvrra, boazodoalu, meahccegeavaheami, ealahus-
barggu ja servodateallima. Dat vuodđooaidnu ja
sámiid vuoi-gatvuodaid prinsihpalaččat dohkkehe-
apmi, leat vuodđun Finnmárkkulágas, ja doaimumis
addá dat vaikkhusaid vástesaš proseassaide
sámiid ja eará eamiálmogiid vuoi-gatvuodaid okta-
vuodas eará guovlluin ja eará riikkain.

Mii konstateret ahte láchkaevttohus dohkkeha
ahte sámit dološ áiggiid rajes geavaheami bokte
lea ásahan vuoi-gatvuodaid eatnamiidda ja resurs-
saide Finnmárkkus, ja ahte dat vuoi-gatvuodát bis-
sot ja galget kártejuvvot ja sihkkarastojuvvot sierra
proseassaide bokte. Árbevirolaš sámi meahccegea-
vaheapmi lea dán lágas vuosttaš gearddi dohkke-
huvvon lága bokte, mas lea leamaš stuorra
mearkkašupmi Sámediggái.

Sámediggi háliida deattuhit ahte Finnmárkku-
komišuvdna ja sierraduopmostuollu galget
vuodđudit iežaset mearrádusaid gustovaš riektaí,
ja oaidná positiivan dan go sámi boares vierut ja
riekteáddejumit ja álbmotriekti dohkkehuvvojit
deataleamos riekte-gáldun. Sámi vieruiduvvan gea-
vaha dainna lágiin dohkkeheapmi váikkuha dan
ahte boahhte sohka buolvva sámiide sihkkarasto-
juvvo oadjebas boahhteáigi nu ahte sii besset geava-
hit árbevirolaš guovlluid nugo sin máttut leat dah-
kan.

Sámediggi háliida deattuhit dan positiiva beali
ahte láchka addá ILO-konvenšuvdnii nr. 169
eamiálmogiid vuoi-gatvuodaid birra ovdamuni
Finnmárkkulága ovddabealde dalle jos lága mear-
rádusat eai soaba oktii konvenšuvnnain. Finnmárk-
kuláhka mearkkaša dalle dan ahte Norga addá kon-
venšuvdnii muhtun muddui dan stáhtusa mii
eamiálmogiid olmmošvuoi-gatvuodain berre leat
riikka láchkaaddimis.

Sámediggi háliida deattuhit ahte das go stáhta
sirdá giddodatvuodu ja eatnamiid ja resurssaid
hálddašeami odđa iešheanalís orgánii, man okta-
vuodas Sámediggi lea dássásaš beallálaš, lea
deatalaš mearkkašupmi.

Sámediggi konstateret ahte láchka buori muddui
mearkkaša Sámedikki dohkkeheami sámi árvvuid
hálddašeaddjin go Sámediggi galgá ráhkadit
njuolggadusaid daid deasttaid oktavuodas, maid
sihke stáhta, fylkkagiella ja giella eiseválddit
galget atnit go rievdadit meahccegeavaheami. Go
árvvoštallojuvvo galgá go suovvat ávkkastallat
ozolaš mineralaiguin Finnmárkkus, de galgá bidd-
jojuvvot mearkkašahtti deaddu sámi kultuvrra vuh-
tiiváldimii oktan ealahusaiguin ja meahccegeava-
hemiin.

Sámediggi konstateret ahte daid guovlluid sápmelaččain ja álbmogis muđui leat vuoi-gatvuodát guolástussii ja eará odasmuvvi resurssaide riddo-
lagaš guovlluin. Árbevirolaš riddo- ja vuotnabivddu
ferte sihkkarastit. Danne deattuhuvvo erenoamáš
deatalažžan fargga čielggadit bivdovuoi-gatvuodaid
mearas olggobealde Finnmárkkku, ja čuoovvilit lách-
kanannejuvvon vuoi-gatvuodaiguin ja Finnmárkku-
komišuvnna mándahta viiddidemiin maiddá

dasa ahte identifiseret vuoigatvuodaid ávkastallat mearraresurssaiguin.

Deattastuvvo ahte sámi vuoigatvuodaid sihkkarastin, siskkaldasrievtti ja álbmotrievtti vuodul, nuortasámi guovlluin ja mearraguovlluin, lea boahhte lávki vuoigatvuodabarggus Finnmárkkus. Viidaseappot deattuha Sámediggi ahte bargu dai- guin aššiiguin ferte álggahuvvot fargga ja vuoruhuvvot.

Mii vuordit ahte norgalaš láhkaaddin ovdána viidaseappot positiivvalaččat. Sámediggi vuordá ahte guoskevaš lágat ollislaččat geahčaduvvojit nu ahte maiddái dat davistišgohtet

álbmotriektái ja Finnmárkkuláhkii.

Sámediggi deattuha ahte Stuorradiggi lea duodas váldán Norgga álbmotrievttálaš geatnegasvuodaid ráddádallat sámi albmogiin Finnmárkkuláhkabarggus, ja ahte dat lea ođas riikka konstitušuvnna ektui. Viidaseappot deattuha Sámediggi ahte ráddádallamat leat leamaš ávkálaččat dan barggus ahte hábmet dakkár evttohusa, maid Sámediggi sahtá dohkkehit.

Dán vuodul sáhtá Sámediggi miehtat dasa ahte Justiisalávdegotti eanetlohkoevttohus ovddiduvvo Stuorradiggái dálá hámis, ja rávve Stuorradikki dohkkehit evttohusa.»

Mearrádusa ii sáhte geahččat bođuid ja das leat ollu eavttut dasa guđe čuovvolandoaibmabijuid stáhta eiseválddit fertejit čadahit konsultašuvnnaid bokte Sámedikkiin. Sámediggi áigu dás buktit muhtun mearkkašumiid daidda čuovvolemiiide mat duodaid leat čadahuvvon maŋŋá finnmárkkulága dohkkeheami jagi 2005.

4 Stáhta čuovvoleapmi, lohpadusat/ mii duodaid lea čadahuvvon

Mariidna resurssat /guolásteapmi mearas

Stuorradiggi dagai čuovvovš mearrádusa finnmárkkulága dohkkeheami oktavuodas:

«Stortinget ber Regjeringen snarest mulig foreta en utredning av samer og andres rett til fiske i havet utenfor Finnmark, herunder minimumskvote for båter under ti meter, og fremme en oppfølgende sak om dette for Stortinget.»

(Stuorradiggi bivdá Ráddehusa farggamusat čielggadit sámiid ja earáid guolástanvuoigatvuoda mearas Finnmárkku olggobealde, dás maiddái daid fatnasiid uhcimuseriid mat leat oanehat go 10 mehtera, ja čuovvolit dan áššin Stuorradiggái.)

Ráddehus bivddii Guolástus- ja riddodepartemeantta fuolahit ahte Stuorradikki ávžžuhsmearrádus čuovvoluvvo. Sámedikki ja Stáhta eiseváld-

diid gaskasaš konsultašuvdnabargovugiid vuodul dollojuvvojedje oddajagimánu rájes geassemánu rádjai 2006 golbma konsultašuvdnačoahkkima, main Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lei dárkojeaddjin, gaskal Sámedikki ja Guolástus- ja riddodepartemeantta. Fáddán lei dan áššedovdilávdegotti bargomearrádus, mii galgai čielggadit sápmelaččaid ja earáid guolástanvuoigatvuoda Finnmárkku olggobealde. Konsultašuvdnaoasehasat sohpe bargomearrádusa ja lávdegoddi nammaduvvui stáhtarádis geassemánu 30. b. 2006. Áššedovdilávdegoddi válljii nama Riddoguo- lástuslávdegoddi ja jodiheaddjin šattai ovddeš alimusriektejustitiárius Carsten Smith.

Riddoguo- lástuslávdegotti iežas bargu válbmanii loahpageahčen juovlamánu 2007. Evttohus geigejuvvui guovvamánu 18. b. 2008 ja almmuhuvvui čielggadeapmin NOU 2008:5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark (guolástanvuoigatvuoha mearas Finnmárkku olggobealde). Evttohus sáddejuvvui gulaskuddamii cuoŋománu gaskkamuttus 2008.

Riddoguo- lástuslávdegoddi lea iežas barggu oktavuodas doallan rabas gulaskuddančoahkkimiid buot Finnmárkku riddogielddain. Gulaskuddančoahkkimiid ulbmil lei háhkat dieđuid báikkálaččat vai besse gullat báikkálaš guolástanárbevieruid ja virolašvuodaid, ja gullat ássiid oainnu gustojeaddji guolástusmuddemiidda ja dálá guolástusdoaimmaid birra. Lávdegoddi háliidii maiddái oazžut evttohusaid mo dáid muddemiid sáhtáši rievdadit.

Riddoguo- lástuslávdegotti evttohus ja eará stuorát áššit guolástussuorggis biddjojuvvojit ovdan sierra oassin raportta 10. kapihttalii mas erenomážit čalmmustuhttojuvvojit Sámedikki ja Norgga eiseválddiid ILO-konvenšuvnna nr. 169 sierranas dulkomat.

Guolásteapmi Deanus ja Njávdamis

Finnmárkkulága § 28 čájeha ahte láhkaásahusa bokte sáhtá addit dárkilet njuolggadusaid mo guolásteapmi Deanu ja Njávdáma čázadagain galgá hálddašuvvot báikkálaš vuoigatvuodaid vuodul. Sámediggi ja Birasgáhttindepartemeanta leat konsultašuvnnaid bokte soahpan dan lávdegotti bargomearrádusa, mii galgá ođasmahttit Deanujoga guolásteami njuolggadusaid. Departemeanta lea konsultašuvdnaproseassas dovddahan ahte lávdegoddi ii galgga árvvoštallat vuoigatvuodaáši, juoga maid Sámediggi lea biehtadan čujuhettiin dasa ahte juohke evttohus ásahtit ođđa njuolggadusaid dakkár guolástushálddašeapmái, mii lea vuodđuduvvon vuoigatvuodaide, ferte dahkkojuv-

vot dainna jáhkuin ahte vuoigatvuodát gávdnojit, amaset odda njuolggadusat hehttet vuoigatvuodadilálašvuodaid mat leat vuodus.

Sámediggi lea ohcalan ahte sullasaš barggu galggašii čadahit Njávđánčázadaga oktavuodas, juoga mii dán rádjai ii leat dáhpáhuvvan.

Nuortalaččat

Nuortalaččat (maiddái gohčoduvvon golttát) lea álbmotjoavku man árbevirolaš ássanguovllut leat leamaš Suoma, Ruošša ja Norgga rádjeguovlluin – ja vuosttažettiin Lotta, Duolláma, Notta, Beačáma, Báhcaveaji ja Njávđáma johkagáttiin. Njávđáma nuortalaččat gullet árbevirolaččat Njávđáma siidii, guovlu maid riikkarájit dál juogadit. Nuortalaččaid guovlohálden ja -ávkástallan dahkkojuvvui álgoálgosaš vuollásteami vuodul, ja rájjet gránnjásiiddaide leat leamaš oalle bisovaččat.

Nuortalaččaid árbevirolaš eallinvuogi vuoddu lei guovllu resursaávkástallan masa gulai luossabivdu Njávđánjogas ja Uvdojogas, mearraguolásteapmi, bivdu, jeagildeapmi ja boazodoallu. Ruošsa-ortodoksa girku jorgalii nuortalaččaid risttalašvuhitii 1500-logus, ja uhca searvegottáš Njávđámis ain dovddasta iežas dán oskui. Nuortalaččaid giella lea okta sámi váldosuopmaniin, ja lea guhkin eret davvisámegielas.

Nuortalaččaid kultuvra ja dilli lea uhkiduvvon. Oanehis áiggiis sii šadde unnitlohkun iežaset guovlluin, main ovdal ledje eanetlogus, earret eará dan nátionála politihkalaš mearkkašumi geažil mii rádjeguovlluin lei. Nuortalaččaid kultuvra lea garra oktiisuddadanpolitihka ja vealaheami geažil jávkamin. Dan dáfus leat nuortalaččat Norgga sápmelaččaid rašimus joavku, ja sin lohku lea dál hui uhcci. Dan geažil árvoštalaš Sámi vuoigatvuodálávdegotti máŋga sierradoaimbajju nuortalaččaid várás. Sámediggi čujuha dasa ahte posiitiiva sierradoaimbajjuin lea nana doarjja álbmotrievttis ja nátionála rievttis. Dán oktavuodas čujuhuvvo earret eará dasa ahte ovddeš alimusriektejustitiárius Carsten Smith lea čohkken sámerievttálaš dili 13 tesan nu mo son oaidná Norgga nátionála ja riikkaidgaskasaš rievttálaš geatnegasvuodaid sápmelaččaid ektui. 8. čuoggás dadjá:

«Om særtiltak. Samene har krav på positive særtiltak i forhold til den øvrige befolkning i landet, i den grad slike særtiltak er påkrevd for kultur-sikring og kulturutvikling.»

(Sierradoaimbajjuid birra. Sámiin lea vuoigatvuolta oazžut posiitiiva sierradoaimbajjuid riikka álbmoga ektui mudui, nu guhká go dakkár sierradoaimbajjuid dárbbášuvvojat kultursihkkarastimii ja kulturovddideapmái.)

Sámediggi evttohii finnmárkkuláhkaproseasas čujuhettiin Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohussii ahte dat láhkamearrádušat maid vuodul sierradoaimbajjuid čadahuvvojat ja mat erenoamážit suodjalit nuortalaččaid kultuvrra, nuortalaččaid mearraluossabivdosajiid ja nuortalaččaid johkaguolásteami Njávđámis, galge váldojuvvot mielde Fimmárkkuláhkii (Fimmárkkuopmodaga várás) ja sámeláhkii (Norgga eiseválddiid várás). Ii Ráđdehus ii ge Sturradiggi leat vástidan dáidda evttohusaide.

Sámediggi nannii danne miedáhusastis finnmárkkuláhkii miessemánus 2005 ahte sámi vuoigatvuodaid sihkkarastin, siskkáldas rievtti ja álbmotrievtti vuodul, nuortalaččaid guovlluin, lea boahhte lávki vuoigatvuodabarggus Fimmárkkus, ja deattuhii seammás ahte bargu dáid gažaldagáiguin ferte álggahuvvot fargga ja vuoruhuvvot.

Ráđdehus ii leat vel dán rádjai čuovvolan doaimbajjuid sihkkarastit ja nannet nuortalaččaid ávnnaslaš kulturvuodda, nu mo Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ja Sámediggi leat evttohan.

Ráđdehus lea mearridan ahte Nuortasámi musea galgá huksejuvvot. Musea lea dál huksejuvvomin ja doaimmaruđat leat sirdojuvvon áhahussii. Nubbi posiitiiva kultuvrralaš/vuoigatvuodalaš ovdáneapmi, gč. ILO art 5 b, lea ahte Oslo universitehta lea dohkkehan gáibádusa máhcahit 94 indiviidda dáakteriggeosiid ođđasis hávdádeapmái nuortalaš ortodoksalaš hávdeeatnamii Njávđámii, Máttá-Várjjaga gildii. Sámediggi, geas maiddái lea váldi sámi dáakteriggeosiid máhcahangazaldagain, doarjju gáibádusa. Sámediggi lea dál luvvemin hávdesaji sekundára doaimmaide, mii gáibida ahte ferte oastit eatnama. Stáhta eiseválddiin dat ferte leat ovdasvástáduš veahkehit ruhtadit dakkár oastima, gč. ILO 169 art 6 c.

Minerálat

Finnmárkkulága mearridemiin mearriduvvojedje muhtun nuppástusat minerálagain mii rievtti mielde lei ráddjejuvvon Fimmárkui. Earret eará addojuvvojedje njuolggadusat dasa ahte lea vejolaš lasihit eanaeigggádivada Fimmárkkuopmodahkii ja njuolggadusat sámi deastagiid birra maid fertedje vuhtiiváldit almmolašrievttálaš hálddašeamis. Fimmárkkuláhkaproseassa áiggi ii lean minerálagaid ollislaš geahčadeapmi sierra fáddá, ja vaikko vel minerálagaid nuppástuhttimat leat posiitiiva lávkkat, de lea Sámediggi čielgasit dovddahan ahte lea dárba daid minerálagaid ollislaččat geahčadit mat gustojit olles sámi guvlui ja mat ollašuhttet ILO-konvenšuvnna nr. 169 artiikkala 15 nr. 2 njuolggadusaid.

Sámediggi lea ođđajagimánu 2007 rájes leamaš konsultašuvdnaproseassas ođđa minerálaš birra Ealáhus- ja gávpedepartemeanttain. Áigodagas suoidnemánu 2007 cuoŋománu 2008 ii leat dáhphuvvan dán áššis mihkkege. Dán raporttas giedahallojuvvo dát ášši lagabut 11. kapihttalis.

Guovllut Finnmárku lulábealde

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi geigii skábmamánu 2007 iežas evttohusa Finnmárku lulábeallásaš guovlluid birra. Evttohus lea sáddejuvvoŋ dábálaš gulaskuddamii ja gulaskuddanáigi lea jagi. Sámediggi ii leat vel formálalaččat meannudan ášši, muhto atná vuodđun ahte lágaide guoski doaimmabijut Finnmárku lulábealde fertjit čielgasit leat álbmotrievttálaš rámmaid siskkobealde ja dat ollislaš čoavddus mii válljejuvvo, ii galgga leat heajut go dat mii válljejuvui Finnmárku Finnmárkkulága geažil.

Hástalus Sámi vuoigatvuodálávdegotti 2 loahpajurdagiid ektui orru leamen iehčanas geatnegasvuoda dohkkeheapmi mii čuovvu ILO-konvenšuvna nr.169 artihkkalis 14 nr., guktuin molsaeavttuiguin, go lea áigumuš válljet eanastivrenmálla daidda guovlluide mat galget dovdáhuvvot artihkkala 14 nr. 2 vuodul. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttoha stivrenmálliid mat galget dovdáhuvvot artihkkala 14 nr. 2 vuodul, main sámít álot leat unnitlogus. Dasto orru leamen hástalus ollašuhttit vuoigatvuoda searvat almolašrievttálaš hálddašeapmái artihkkala 17 ja artihkkala 15 nr. 1 vuodul dain guovlluin main sámiid ovddasteaddji orgánain ii leat vuoigatvuodáhtta nammadit stivraovddasteaddjiid. Raporta giedahallá dan lagabut 17. kapihttalis.

Sámediggi atná dehálažžan ahte dál čadahuvvu vuodolaš ja ulbmillaš bargu man áigumuš lea lágain sihkkarastit sámi oamastan-, geavahan- ja oassálastinvoigatvuodaid eatnamiidda ja resurssaide.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi 2 lea evttohan golbma ođđa lága. Dát leat kárten- ja dohkkehanláhka, hálogalanddaálmennetlága (daid guovlluid eanastivren mat galget dovdáhuvvot Romssa fylkkas ja Nordlándda fylkkas) ja áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhka. Dan lassin evttoha Sámi vuoigatvuodálávdegoddi rievdadusaid meahceláhkii (allmennetgeavaheami voigatvuhtii Lulli-Norggas), bákteláhkii, luonddugáhttenláhkii, plána- ja huksenláhkii, boazodoalloláhkii ja olggustallanáhkii. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea maid dá árvvoštallan dárbbu mearridit lánhanupástusaid rittu ja vuotnabivdu várás, muhto díktá riddoguolástuslávdegotti evttohit konkrehta doaimmabijuid dán suorggis.

Iešgudet lánkaproseassaid buohkanas boadus bálddastahttojuvvoŋ Norgga álbmotrievttálaš geatnegasvuodáiguin dat mearridit fuolahuvvojit go sámi vuoigatvuodát doarvai bures. Danne atná Sámediggi dehálažžan ahte iešgudet lánkaevttohusat giedahallojuvvojit ollisvuohčan, ja ahte sámevuoigatvuodalaš bealit ollasit fuolahuvvojit olles árbevirolaš sámi guovllu várás dain mearridanproseassain mat leat jođus.

Eanavuoigatvuodaid dováheapmi ja dohkkeheapmi

Finnmárkkulága § 29 vuodul galgá ášahuvvot sierra Finnmárkkukommišuvdna mii galgá dovdáhtit ja dohkkehit oamastan- ja geavahanvuoigatvuodaid Finnmárkkus.

Sámediggi lea čadahuvvu konsultašuvnnaid Justiisa- ja politiijadepartemeanttain ja soahpan lánkaásahusa Finnmárkkukommišuvnna birra ja Finnmárku meahceduopmostuolu birra. Lánkaásahus ollista njuolggadusaid mat leat finnmárkkulága kapihttalis dálá vuoigatvuodaid kártema ja dohkkeheami birra. Lága 5. kapihttala doibmiibidjan mii giedahallá dálá vuoigatvuodaid kártema ja dohkkeheami, lea dattetge manjonan. Finnmárkkukommišuvdna ášahuvvui formálalaččat njukčamánu 14. b. 2008. Finnmárku duopmostuollu ii leat vel ášahuvvoŋ.

Sámediggi deattuha ahte Finnmárkkukommišuvdna ja sierraduopmostuollu galget dahkat iežasaset mearrádusaid dálá rievtti vuodul, ja atná buorin ahte sámi virolašvuodát ja riekteádejuvvojit ja álbmotrievkti dohkehuvvojit dehálaš riektedáldun finnmárkkuláhkii. Dološ virolaš geavaheami dohkkeheapmi váikkuha dasa ahte sámiid boahštevaš buolvvaide sihkkarastujuvvo oadjebas boahšteáigi sin máddariid árbevirolaš guovlluid geavaheami vuodul. Sámediggi atná vuodđun ahte dát berre váikkuhit eará duopmostuoluid dábálaš riektegeavaheapmái.

Ođđa plánaláhka

Sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateallima ala geavvá Norgga stuorraservodat manngga lánkai. Danne dárbbahuovvojit njuolggadusat mat sihkkarastet ja fuolahit sámi kultuvrra, ealáhuseallima ja servodateallima gielddaid ja fylkkaid plánemis.

Areálavuoddu lea dehálaš sámi ealáhusaide ja ássamii, kultuvrralaš gullevašvuhtii, ja servodateallima bisuheapmái ja ovddideapmái. Árbevirolaš sámi ealáhusvuogit eaktudit stuorra eanaviidodagaid viiddis geavaheami. Guokte ášši mearridit bir-

rasa ja areálaid hálddašeami ja ávkástallama. Nubbi lea vuoigatvuohta eatnamii, ja nubbi lea biras- ja resursahálddašeami lágat.

Biras- ja resursahálddašeapmi stivre viehka muddui guovlluid geavaheami. Danne lea Sámediggi bidjan ollu návccaid oaččohan dihtii eiseválddiid sihkkarastit sámi beroštumiid odđa plána- ja huksenlágas. Sámediggi lea soahpan Birasgáhttendepartemeanttain ahte ráhkaduvvo odđa plánaoassi plána- ja huksenláhki. Das galgá areálaplánema ulbmil sihkkarastit sámi kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima luondduvuođu. Sámediggi oažžu vuosteákkastanválddi áššiin mat eai soaba ulbmilii. Dát láhkarievdadus lea sámi meahccealáhusaid dehálaš dohkkeheapmi.

Ráđdehus ovddidii guovvamánus 2008 odđa plána- ja huksenláhki evttohusa man gohčodii Plánemii ja huksenáššiide guoski meannudeami (plána- ja huksenláhka) (plánaoasi).

Mearriduvvon lea ahte lea vejolaš ovddidit vuosteákkaid jus plána váikkuha:

«mearkkašahti láchkai sámi kultuvrii ja ealáhusdoaimmaheapmái».

Eiseválddit leat maiddá vuhtiiváldán Sámi áššiid vuđolaš deasttan lága geavaheamis, mii mielddisbuktá ahte lága plánamearrádusat galget dulkojuvvot dan ektui. Láhka ásaha buori vuđu sihkkarastit sámi ávnaslaš vuđu areálaplánemii. Jus láchka galggaš mielddisbuktit beaktilis čuovoleami masa sámit duodas servet, ferte Sámediggi maiddá oažžut dasa doaimmagaskaoimiid ja resurssaid ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkala 6 1 b ja 1 c mielde. Ráđdehus ii leat iežas láchkaovddideamis čájehan áigumuša dan dahkat.

Sámedikki njuolggadusat meahci rievdan geavaheami birra

Finnmárkkulága § 4 vuđul lea Sámedikkis vuoigatvuohta ráhkadit njuolggadusaid Finnmarkku fylkka mehciid nuppástuvvan geavaheami várás. Departemeanta áigu formálalaččat dohkkehit dáid árvoštaldettiin lobálašvuodadárkkistemiin ahte sohpet go dat finnmárkkuláhki.

Sámediggi mearridii njuolggadusaid miessemánus 2007 Finnmarkku fylkka mehciid nuppástuvvan geavaheami várás. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta dohkkehii njuolggadusaid geassemánu 11. beaivi 2007. Sámediggeráđdi hábmii njuolggadusaid dan prinsihpa vuđul mii dál bohtá ovdan ONa álgoálbmotjulggaštusas go dat cealká ahte nuppástusat dahje sisabahkkemat sáhttet čadahuvvot dušše bures čuvgejuvvon eaktodáhtolaš miehtama vuđul ja sohppojuvvon evtitud vuđul.

5 Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid gaskasaš konsultašuvnnaid bargovuogit, ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkal 6

Sámiin lea álgoálbmogin vuoigatvuohta jerrojuvvot áššiin mat gusket sidjiide njuolga. Dát vuoigatvuohta lea čállojuvvon ILO-konvenšuvnna nr. 169 6. artihkkalii. ILO lea cealkán:

«the spirit of consultation and participation constitutes the cornerstone of Convention No. 169 on which all its provision are based»

Maŋŋá finnmárkkulága proseassa, mas Sámedikkis ledje konsultašuvnna njuolga Stuorradikkiin, ja ráđdehus ii leat ollašuttán iežas konsultašuvdnageatnegasvuoda, ledje Gielda- ja guovlodepartemeanta ja Sámediggi ovttaoaivilis ahte eai veahket maidege digaštallamat dađistaga das mo galge dulkot álbmotrievttálaš mearrádusaid konsultašuvnnaid birra ja oassálastima birra. Go ásaha ráđdehusa ja Sámedikki gaskasaš ovttasdoaimbannortnegiid ja -vugiid, de lea vejolaš garvit dakkár digaštallamiid boahteáiggi mat bohciidedje finnmárkkulága ovddideami oktavuodas, ja odđa dilli lea ávkin sihke ráđdehussii ja Sámediggái. Konsultašuvdnaortnegat veahkehit maiddá olbmuid áddet sámi servodagaid dili ja ovdánanmearkkaid.

Danne nammaduvvui jagi 2004 bargojoavku mas leat Sámedikki ja Ráđdehusa oassálastit, geat galge evttohit konsultašuvdnabargovugiid. Stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš prosedyraid vuolláičálla gielda- ja guovloministtar ja sámediggepresideanta miessemánu 11. b. 2005. Sámediggi dohkkehii konsultašuvdnašiehtadusa geassemánu 1. b. 2005 ja dat mearriduvvui gonagaslaš resolušuvnain suoidnemánu 1. b. 2005. Konsultašuvdnabargovuogit leat dehálaš lávki čielggasmahttit Sámedikki sajádaga riikka stivrenvuogádagas ja áigumuš dainna lea earret eará sihkkarastit ILO-konvenšuvnna nr. 169 geavatlaš čadaheami, soahpat ja oažžut oktasaš áddejumi sámi servodagaid dárbbuin.

Luondduguovlluid suodjalanplánabarggu várás sohpe birasgáhttenministtar ja sámediggepresideanta šiehtadusa odđajagimánu 31. b. 2007 suodjalanplánanjuolggadusaid birra sámi guovlluide luonddugáhttenlága vuđul. Sámediggi dohkkehii njuolggadusaid njukčamánu 1. b. 2007. Njuolggadusat leat konsultašuvdnabargovugiid konkrehten ja heiveheapmi ráddjejuvvon ášsesuorgái. Njuolggadusat sihkkarastet, konsultašuvnnaid lassin Sámedikkiin suodjalanevttohusaid birra, ahte sámi báikegottit ja áššáiguoskevaš sámit besset leat mielde konsultašuvnnaide.

Konsultašuvdnabargovugiid sisdoallu

Konsultašuvdnabargovuogit leat láidesteadjit. Dát mielddisbukta ahte stáhtalaš eiseválddit ja Sámediggi ovttasrádiid sáhttet, jus háliidit, garvit prosedyraid dain áššesurggiin maidda leat áshuvvon sierra njuolggadusat mat sihke departemeantta ja Sámedikki oaivila mielde fuolahit álgoálbmotberoštumiid seamma bures go konsultašuvdnabargovuogit dagašedje. Dattetge eai sáhte stáhtalaš eiseválddit okto mearridit ahte sii eai čuovo bargovugiid.

Konsultašuvdnabargovugiid doaibmasuorgi lea sihke dábalaš áššit nu mo lánkaevttohusat ja lánkaásahusat, ja mearrádusat bođu áššiin mat «váikkuhit sámi beroštusaide njuolga». Áššiin main lea eahpečielggas váikkuhuvvojit go sámit njuolga, lea lunddolaš deattastit Sámedikki árvvoštallama das maid njuolga váikkuhus mearkkaša ja háliida go Sámediggi konsultašuvnnaid. Prosedyrat gustojit stáhtalaš eiseválddiide, dat mearkkaša ráđđehussii, departemeanttaide ja vuolit stáhta orgánaide. Konsultašuvdnageatnegasvuohta guoská buotlágan ideála ja ávnnaslaš sámi kultuvrii.

Konsultašuvdnageatnegasvuohta čájeha ahte stáhtalaš eiseválddit buori jáhkuin duodaid geahččalit soahpat Sámedikkiin. Prosedyrat leat dehálaš bargoneavvu mat veahkehit sihkkarastit ahte mearrádusat dahkkojuvvojit sámi álbmoga legitimehtain sin álbmotválljen orgána bokte. Dát mielddisbukta ahte Sámedikkis galgá leat duohta vejolašvuohta váikkuhit prosessii ja bohtosii. Dan geažil leat addojuvvon mearrádusat mat gáibidit ahte Sámediggi oažžu buot dieđuid proseassa buot muttuin, ja vel ahte Sámedikki oaidnu galgá čuovvut ášši viidáseappot.

Konsultašuvdnašiehtadus lea olles hámis mielddustuvvon dán raportii 2. mielddusin.

Konsultašuvdnabargovugiid geavaheapmi

Mii guoská šiehtadusa geavaheapmái ja ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkala 6 geavaheapmái, de lea Sámediggi čadahan konsultašuvnnaid stáhtalaš eiseválddiiguin mángga áššis. Konsultašuvnnaid vuodus lea Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid searvevuodaperspektiiva. Vai Sámediggi duodaid sáhtta doaibmat ovttađassásaš oasehassan konsultašuvnain, de fertejit Sámedikki váikkuhan-gaskaoamit (means) ja resurssat (resources) artihkkala 6 nr. 1 b ja c vuodul nanosmahttojuvnot. Dakkár nanosmahttin mii addá Sámediggái sámiid álbmotválljen orgánan dievaslaččat oassálastit nu mo álbmot muđui ja buot mearridandásiin, ii leat

vel ollašuvvan maŋŋágo konsultašuvdnašiehtadus vuolláičállojuvvui.

Sámedikki sajádat lea nanosmuvvan dábalaš dásis dan láhkai ahte eanet departemeanttat leat šaddan diđoleabbun siskkáldahttit Sámedikki dehálaš proseassaide. Sámedikkis leat leamaš mánga buori konsultašuvdnaproseassa ja mánga departemeantta leat konsultašuvdnašiehtadusa maŋŋá dovddastan ahte Sámediggi ferte jerrojuvnot vai lea vejolaš soahpat. Konsultašuvdnaproseassa Birasgáhttendepartemeanttain ođđa plána- ja huksenlága olis lea buorre ovdamearka dasa mo konsultašuvnnaid lea vejolaš čadahit olles diehtujuohkimiin buot dásiin ja mo guktuid oasehasaid buriin dáhtuin lea vejolaš šaddat ovttaoavili.

Dađe bahábut eai leat ođđa plána- ja huksenlága konsultašuvnnaid leamaš dakkárat go konsultašuvnnaid muđuid. Sámediggi lea vásihan ahte stáhtalaš eiseválddit mángii rihkko sihke konsultašuvdnašiehtadusa ja konsultašuvdnageatnegasvuođaid mat leat ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkalis 6. Ráđđehus vállji loahpahit konsultašuvnnaid guolástanfatnasiid struktuvradoaimabijuid birra vaikko vel oasehasain ii lean lotnolas áddejupmi das ahte ii lean dárbu viidáseappot ráđđádallat, vaikko vel departemeanta ii lean addán buot dieđuid buot áššáigullelaš dilálašvuođaid birra áššemeannudeami buot muttuin, ja vaikko vel buot guovdilis doaibmajuid váikkuhusat sámi guolástusaide ledje árvvoštallojuvvon álbmotrievttálaš geatnegasvuođaid ektui. Nu dáhpuhuvai vaikko vel stáhtaráđdi lohpidii čállit notáhta mas čilgejuvvo mo guovdilis evttohus sáhtta váikkuhit sámi beroštusaide álbmotrievttálaš geatnegasvuođaid ektui (gč. 26.02.07 mannosáš čoahkkima beavdegirji). Ráđđehus vállji maiddá ovdidit ođđa boazodoallolága evttohusa vaikko vel konsultašuvnnaid Sámedikkiin eai lean loahpahuvvon ja vaikko vel Sámediggi ii lean ožžon buot dieđuid ráđđehusa árvvoštallamiid birra ja das mo ráđđehus áddii evttohuuvvon lánkarievdamiid.

Dasto lea Sámediggi vásihan ahte eai dollojuvvon konsultašuvnnaid earret eará riikkalaš dearvvašvuođaplána birra ja Barentsábi hálddašaplána birra.

Sámediggi lea vásihan hástalusaid dan oktavuođas ahte stáhta lea addán uhccán dahje ii ollenge vejošvuođaid čadahit duohta konsultašuvnnaid muhtun oktavuođain dan lánhaki ahte ráđđehus duohtavuodas lei jo dahkan mearrádusaid. Sámediggi sáhtta áddet ahte lea váttis šaddat ovttaoavili siskkáldasat ráđđehusas stuorra ja váttis áššiin. Sámediggi oaivvilda ahte dan geažil dat

tetge eai galgga čadahuvvot duohta konsultašuvnat.

Dábálaš váttisvuohta mángga stuorát resursalahkaášsis lea leamaš dat ahte stáhtalaš eiseválddit aktiivvalaččat leat geahččalan ráddjet álgoálbmotvuoigatvuodaid čujuhettiin bálddalas ja maŋjelaš sierraproseassaide, mii duohtadilis mearkkaša ahte bođu departemeanttain ii leat ovddasvástádus ja stáhtalaš eiseválddit eai čuovo daid geatnegasvuodaid mat stáhtas leat sámiiid ektui álgoálbmogin álbmotrievtti vuodul.

6 Bušehttakonsultašuvnnaid bargovuogit, ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkal 7 (ja 6)

Konsultašuvdnabargovugiid šiehtadus ii siskkil bušehttamearrádusa. Lea ráddehusa ja Sámedikki oktasaš áddejupmi ahte bušehttamearrideami prosedyrat mat mearridit Sámedikki bušehta, galget čielggaduvvot sierra proseassas. Jagi 2006 nammaduvvui departemeanttaidgasakasaš bargojoavku mas ledje fágadepartemeantaid ja Sámedikki lahtut ja mii galggai geahčadit Sámedikki formála sajádaga ja árvalit bušehttabargovugiid. Bargojoavku geigii iežas evttohusa njukčamánuš 2007.

Bargojoavku árvvoštalai iežas raporttas iešgudetlágan bušehttaprosedyramáliid:

«Modell 1 tar utgangspunkt i dagens budsjett-rutiner og konsultasjonsprosedyrene. Modellen innebærer at det etableres nærmere regler for gjennomføring av konsultasjoner om budsjettet til samiske formål. Modellen innebærer videre at det om våren legges fram en egen stortingsmelding om situasjonen og utviklingsbehov i det samiske samfunnet, der regjeringen vil kunne gi Sametinget mer forpliktende signaler om hvordan regjeringen ser for seg oppfølgingen av bl.a. Sametingets budsjettbehov, tiltak angitt i Faglig analysegruppes rapport og enighetspunkter mellom Sametinget og regjeringer fra ulike konsultasjonsmøter siste år. Den endelige fordelingen av bevilgninger til samiske formål presenteres imidlertid når statsbudsjettet legges fram i oktober.

Arbeidsgruppens medlemmer fra Sametinget mener at denne modellen ikke kan anses å være innenfor de folkerettslige krav som stilles for konsultasjoner av tiltak av direkte betydning for samene og for Sametingets rett til å fremme og kontrollere egen økonomisk, sosial og kulturelle utvikling.

Modell 2 tar utgangspunkt i at det overføres til Sametinget en viss prosentandel av statsbudsjettet

til samiske formål. Modellen bygger på forutsetningene om at samene har rett til selvbestemmelse og rett til å prioritere over sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling.

Arbeidsgruppens medlemmer fra departementene mener at en slik modell ikke er realistisk å få til.

Modell 3 tar utgangspunkt i forholdet til kommuner og fylkeskommuner i budsjettssammenheng, samt i kjente årlige hovedforhandlinger mellom staten og næringsorganisasjoner innen jordbruket og reindriften. Modellen vektlegger også at staten og Sametinget er likeverdige partnere, jf. konsultasjonsprosedyrene. Modellen innebærer at det i likhet med for eksempel kommuneopplegget og reindriftingsforhandlingene legges fram en stortingsproposisjon om våren, og legger således til rette for at de budsjettmessige rammene til samiske formål er avklart i god tid før en går over i nytt budsjettår. Dette medfører at det også aktivt legges til rette for bedre saksbehandling i Sametinget, at Sametinget kan føre gode prosesser i forhold til de institusjonene de har ansvaret for og for øvrig i det sivile samiske samfunnet om prioriteringer innenfor de økonomiske rammene.

På bakgrunn av denne samlede vurderingen av modellene mener arbeidsgruppen at modell 3 (forhandlinger) best ivaretar de hensyn som arbeidsgruppen har lagt vekt på i utformingen av nye budsjettprosedyrer. «

(1. málle vuolggasadji lea dálá bušehttagaldumit ja konsultašuvnnaid bargovuogit. Modealla mielddisbukta athe ásahuvvojit dárkilet njuolggadusat dasa mo galggašii čadahit bušehttakonsultašuvnnaid sami ulbmiliid oktavuodas. Málle mielddisbukta viidáseappot ahte gidđat ovddiduvvo sierra stuorradiggedieđáhus sami servodaga dili ja ovddidandárbbuid birra, mas ráddehus sáhtta Sámediggái addit eanet geatnegahtti signálaid das mo ráddehus oaidná ee. Sámedikki bušehttagárbbu čuovvoleami, Fágalaš guorahallanjoavkku raportta čuovvoleami ja daid čuoggáid čuovvoleami, main Sámedikkis ja ráddehusas lei ovttamielalášvuohta maŋimus jagi iešgudet konsultašuvdnačoahkkimiin. Juolludemiid loahpalaš juogadeapmi sami ulbmiliidda biddjojuvvo dattetge ovdan go stáhtabušehtta ovddiduvvo golggotmánus.

Bargojoavkku lahtut Sámedikkis oaiivildit ahte dát málle ii sáhte adnojuvvot leat daid álbmotrievttálaš gáibádusaid siskkobealde, mat leat biddjojuvvo dakkár konsultašuvnnaide mat giedahallet doaimabijuid main lea njuolggá mearkkašupmi sámiiide ja Sámedikki vuoigatvuhtii ovddidit ja

hálddašit iežas ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami.

2. málle vuolggasadji lea dat ahte stáhtabušeahas sirdojuvvo vissis proseantaoassi Sámediggái sámi ulbmiliidda. Málle vuodđuduvvo daidda eavttuide ahte sámiin lea iešmearridanvuoi- gatvuohta ja vuoigatvuohta vuoruhit iežas eko- nomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami.

Departemeanttaid lahtut bargojoavkkus oaiv- vildit ahte málle ii leat čađahahtti.

3. málle vuolggasadji lea oktavuoha gielddaide ja fylkkagielddaide bušeattaoktavuođas, ja dat válđošiehtadallamat maid mii diehtit čađahuvvujit juohke jagi gaskal stáhta ja eanadoalu ja boazodo- alu ealahusorganisašuvnnaid. Málle deattuha maiddá ahte stáhta ja Sámediggi leat ovttaárvosaš oasehasat, gč. konsultašuvdnabargovugiid. Málle mearkkaša ahte seamma láhkai go ovdamearkka dihtii gielddaid ja boazodoallošiehtadallamiid okta- vuodas, de ovddiduvvo stuorradiggepro- posišuvdna gidđat, ja dainna lágiin láchá dilálašvuodaid dasa ahte bušeatta dáfus rámmát sámi ulbmiliidda leat čielgasat buori áiggis ovdalgo odđa bušeattajahki álgá. Dát mielddisbukta ahte maiddá árjjalaččat láchčojuvvo buoret áššeme- annudeapmái Sámedikkis, ahte Sámediggi sáhtta čađahit buriid proseassaid daid ásahusaid ektui main sis lea ovddasvástádus ja muđui siviila sámi servodagas vuoruhemiid birra ekonomalaš rá- maid siskkobevalde.

Go ollislaččat lea árvvoštallan dáid málliid, de oaivvilda bargojoavku ahte 3. málle (šiehtadalla- mat) fuolaha buoremusat daid deastagiid maid bar- gojoavku lea atnán dehálažžan odđa bušeattabarg- ovugiid hábmemis.)

3. málle lagat ákkastallamis daddjojuvvo viidá- seappot bargojoavkoraporttas:

«Hele arbeidsgruppen er enig om at modell 3 først og fremst legger vekt på praktiske løsninger som oppfyller forpliktelsene til konsultasjoner i henhold til ILO-KONVENSJON NR. 169 artikkel 6, og hvor artikkel 7 gir supplerende støtte til slike prosedyrer.»

(Olles bargojoavku lea ovttamielas das ahte 3. málle vuosttažettiin deattuha daid geavatlaš čovdo- siid mat ollašuttet ILO-konvenšuvnna nr. 169 6. artihkkala konsultašuvdna-geatnegasvuodaid, ja mas 7. artihkal addá lassi doarjaga dakkár bargovu- giide.)

Ii leat vel leamaš bušeattabargovugiid evtto- husa čuovvoleapmi konsultašuvnnaiguin. Sámediggepresideantta ja sámi áššiid ovddasvásti- deaddji stáhtaráđi jahkebeallasaš kon- sultašuvdnačoahkkimis odđajagimánu 12. beaivvi 2007 dovddahii dattetge stáhtaráđdi ahte

rádđehusa prinsihppadieđáhusas sámepolitihka birra mii lea ráhkaduvvomin, de čuovvola rádđehus čovdosa man vuodus lea 1. málle. Dán birra eai leat leamaš konsultašuvnnat Sámedikkiin. Sámediggi lea hilgon dán čovdosa čujuhettiin dasa ahte Sámedikki oaivvila mielde dat ii leat daid rá- maid siskkobevalde mat čuvvot ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkaliin 6 ja 7. Sámediggi ádde prose- assa bargojoavkku nammadeami rájes bargojoav- kku evttohusa rádjai ja loahpalaš bušeattabargovugiid šiehtadusa rádjai oktan konsultašuvdnapro- seassan, mas rádđehus proseassa áiggi okto ii sáhte mearridit makkár čovdosa birra galget leat konsultašuvnnat.

7 Oassálastin almmolašrievttálaš hálddašeapmái, ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkal 15

Go professorat Geir Ulfstein ja Hans Petter Graver árvvoštalaiga álbmotrievttálaččat rádđehusa álgo- vuolggalaš finnmárkkuláhkaevttohusa, de soai čujuheigga dasa ahte ILO-konvenšuvdna 169 arti- hkal 15 mielddisbukta vuoigatvuođa sápmelaččaide oassálastit almmolašrievttálaš resursa- hálddašeapmái iežaset guovlluin earret eará čuju- hettiin dasa ahte jus artihkal 15 ii mearkkaš eará go dan mii čuošii dohkkehuvvon eaiggátvuođas ILO- konvenšuvnna nr. 169 artihkal 14 nr. 1 vuodul, de artihkkala 15 njuolggadusas livččii uhccán iehčanas mearkkašupmi. Vuoigatvuohta beassat oassálastit almmolašrievttálaš hálddašeapmái gusto maiddá dalle go sápmelaččain lea geavahan- vuoigatvuohta artihkal 14 nr. 1 nuppi molssaeavttu vuodul.

«Artikkel 15 krever at samenes rett til ressurser på de områder de befolker skal være den samme som den rett til ressurser en eier generelt har etter norsk rett, samt at de skal sikres innflytelse og deltakelse over beslutninger som treffes av myndighetene med hensyn til ressursutnyttelsen.» [...] «...Skal loven oppfylle artikkel 15 må dessuten samene sikres deltakelse i offentlige beslutninger om offentligrettslige avgjørelser som berører deres rettigheter.»

(Artihkal 15 gáibida ahte sámiid resursavuoi- gatvuohta dain guovlluin main sii ášset, galgá leat seammá go dat resursavuoi- gatvuohta mii eaigga- dis oppalaččat lea Norgga rievtti vuodul, ja ahte galgá sihkkarastojuvvot mielváikkuhanváldi ja oas- sálastin daidda mearrádusaide maid eiseválddit dahket resursaávkástallama ektui.jus láchka galggaš ollašuttit 15. artihkkala, de ferte maiddá sámiide sihkkarastojuvvot oassálastin almmolaš

mearrádusaide almmolašrievttálaš mearrádusaid birra mat gusket sin vuoigatvuodaide.)

Viddáseappot daddjojuvvo:

« Deltakelsesrettighetene som må tilstås er sterkere enn alminnelige partsrettigheter i forvaltningsloven. Dette følger av at bestemmelsen direkte taler om «participate in the use» i motsetning til for eksempel artikkel 15 nr. 2 som taler om «consult these peoples» og artikkel 6 som taler om «consult the peoples concerned». Etter ordlyden er det nærliggende å legge til grunn at urfolket må være representert i de organer som treffer vedtak og forestår forvaltningen av ressurser på urfolkets områder».

(Dat oassálastinvuoigatvuodat mat addojuvvojit, leat nannoset go hálddašanlága dábálaš oasehasvuoigatvuodat. Dát čuovvu das go mearrádus dadjá njuolgga ahte «participate in the use» vuostálasat dasa maid ovdamearkka dihti artihkal 15 nr. 2 gohčoda «consult these peoples» ja artihkal 6 fas «consult the peoples concerned». Hámuheami vuodul lea lunddolaš atnit vuodđun ahte álgoálbmogat galget leat ovddastuvvon dain orgánain mat mearridit ja evttohit álgoálmoga guovlluid resursahálddašeami.)

Sámediggi doarju dán ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkala 15 dulkoma. Norgga eiseválddit eai leat vuos njuolgga árvvoštallan dán dulkoma eai ge leat vástidan njuolgga Sámedikki evttohussii ahte galggašii árvvoštallat 15. artihkkala njuolggadusa. Dát guoská earret eará sámi suodjaluvvon guovlluid hálddašangažaldahkii, mas Sámediggi lea bivdán ásaht sierra hálddašanstivrraid mearriduvvon suodjalanmearrádusaid hálddašeapmái ja mas Sámediggi maiddái nammada stivraovddasteaddjiid.

Vaikke vel Norgga eiseválddit eai leat mearridan oaivila ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkala 7 nr. 1 ja 15 nr. 1 dulkomii, de leat dattetge ovdamearkkat mat čájehit ahte dakkár hálddašanortnegat leat čadahuvvon, mat sihkkarastet sámi oassálastima almmolašrievttálaš hálddašeapmái. Dat guoská Sámedikki njuolggadusaide meahcceeatnamiid rievdaduvvon ávkkástallanvugiid oktavodas finnmárkkulágas. Eará ovdamearkkat leat Sámedikki vuosteákkastanvuoigatvuohta ođđa plánalága vuodul ja Sámedikki ovddasteaddjinamma-deapmi daidda regionála boraspirenammagottiide, mat hálddašit boraspirepolitihka. Riddogulástuslávdegotti evttohus ásaht regionála guolástushálddašanorgána Finnmárkui livččii maiddá 15. artihkkala ollašuttin.

Sámedikki oaidnu lea muđui dat ahte vaikke vel konsultašuvnnat ILO-konvenšuvnna nr. 169 6. ja 15. artihkkala nr. 2 vuodul guoskkahivčče almmolašrievttálaš beliid, de ii várra sáhte dadjat ahte konsultašuvnnat fuolahit geatnegasvuodaid 15. artihkkala nr. 1 vuodul beassat oassálastit luondduresurssaid almmolašrievttálaš hálddašeapmái, eai ge dan eanet oppalaš geatnegasvuoda 7. artihkkala nr. 1 vuodul beassat oassálastit nationála ja regionála ovddidanplánaid ja prográmmaid siskkáldahttimii, čadaheapmái ja árvvoštallamii.

8 Sámi vuoigatvuodaid dovdáheapmi ja dohkkeheapmi, ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkal 14 nr. 2

Dakkár kommišuvnna ja duopmostuolu ásaheapmi Finnmárkui, mii galgá dovdáhit oamastan- ja geavahanvuoigatvuodaid, lei dehálaš ággan Sámediggái finnmárkkuláhkaproseassas. Dat mearkkaša ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkala 14 nr. 2 njuolggadusa historjjálaš sisaváldima Norgga riektái. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi 2 lea evttohusastis čuovvolan dán ovdáneami ja evttohan sullasaš njuolggadusaid guovlluide Finnmárkku lulábealde. Sámediggái lea áibbas dehálaš ahte dát čuovvoluvvo konkrehta lágalaš doaibmabijuiguin.

ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkal 14 nr. 2 lea iehčanas geatnegasvuohta stáhta eiseválddiide mii galgá miellidibuktit ahte eaiggátvuoigatvuodat suodjaluvvojit ja sihkkarastojuvvojit beaktilit. Hálddašanortnegiid sámi oassálastin ii čovvde dán geatnegasvuodas mii ferte heivehuvvot manjá dovdáheami go gávnnavuvvo ahte lea oamastanvuoigatvuohta.

Čuolbmačilgehus masa Sámediggi čadat máhccá, lea ahte stáhta eiseválddit sisabahkkejit dakkár guovlluide, main vuoigatvuodat eai leat dovdáhuvvon. Sámedikkis leat garra prinsihpalaš vuostehágut dakkár divvomeahtun sisabahkemiid vuostá nu mo daid bággolotnumiid vuostá, mat leat čadahuvvon dakkár guovlluin main vuoigatvuodat eai leat čielggaduvvon. Dat ja vel ahte ahte čielggadeamit ádjánit guhkes áiggi, vásihuvvo noadđin vuoigatvuodalaččaide. Danne Norgga eiseválddit garrasit ávžžuhit oččodit buriid dovdáhanortnegiid olles sámi guvlui ja geavahit várrugasvuoda almmolašrievttálaš hálddašeamis, erenoamážit eanaduhtademiid oktavodas.

9 Sámi geavahan- ja oamastanvuoigatvuođaid dohkkeheapmi, ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkal 14

Opmodagaid ja geavahanvuoigatvuođaid dohkkeheapmi ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkala 14 nr. 1 vuodul lea stáhta eiseválddiid iehčanas geatnegasvuohta.

Artihkal 14. nr. 1 válddahallá álgoálbmogiid oamastanvuoigatvuođa ja geavahanvuoigatvuođaid daidda guovlluide, maid sii jogo leat geavahan ovtas earáiguin dahje main sii leat ássan dahje maid sii leat geavahan hálddašeaddji vugiin.

Danne lea artihkkalis 14 nr. 1 dehálaš erohus dakkár eatnamis maid álgoálbmot «traditionally occupy» ja dakkár eatnamis maid «not exclusively occupied by them». Professorat Ulfstein ja Graver celkkiiga go árvvoštalaiga ráđdehusa álgovuolgalaš finnmárkkuláhkaevttohusa ahte:

«Det er i den forbindelse grunn til å fremheve at begrepet occupy omfatter både det å bo i og det å utnytte et område. Det at også andre har utøvd en bruk i et område, vil derfor ikke i utgangspunktet medføre at befolkningen av området ikke har vært eksklusiv, med mindre de andre også har befolket området ved både å bo i og utnytte det.»

(Dan oktavuodas lea lunddolaš deattuhit ahte doaba occupy sisttisdoallá sihke ássama ja ávkástallama guovlluin. Dat ahte earát ge ávkástallan guovlluin, ii nappo iešalddis mearkkaš ahte guovllu álbmot ii leat leamaš áidnalunddot, muđui go dat earát ge leat ássan guovllus dainna lágiin ahte sii leat ássan doppe ja ávkástallan guovlluin.)

Finnmárkkuláhkaproposišuvnnas lea nannejuvvon ahte Finnmárkkus leat sihke oamastan- ja geavahanvuoigatvuođat. Maŋŋá konsultašuvnnaid Sámedikkiin nannejuvvui čielgasit finnmárkkulága paragrafas 5 ahte sámi geavaheapmi addá vuoigatvuođaid, mii mearkkaša ahte vaikke vel stáhta lea ge dan ádden girdojuvvon geavaheapmin, de dat galgá leat vuoddu sihke oamastanvuoigatvuhtii ja geavahanvuoigatvuhtii. Dát vuoigatvuođat fertejit dál dovdáhuvvot. Dat čoavddus mii lea válljejuvvon finnmárkkulágas, mearkkaša danne Sámedikki oainnu mielde ahte dassážiigo dat lea dahkkojuvvon, de ferte sáhttit dadjat ahte sámít oamastit nu stuorra guovlluid fylkkas ahte sii eai sáhte álo leat unnitlogus eatnamiid hálddašeami oktavuodas.

10 Erenoamážit mariidna suorggi birra, ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkal 15 gč 13

Sámi guolásteapmi lea maŋimus jagiid garrasit vahágahttojuvvon lihkestuvakeahtes guolástushálddašeami geažil ja dan ekologalaš váikkuhusaid geažil. Go ledje sullii logi jagi beassan dadjat jo friija bivdit ollu sámi vuonain, de ásahedje eiseválddit nu gohčoduvvon fanaseriid 1989 čavčča. Ággan geavahuvvui earret eará 1979–88 jagiid njurjoleavvan, gonagasreappá leavvan ja feastonuhttefatnasis badjelmeare bivdin. Odne lea duohta dilli ahte sámi guollebivdu lea áitojuvvon ja ahte dadistaga eanet sápmelaš guolásteaddjit leat massán ja dadistaga masset iežaset guolástanvuoigatvuođaid.

Sámi guolástusaid dilli lea maŋimus jagiid leamaš hui duodalaš. Geigedettiin Riddogulástuslávdegotti evttohusa dajai lávdegotti jodiheaddji, ovddeš alimusriektejustitiárius Carsten Smith, ahte :

«Flere faktorer har frembrakt den nåværende kritiske situasjon for sjøsamene. Men vesentlig blant de kulturelt nedbrytende faktorer har vært en hundreårig fornorskningsspolitikk, som rammet sjøsamene med særlig tyngde. Staten har nå en mulighet – og antakelig den siste sjansen – til å rette opp en del av skadevirkningene av denne politikken.»

(Maŋga beali leat buvttihan dálá váttis dili mearrasámiide. Muhto čuohtejagi dáruiduhttinpolitihka lea leamaš dehálmeamos kultuvrralaččat bilideaddji, ja lea čuohecan mearrasámiide erenoamáš garrasit. Stáhtas lea dál vejolašvuohta – ja várra maŋimus vejolašvuohta – njulget oasi dán politihka vahátváikkuhusain.)

Konsultašuvnnat Riddogulástuslávdegotti bargomearrádusa birra ja ovtasdoaimmanvugiid birra jahkásaš guolástusmuddemiin

Sámedikki ja Guolástus- ja riddodepartemeantta gaskasaš konsultašuvnnaid oktavuodas Riddogulástuslávdegotti bargomearrádusa birra dollojuvvi hálddahušlaš konsultašuvdnačoahkkin jahkásaš guolástusmuddemiid ovtasdoaimmama prosedyraid birra. Dás bohte ovdan hui stuorra erohusat das guđe álbmotrievttálaš njuolggadusat adnojuvvojit relevántan mariidna suorgái. Departemeanta manai nu guhkás ahte čuoččuhii ahte ii mihkkege osiid ILO-konvenšuvnnas nr. 169 gusto mariidna suorgái. Sámediggi lea deattuhan ahte lea čielgasit boasttu áddejupmi mii lea vuoddu departemeantta oidnui. Dan lassin ahte konvenšuvnna

vuosttaš oasi konsultašuvdnanjuolggadusat gustojit, čujuha Sámediggi maddái dasa ahte stáhta eiseválddit ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkala 13 nr. 1 vuodul leat geatnegahttojuvvon čájehit

«... respekt for den særlige betydning for vedkommende folks kultur og åndelige verdier av de landområder og/eller territorier der de lever eller bruker på annen måte, og spesielt de kollektive sidene av dette forholdet.»

(...árvvusatnit dan erenoamáš mearkkašumi mii dain eanaguovlluin ja/dahje territoriain lea, gos guoskevaš álbmot ássá dahje maid dat muđui geavaha, sin kultuvrii ja vuoigŋalaš árvvuide, ja erenoamážit dán oktavuoda kollektiiva beali.)

Dakkár árvvusatnin galgá earret eará boahit ovdan dakko bokte ahte dohkkehuvvo álgoálbmogiid vuoigatvuolta beassat oassálastit almolašrievttálaš resursahálddašeapmái ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkala 15 nr. 1 vuodul. Vaikke vel čujuhuvvo ge «eatnamiidda» artihkkalis 15 nr. 1, de lea dattetge lunddolaš dulkot dán mearrádusa veaháš viidábun go dan mii čuožžu 14. artihkkalis. Sivvan dasa lea 13. artihkkala nr. 2 mas daddjojuvvo ahte

«Sániin «eatnamat» oaiivilduvvojit 15. artihkkalis maddái guovllut, dl. olles dat biras mas dát álbmogat ássat dahje man dat muđui geavahit.»

Lea lunddolaš dulkot doahpaga «olles dat biras» maddái sisttisdoallat mariidna guovlluid doppe gos dat leat lunddolaš oasit álgoálbmoga birgenguovlluin; ee. bivdima ja guolásteami bokte ja eará luondduresursaávkástallama bokte. Nappo sisttisetdollet 15. artihkkala nr. 1 vuoigatvuodát eai dušše eanaguovlluid luodduressurssaid, muhto maddái álgoálbmogiid árbevirolaš ávkástallanguovlluid resurssaid. Sámi vuoigatvuodálávdegotti álbmotriektejoavku suokkardii dáid mearrádusaid vuđolaččat ja konkluderii dainna ahte

«... de beste grunner taler derfor for å legge til grunn at også sjøområder er omfattet av bestemmelsene i artikkel 15 og 16 ...».

(... buoremus ákkat bealuštit danne dan vuđđuibidjama ahte maddái mearraguovlluide gustojit artihkkaliid 15 ja 16 mearrádusat ...)

Geatnegasvuohta erenoamážit sihkkarastit álgoálbmogiidda vuoigatvuodaid 15. artihkkala geahča 13. artihkkala, bidjá maddái ávnaslaš gáibádusaid stáhtii dainna lágiin ahte go mearrida bivdoeari, juohká eriid ja mearrida eará muddemiid, de dat galgá válddit vuhtii álgoálbmoga beroštusaid.

Maddái Riddoguolástuslávdegoddi lea gávnnahan loahppajurddan ahte ILO-konvenšuvdna nr. 169 gusto guolásteapmái Finnmárkku riddoguovlluin.

Bálddallas proseassat mariidna suorggis, Stuorradiggedieđáhusat struktuvraváikkuhangaskaomiid birra ja gonagasreappá birra

Dan botta go Riddoguolástuslávdegotti čielggadeapmi dahkkojuvvui, leat golbma stuorra bálddallas proseassa leamaš jodus mariidna suorggis Norgas. Ráddehus lea geigen guokte Stuorradiggedieđáhusa, nubbi bivdofatnasiid struktuvraváikkuhangaskaomiid birra ja nubbi fas Gonagasreappá birra. Dan lassin lea odđa Mearraresaláhka dohkkehuvvon. Sámediggi lea konsulterevuvvon buot golmma proseassas ja lea leamaš garrasit dan vuostá ahte ráddehus lea duvdán ovddabeallái álgoálbmotgažaldaga buot golmma proseassas čujuhettiin Riddoguolástuslávdegoddi mas earret eará geográfalaččat lei mealgat gáržžit bargomearrádus. Sámedikki oaidnu lea čuvvon áššiid ja lea refererejuvvon dan golmma proseassa manjimus proseassas, St.dieđ. nr. 40 (2006–2007) Gonagasreappá hálddašeapmi čuoggáš 5.3.2 mas daddjojuvvo:

«Sametinget har gitt uttrykk for at urfolksperspektivet skulle vært inkludert i meldingen, slik regjeringen, etter Sametingets syn, er forpliktet til etter nasjonal rett og folkeretten. Sametinget bemerker at selv om Kystfiskeutvalget er i gang med en utredning, er ikke alle aspekter ved urfolksrettigheter berørt der.

Sametinget kan ikke akseptere at urfolksspørsmålet skyves ut til parallelle og etterfølgende prosesser ved å avvente Kystfiskeutvalgets konklusjoner. Sametinget understreker at Kystfiskeutvalget springer ut av en annen lovprosess, og at utvalgets mandat gjelder samer og andres rett til fiske i havet utenfor Finnmark og inneholder ingen eksplisitt passus om uttak av kongekrabbe. Sametinget kjenner heller ikke til at Kystfiskeutvalget har fått informasjon om at enda et nytt saksområde skal skyves inn under utvalgets arbeid.

Sametinget har videre vist til at Fiskeri- og kystdepartementet i forbindelse med konsultasjonene om Kystfiskeutvalget var opptatt av å begrense utvalgets mandat i størst mulig grad, under henvisning til etterfølgende prosesser. Departementet var helt tydelig på at ordlyden i mandatet skulle være begrenset til fiske, og ikke til viltlevende marine ressurser. Sametinget bemerker at innenfor et kort tidsrom er dette den tredje oppfølgende prosess på rad der Fiskeri- og kystdepartementet ikke ønsker å drøfte urfolksperspektivet i tilknytning til ressursene i havet, men viser til at man avventer konklusjonene fra Kystfiskeutvalget. Både hver for seg og samlet utgjør dette etter

Sametingets syn et bevisst brudd på folkeretten fra departementets side.»

(Sámediggi lea dovddaha ahte álgoálbmotoaidnu galggai leat mielde diedáhusas, nu mo ráddehus, Sámedikki oainnu mielde, lea geatnegahttojuvvon nátionála rievtti ja álbmotrievtti vuodul. Sámediggi mearkkaša ahte vaikke vel Riddoguoálastuslávdegoddi lea ge bargamin čielggade-miin, de eai leat buot álgoálbmotvuoigatvuodát guoskkahuvvon das. Sámediggi ii sáhte dohkkehít ahte álgoálbmotgažaldat duvdojuvvo buohtalas ja manjit proseassaide vuorddidettiin Riddoguoálastuslávdegotti loahppajurdagiid. Sámediggi deattuha ahte Riddoguoálastuslávdegoddi lea rie-gádan eará láhkaproseassas, ja ahte lávdegotti bargomearrádus gusto sámiid ja earáid guolástanvuoigatvuhtii mearas bivdit Finnmárkku olggobealde ii ge das daddjojuvvo čielgasit gonagasreappá bivdima birra. Ii ge Sámediggi dieđe das maidege ahte Riddoguoálastuslávdegoddi lea ožžon dieđuid dan birra ahte vel okta odđa ášsesuorgi lea biddjojuvvon lávdegotti bargui. Sámediggi lea viidáseap-pot čujuhan dasa ahte Guolástatus- ja riddodepartemeanta konsultašuvnnaid oktavuodas Riddoguoálastuslávdegotti birra, háliidii ráddjet lávdegotti bargomearrádusa nu ollu go vejolaš, čujuhettiin čuovvu proseassaide. Departemeanta let áibbas čielggas das ahte bargomearrádusa hámuheapmi galggai ráddjejuvvot guolástussii, ii ge ealli maridna resurssaide. Sámediggi mearkkaša ahte oanehis áiggis lea dát goalmát čuovvolanproseassa mas Guolástatus- ja riddodepartemeanta ii háliit ságaškuššat álgoálbmotperspektiivva mearraresurssaid oktavuodas, muhto čujuha dasa ahte sii leat vuordimin Riddoguoálastuslávdegotti loahppajurdagiid. Sihke bođuid ja čoahkis dát lea Sámedikki oainnu mielde álbmotrievtti dihtomielalaš rihkkun departeantta bealis.)

Mearraresaláhka

Mii guoská Mearraresaláhkii, de gulai álggos Mearraresalávdegotti mandáhtii váldit mielde álgoálbmogiid vuoigatvuodaid čielggadussii ja evttohussii. Lávdegotti eanetlohku hilggui dattetge dán geavadis, ja vaikke vel unnitlogus lei bures vuodduvuvvon votum, de eanetlohku ii vuosttaldan dan. Departemeanta ii čuovvolan unnitlogu evttohusa ii ge eanetlogu váilevaš mandáhtaollašuttima, muhto čujuhii baicce dan čielggadeapmái maid Riddolávdegoddi lei dahkamin. Proposišuvnnas lei Sámedikki čuovvovaš mearkkašupmi kapihttalas 10.4:

«Sametinget har gjennom sin høringsuttalelse og gjennom hele konsultasjonsprosessen gjort det

klart at havressursloven må være innenfor udiskutable folkerettslige rammer. For at staten Norge ikke skal bryte sine folkerettslige forpliktelser overfor samene som urfolk er det helt nødvendig at havressursloven anerkjenner og sikrer det samiske folks adgang til utnyttelsen av de fornybare marine ressurser, og at samene som urfolk gis adgang til deltagelse i forvaltningen av disse.

Sametinget gjorde det på et tidlig stadium i prosessen klart at statlige myndigheters forpliktelser overfor samene som urfolk er en sentral og viktig del av den helhet loven vil måtte utgjøre, noe som understøttes både av lovens virkeområde og av havressurslovutvalgets mandat. Sametinget har understreket at de samiske rettigheter til havressursene følger av grunnlov, av sedvane og av folkeretten og følgelig ikke kan marginaliseres. Sametinget har framhevet at de deler av havressurslovutvalgets mandat som ikke ble oppfylt hva gjelder samiske rettigheter til havressursene, måtte følges opp i departementets arbeid og konsultasjoner med Sametinget om lovforslaget. Sametinget har klart gitt uttrykk for at det ikke er tilstrekkelig at dette løses ved at man henviser til parallelle eller etterfølgende prosesser.

Sametinget er kritisk til at departementet likevel har valgt en behandlingsform der kun deler av loven skal fremmes, fordi det vil umuliggjøre en nødvendig helhetlig behandling. Sametinget understreker at en slik behandlingsform innebærer at departementet fremmer en proposisjon som er en videreføring av et forslag til en havressurslov som bygger på ufullstendige premisser og heller ikke er tilstrekkelig vurdert. Dette er et forhold som har gjort det svært vanskelig for partene å konsultere seg frem til enighet i denne saken.

Sametinget vil i tillegg understreke at når det gjelder Kystfiskeutvalgets utredning som departementet viser til og de forslag dette vil avstedkomme, ligger det her flere begrensninger i utvalgets mandat i forhold til det virkeområde en fremtidig havressurslov skal favne over. Det klareste eksempel på dette er de ulike geografiske virkeområder som ligger i forslaget til havressurslov og i Kystfiskeutvalgets mandat. Sametinget viser til at disse begrensningene var noe departementet selv insisterte på blant annet under henvisning til at det ville komme senere lovprosesser, som havressursloven. Departementets valgte behandlingsform av havressursloven vil dermed føre til at man likevel må gjøre oppfølgende lovarbeid både for de områder som omfattes og som ikke omfattes av Kystfiskeutvalgets mandat.

Sametinget har på denne bakgrunn vært helt tydelig på at når departementet likevel ønsker å

avvente Kystfiskeutvalgets konklusjoner før disse grunnleggende forhold innarbeides i lovteksten vil det naturligste stadig være at man også avventer med å fremme proposisjonen som sådan, slik at urfolksrettighetene kan innarbeides slik statlige myndigheter er forpliktet til.

Sametingets subsidiære posisjon har innebåret at Sametinget ikke motsetter seg at loven fremmes nå, men at det i proposisjonen framkommer at og hvordan Regjeringen raskt forplikter seg til å følge opp urfolksdimensjonen.

Sametinget har funnet grunn til å presisere at en eventuell tilslutning til havressursloven som helhet bare kan gis når det foreligger et proposisjonsforslag på bakgrunn av Kystfiskeutvalgets utredning, og det nødvendige oppfølgende tilleggsarbeid utover Kystfiskeutvalgets nåværende mandat. Avgjørende for Sametingets endelige standpunkt vil her være hvorvidt lovens helhet da omsider vil være innefor udiskutable folkerettslige rammer. Sametinget legger til grunn at departementet i det oppfølgende arbeid snarest utarbeider et grunnlagsmateriale for reelle og substansielle konsultasjoner. Konkrete lovforslag må som et resultat av dette utarbeides og en snarlig og oppfølgende proposisjon må fremmes for Stortinget i inneværende stortingsperiode.»

(Sámediggi lea iežas gulaskuddancealkámušas ja olles konsultašuvdnaproseassas deattastan ahte mearraresursaláhka ferte leat čielgasit álmotrievttálaš rámmaid siskkobealde. Amas Norgga stáhta rihkkut iežas álbmotrievttálaš geatnegasvuodaid sápmelaččaide álgoálbmogin, de lea áibbas dárbašlaš ahte mearraresursaláhka dohkkeha ja sihkarastá sámi álbmoga vejolašvuoda beassat ávkkástallat ođasmuvvi mariidna resurssaiguin, ja ahte sámit álgoálbmogin besset oasálastit dáid hálddašeapmái.

Sámediggi deattuhii árrat proseassas ahte stáhta eiseválddiid geatnegasvuodát sápmelaččaide álgoálbmogin lea guovddáš ja dehálaš oassi dan ollisvuodas maid láhka ásaha, maid sihke lága doaimbguovlu ja mearraresursalávdegott bargomearrádus dorjot. Sámediggi lea deattuhan ahte sámi vuoigatvuodát mearraresurssaide čuovvu vuodđolágas, dološvieruin ja álbmotrievttis ja danne eai sáhte marginaliserjuvvot. Sámediggi lea deattuhan ahte dat oasit mearraresursalávkáldegotti bargomearrádusain, mat eai ollašuhthojuvvon sámi vuoigatvuoda ektui mearraresurssaide, fertejit čuovvoluvvot departemeantta barggus ja konsultašuvnnain Sámedikkiin láhkaevttohusa birra. Sámediggi lea čielgasit dovddahan ahte ii leat doarvái ahte dát čovdojuvvo čujuhettiin buohtalas dahje čuovvu proseassaide.

Sámediggi lea kritihkalaš dasa ahte departemeanta dattetge lea válljen dakkár meannudanvuogi mas dušše oasit lágas galget ovddiduvvot, danne go dat dahká veadjemeahhtumin dárbašlaš ollislaš meannudeami. Sámediggi deattuha ahte dakkár meannudanvuohki mearkkaša ahte departemeanta ovddida proposišuvnna dakkár mearraresursalága evttohusa joatkkan, mii lea vuodđuduvvon váilevaš eavttuide ii ge leat dohkálaččat árvvoštallojuvvon. Dát lea dagahan hui váttisin oasehasaide konsultašuvnnaid bokte soahpat dán áššis. Sámediggi háliida dan lassin deattuhit ahte mii guoská Riddoguolástuslávdegotti čielggadeapmái mas departemeant čujuha ja daidda evttohusaide mat bohtet dan vuodul, de leat dás mánga gáržžideami lávdegotti bargomearrádussii dan doaimmaviidodaga ektui mii galgá gullat boahthevaš mearraresursaláhkii. Čielgaseamos ovdamearka dasa leat dat iešguđet geográfalaš doaimmaguovllut mat bohtet ovdan mearraresursalágas ja Riddoguolástuslávdegotti bargomearrádusas. Sámediggi čujuha dasa ahte dáid gáržžidusaid háliidii departemeanta ieš earret eará čujuhettiin dasa ahte bohte láchkaproseassat maŋŋá, nu mo mearraresursaláhka. Dat meannudanvuohki maid departemeanta válljii mearraresursalága oktavuodas, mielddisbukta nappo ahte dattetge ferte čuovvolit láchkabargguin sihke daid guovlluide maidda Riddoguolástuslávdegotti bargomearrádus gusto ja daidda guovlluid maidda dat ii gusto. Dán vuodul lea Sámediggi leamaš áibbas čielggas das ahte go departemeanta dattetge háliida vuordit Riddoguolástuslávdegotti loahppajurdagiid ovdalgo dát vuodđobealit siskkáldahttojuvvojit láchkatekstii, de livččii ain leat lundoleamos vuordit proposišuvnna ovddidemiin vai sáhttet siskkáldahttit álgoálbmotvuoigatvuodaid nu mo stáhta eiseválddit leat geatnegasat dahkat.

Sámedikki subsidiára oavvil lea mielddisbuktan ahte Sámediggi ii vuosttal lága ovddideami dál, muhto ahte proposišuvnnas boahhtá ovdan ahte ja mo Ráđdehus jođánit geatnegahttojuvvo čuovvolit álgoálbmotbeali.

Sámediggi lea gávnahan siva aiddostahttit ahte vejolaš miehtan ollislaš mearraresursaláhkii dušše sáhtta dáhpáhuvvat go lea gárvvis dakkár proposišuvdnaevttohus mii ovddiduvvo Riddoguolástuslávdegotti čielggadusa vuodul, ja dakkár lassibarggu dárbašlaš čuovvoleapmi mii fátmasta viidábun go Riddoguolástuslávdegotti dálá bargomearrádus. Sámedikki loahpalaš oavilii lea mearrideaddjin dat ahte ollislaš láhka dalle lea eahpitkeahhtá álbmotrievttálaš rámmaid siskkobealde. Sámediggi bidjá vuodđun ahte departemeanta iežas čuovvolanbarggus fargga buvttada vuodđoávdnasiid duohta ja substensiála konsultašuvnnaide.

Konkrehta lánkaevttohus ferte dán vuodul ráhka-duvvot ja proposišuvda ferte fargga ovddiduvvot Stuorradiggái dán stuorradiggeáigodagas.)

Riddoguoelástuslávdegotti evttohus

Riddoguoelástuslávdegotti evttohus geigejuvvui guovvamánu 18. b. 2008 ja almmuhuvvui čielggadussan NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark (guolástanvuoigatvuohta ábis Finnmarkku olggobealde). Lávdegoddi lea čohkken evttohusaidis 12 válđočuoggán:

1. Nannejuvvo prinsihpan ahte álbmogis mii ássá Finnmarkku vuonain ja rittuin lea guolástanvuoigatvuohta ábis Finnmarkku olggobealde historjjálaš geavaheami vuodul ja álbmotrievtti njuolggadusaid vuodul álgoálbmogiid ja minoritehtaid birra.
2. Dát guolástanvuoigatvuohta gusto buot álbmotjoavkkuide.
3. Vuoigatvuhtii gullá vuoigatvuohta bivdit iežas atnui; dasto vuoigatvuohta álggahit guolástanealáhusa; ja viidáseappot vuoigatvuohta fidnoguoelásteaddjin bivdit dan mađe ahte dat addá vuodu ruovttudollui, jogo ealáhusláhkin okto dahje ovttas eará ealáhusain. Dát lea vuoigatvuohta mii ovttaskas guolásteaddjis lea guolástuseiseválddiid ektui, ja mii ii gáibit ahte guolásteaddji ferte oastit eari.
4. Vuoigatvuohta mearkkaša ahte lávdegoddi vás-tida posiitiivvaláččat gažaldahkii uhcimuseari birra. Uhcimuseari ii gusto dušše daidda fatna-siidda mat leat oaneheabbut go logi mehtera, muhto buot guolásteaddjiide geat ássat Finnmarkkus.
5. Vuonain lea sierra guolástanvuoigatvuohta dain olbmui mat ássat dan vuonas, lágas gohčoduvvon vuotnavuoigatvuohta. Regionála stivrenorgána sáhtá dárkilet árvvoštallama vuodul árvvoštallat earáide ge guolástanlobi.
6. Vuonaid olggobealde lea guolásteaddjiin geat ássat olggobealde Finnmarkku, guolástanvuoigatvuohta seamma dásis go finnmarkkuguoelásteaddjiin ge lea.
7. Regionála stivrenorgána ásahuvvo, lágas gohčoduvvon Finnmark fiskeriforvaltning (Finnmarkku guolástushálddahus), man stivrii Finnmarkku fylkkadiggi ja Sámediggi válljeba golbma lahtu goabbáge. Dát stivrenorgána addá njuolggadusaid fanasturrodaga birra ja bivdosiid geavaheami birra ábis gitta njeallje mearramiilla rádjai olggobealde vuodđolinnjái.

8. Regionála stivrenorgána oázžu válldi vuostáiváldit ja juohkit eriid ja lobiid ja čadahit eará sikhkideamiid buorin Finnmarkku vuonaid ja riddoguoelásteapmái. Dat earit mat juogaduvvojit dán lánkai, galget leat persovnnalaččat ii ge dai-guin sáhte gávppašit.
9. Stáhta oázžu lágalaš ovddasvástádusa lágidit regionála stivrenorgánii nu ollu resurssaid, kapitálan, earrin dahje bivdolohpin, ahte Finnmarkku mearrasámi kultuvrra ja eará riddokultuvrra ávnnaslaš vuoddu sihkkarastojuvvo.
10. Dan lassin deattuha lávdegoddi mánga earjil-doaimbajju mat maiddá váikkuhivčče nannet Finnmarkku vuotna- ja riddoguoelásteami.
11. Finnmarkkkukommišuvdna galgá meannudit vejolaš gáibádusaid dohkkehit vuoigatvuodaid vuotna- ja riddoguoelluin olggobealde Finnmarkku.
12. Lávdegotti evttohus mearkkaša buohkanassii sierra riddoguoelástusavádaga Finnmarkui, lágas gohčoduvvon Finnmarkkuavádat.

Sámediggi lea dan rájes go dat ásahuvvui, geava-han vuodđun ahte sápmelaččain ja dáid guovlluid álbmogis muđui leat vuoigatvuodát guolástussii ja eará ođasmuvvi mariidna resurssaide riddolagaš guovlluin. Sámediggi lea atnán mearrideaddjin ahte šaddá dakkár guolástushálddašeapmi mii lea vuodđuduvvon lagašvuoda- ja sorjasašvuodaprinsihppii. Finnmarkkuláhkaproseassa rájes lea Sámediggi deattuhan ahte dát sáhtá dušše dahkkojuvvot go mearriduvvojit konkrehta lánkanjuolggadusat mat dohkkehit ja nannejit sápmelaččaid guolástanvuoigatvuoda, ja mat sihkkarastet sápmelaččaide vuoigatvuoda oassálastit almmolašrie-vttálaš resursahálddašeapmái.

Sámediggái lea áibbas mearrideaddji oázžut lága mii čielgasit lea álbmotrievttálaš rámmaid siskkobeaide. Riddoguoelástuslávdegotti evttohan finnmarkkuguoelástusláhka mearkkaša lánkai rivttes guvlu. Sámediggi deattuha seammás ahte bargu finnmarkkuguoelástuslágain maiddá ferte mielddisbuktit ahte fargga álggahuvvo bargu daid guovlluid várás mat leat lulábealde Finnmarkku, nu mo Sámediggi lea deattuhan dárbašlašžan.

Sámedikki dievasčoahkkin lea miessemánu 2008 ollislaš árvvoštallama maŋŋá, mas eaktuduvvo ahte Riddoguoelástuslávdegotti evttohus ii mielddisbuvtte viiddes rievdadusaid boahhtevaš gulaskuddamiin ja konsultašuvdnaproseassas Sámedikkiin, mearridan rávvet Stuorradikki dohkkehit áššedovdijoavkku evttohusa nu mo dat lea dál.

11 Álgoálbmotbuhtadus, ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkal 15 nr. 2

Sámedikkis leat dál konsultašuvnnat Ealáhus- ja gávpedepartemeanttain odđa mineráallága birra. Sámediggái lea áibbaš dárbbaslaš ahte lánka galgá leat čielgasit álbmotrievttálaš rámmaid siskkobealde.

Sámediggi čujuha dasa ahte Sámi vuoigatvuođalávdegoddi juo NAČ 1994: 4 kapihttalis 8 evttohii konkrehta njuolggadusaid mat galge suodjalit sápmelaččaid ávnnaslaš kulturvuđdosa, das maiddái njuolggadusaid ahte sámi beroštusat galge guldaluvvot ja deattuhuvvot, ja ahte galggai beassat gielddit sisabahkkema vissis áigái. Finnmárkkulága bokte evttohii dattetge Sámediggi daid njuolggadusaid mat maŋŋá válđojuvvojedje mielde bákteleáhkii, oassin ollislaš finnmárkkuláhkabargui. Sámediggi lei dán barggus áibbas čielggas das ahte vuoigatvuođagažaldagat minerálaid ektui dattetge galget čovdojuvvo iehčanassat ollislaš proseassas, mas earret eará finnmárkkulága geográfalaš ráddjejuvvoit eai galgan jotkojuvvo.

Sámediggi oaihvildá ahte uhcimusčovdosa oassin fertte oázžut mielde lánkii mearrádusaid mat gáibidit ahte galgá sohppojuvvo ovttaimielášvuohta konsultašuvnnaid bokte Sámedikkiin minerálaid iskkademiid ja roggamiid oktavuodas go dat dahket váddáseabbon sápmelaččaide joatkit ávkkástallama guoskevaš guovlluiguin, ja go dat ávkkástallan mearkkaša hui ollu sámi kultuvrii. Dat maid fertte gehččojuvvoit bággolotnunmearrádusaid ektui. Dakkár mearrádus livččii čielgaseamos vuohki sihkkarastit ahte lánka ii rihko ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkaliid 6, 7 ja 15 geatnegasvuođaid ii ge SP artihkkala 27 geatnegasvuođaid, gč. 1. artihkkala.

ILO-konvenšuvnna artihkkala 15 nr. 2 vuodul lea stáhta geatnegahttojuvvo ásahtit konsultašuvnaortnegiid álgoálbmogiiguin vai lea vejolaš čielgádit sáhttet go ja man muddui sáhttet álgoálbmogiid beroštumit vahágahttojuvvo go sin eatnamiid eatnavuloš resurssat dahje eará resurssat iskkađuvvojit dahje go daiguin ávkkástallojuvvo.

Artihkal 15 nr. 2 lea erenoamáš guovdil ozolaš minerálaid ja olju ja gássa oktavuodas. Sivvan lea go stáhta čuoččuha oamastanvuoigatvuođa ozolaš minerálaide. Mearrádus lea maid erenoamáš guovdil bákteleága báktefrijjavuođa prinsihpa ektui mii oanehaččat dadjá ahte buohkain lea vuoigatvuohta šerpet, ohcat rogganreivve ja ohcat mihtiduvvot eatnama, gč. bákteleága §§ 3–7 šerpema birra, §§ 8–22 mihtideami birra, ja §§ 23–39a rogganlobi

birra. Lea maid vejolaš ahte artihkal 15 (2) sáhtta leat guovdil mearavuloš resurssaid ektui dakkár guovlluin dahje dakkár guovlluide olggobealde main doaimmahuvvo sámi riddo- ja vuotnaguolásteapmi.

ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkala 15 (2) ráddádallangeatnegasvuohta lea viidát go 6. artihkkala ráddádallangeatnegasvuohta. ONa álgoálbmotjuolggastusa 32. artihkal nr. 2 cealká maiddái ahte dárbbasuvvojit konsultašuvnnat vai sáhtta fidnet friija diedihuvvon miedáhusa, erenoamážit minarálaid roggama ja daiguin ávkkástallama oktavuodas. Dan lassin lea artihkkalis 15 nr. 2 mearrádus álgoálbmotbuhtadusa birra mii lea leamaš dehálaš Sámediggái.

Nu mo bákteleága § 42 mearrádus lea hámuhuvvon maŋŋágo finnmárkkuláha dohkkehuvvui, de galgá bajiduvvon eanaeiggátdivat dušše biddjojuvvoit ruvkkiiide mat leat Finnmárkkuoopmodaga etanama alde. ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkala 15 (2) vuodul ii leat mihkkege mii dadjá ahte sámi báikegottiin maidda lea addojuvvo oamastanvuoigatvuohta finnmárkkulága kapihtal 5 vuodul, ii leat maiddái vuoigatvuohta ovdduide ja buhtadussii ruvkedoaimmaid geažil daid báikegottiid guovlluin. ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkala 14 (2) geatnegasvuođa oktavuodas dovdahtit álgoálbmogiid oamastan- ja geavahanvuoigatvuođaid, gč. finnmárkkulága kapihtala 5 dala vuoigatvuođaid kártema ja dohkkeheami birra, livččii jearggaheapmin lágas bidjat bajiduvvon eanaeiggátdivada go eana gullá Finnmárkkuoopmodahkii, muhto ii fal dalle go eana sirdojuvvo dasa gii lea dovdahtuvvon rivttes eaggádin nu go sámi gilisearvi. Artihkal 15 (2) ii bija maidege gáibádusaid dasa ahte álgoálbmot galgá leat mielde oamasteamen guovllu jus das maiddái galgá leat vuoigatvuohta ovdduide ja buhtadussii. Danne lea govtolaš ahte maiddái joavkkuin maidda leat dovddastuvvon geavahanvuoigatvuođat vissis meahceávkkestallanvugiide, nu go ovdamearkka dihtii boazodoalus, maiddái lea vuoigatvuohta ovdduide ja buhtadussii. Ii ge leat daddojuvvo mihkkege artihkkalis 15 (2), gč. artihkkala 13 (2), mii mearkkašivččii ahte dat geográfalaš doaimmaguovlu gosa dovddastuvvojit ovddut ja buhtadus, livččii gáržžit go dain eará osiin artihkkalis 15, mii ii leat ráddjejuvvo daidda guovlluide gos álgoálbmogiid eaggáduššanvuoigatvuođat galget dohkkehuvvot, muhto maiddái gustojuvvo daidda guovlluide gos geavahanvuoigatvuohta galgá sihkkarastojuvvo. Artihkal 15 (2) ovdduid ja buhtadusa birra gusto danne maiddái geavahanvuoigatvuođalaččaide, nu go boazodoalliide ja báikegottiide. Danne oaidná Sámediggi dárbbun ahte mearrá-

dus álgoálbmotbuhtadusa birra hámuuvvo nu ahte dat guoská sihke eaiggádiidda ja geavahanvuoigatvuodalaččaide árbevirolaš sámi guovllus. Dan oktavuodas lea Sámedikki čielga oaidnu ahte ferte leat Sámediggi sámiid álbmotválljen orgánan mii hálddaša álgoálbmotbuhtadusa foandan dahje sullasažžan vai dat boahtá buorrin daidda sápmelaččaide ja báikegottiide geaidda dat guoská.

Departemeantta oaidnu lea uhccán rievdan dan rájes go konsultašuvdnaproseassa álggahuvvui. Dás lea erenoamážit sáhka dain mearrádusain main lea stuorra mearkkašupmi Sámediggái, nu go miedihit ahte konsultašuvdnageatnegasvuohta galgá mearriduvvot lágain, ahte sámi deastagat galget vuhtiiváldojuvvot olggobealde Finnmárkku, ahte álgoálbmotbuhtadus galgá áhahuvvot ja ahte galgá leat vejolašvuohta oažžut mearriduvvot buhtaduseavttuid ja ILO-konvenšuvnna nr.169 siskkáldahttima. Ii ge leamaš olus ovdáneapmi diehtjuohkimis/gulahallamis ealáhusovddidantámmaid birra ođasmuvakeahtes resurssaid oktavuodas, das maiddá minerálaid oktavuodas.

Nu mo ášši dál lea, rievdatkeahtes oaivilat ja vuordimis stuorra váilevašvuođat lágas sámi vuogatvuodaid ja beroštumiid ektui, de ii sáhte Sámediggi miedihit láhkaevttohussii.

12 ILO-konvenšuvnna nr. 169 siskkáldahttin

Sámediggi lea finnmárkkuláhkaproseassa rájes juohke áidna láhkabarggus oaivvildan ahte ILO-konvenšuvdna nr. 169 ferte siskkáldahttojuvvot ja ahte dasa ferte addojuvvot ovdasadjá Norgga lága ovddabeallái seamma láhkai go konvenšuvnna

Siviila ja Politihkalaš vuoigarvuodaid birra ja maiddái Ekonomalaš Sosiála ja Kultuvrralaš vuoigatvuodát birra leat ožžon.

Norggas lea dualisttalaš riektevuogádat mii mearkkaš ahte álbmotrievttálaš geatnegasvuođat fertejit biddjojuvvot vuodđun erenoamáš čađahan-doibmii rievdadeami dahje siskkáldahttima bokte. Norgga Alimusriekti lea geavadis bokte bidjan vuodđun dakkár navdinprinsihpa mii mearkkaša ahte Norgga riekti navdojuvvo čuoovvut álbmotrievtti. Go vuostálasvuohta čuožžila de dattetge geavadis manná Norgga riektenjuolggadus ovddabeallái maiddá suorgemonoisttalaš suorggis dannego Alimusriekti nugohčoduvvon čielggasvuođaprinsihpa bokte lea čujuhan ahte čielgaseamos riektenjuolggadus ferte biddjojuvvot vuodđun. Ráđdehusa ágga dasa ahte ii siskkáldahttit ILO-konvenšuvnna nr. 169, lei dalle go dat mañimusat árvvoštallojuvui, ahte konvenšuvdna lei oalle ođas ja ahte dat lei uhccán geavahuvvon.

ILO-konvenšuvnna nr. 169 viiddes árvvoštallan mii lea dahkkojuvvon dan rájes go Norga dohkkehii konvenšuvnna jagi 1990, ja dán konvenšuvnna riikkaidgaskasaš geavat, ii berrešii Sámedikki oainnu mielde buktit váttisvuodaid dán konvenšuvnna siskkáldahttimii olmmošvuoigatvuodalahkii. Ráđdehus lea álginjulggaštusastis dadjan ahte dat áigu siskkáldahttit nissonkonvenšuvnna olmmošvuoigatvuodalahkii. Ráđdehus berre seammás fuolahit ahte ILO-konvenšuvdna nr. 169 váldojuvvo mielde. Nu sihkkarastojuvvošii deháleamos olmmošvuoigatvuodakonvenšuvnnaide seamma árvu ja nana suodjalus Norgga rievttis. Dakkár dahku gáibiduvvo maiddá eanet dál go Norga lea jienastan beali ONa álgoálbmotjulggaštussii.

Almmolaš ášahusat sáhttet diŋgot
lassigáhppálagaid dáppe:
Departemeantta bálvalusguovddáš
Poasta ja distribušuvdna
E-poasta: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Fákša: 22 24 27 86

Dieduid diŋgojumi, gávppiin vuovdima ja hattiid birra oaččut dáppe:
Akademika AS
Almmolaš prentosiid ossodagas
Postboks 84 Blindern, 0314 Oslo
E-poasta: offpubl@akademika.no
Telefovdna: 22 18 81 00
Fákša: 22 18 81 01
Ruoná nummir: 800 80 960

Čállosa gávnnat dán interneahhtačujuhusas:
www.regjeringen.no

Olggošgovva:
«Nieida ja miessi» duodji Niillas A. Somby bokti

Deaddileapmi: 07 Gruppen AS – 05/2009

